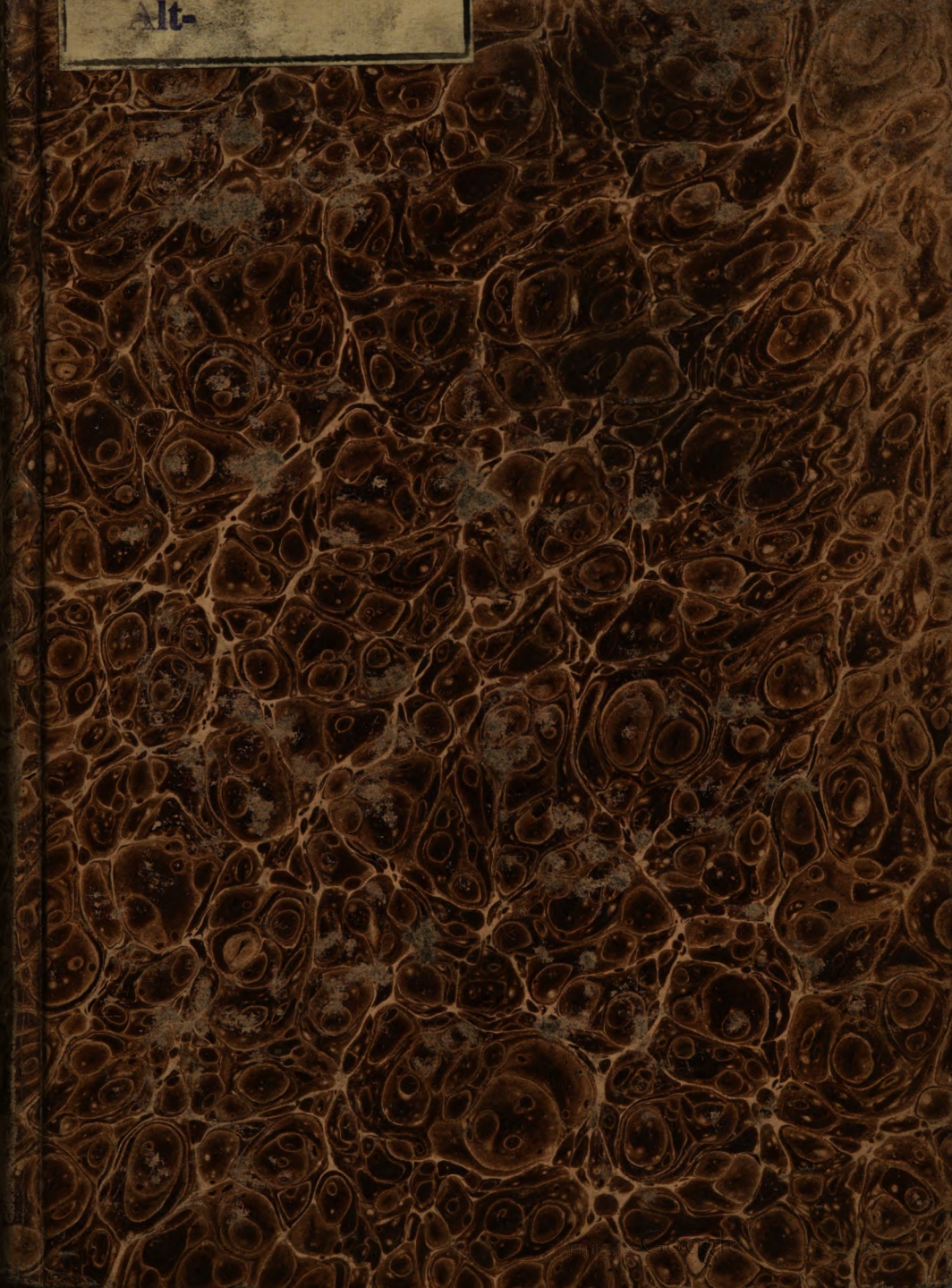

Alt-

~~43. No. 107.~~

54853-B.

AZ OROSZ BIRODALOM

STATISZTIKAI, GEOGRAPHIAI,

ÉS

HISTÓRIAI LEÍRÁSA.

KIDOLGOZTA

LASSÚ ISTVÁN,

A' N. M. KIRÁLYI UDVARI MAGYAR KAMARA'
REGISTRATURÁJÁNAK KANTZELLISTÁJA.

PESTEN,

PETRÓZAI TRATTNER MÁTYÁS BETŰVEL.

1827.

NAGY MÉLTÓSÁGÚ
VÁSONKEÖI
GRÓF ZICHY KÁROLY
ÚR,

**Ő CS. 'S APOSTOLI KIRÁLYI FELSÉGE VALÓSÁ-
GOS BELSŐ TITKOS TANÁTSOSSA, ARANY
KULTSOS HIVE, MAGYAR ORSZÁGI KIRÁLYI
KINTS-TÁRNOK, A' N. M. U. M. KAMARA
ELŐL-ÜLŐJE, ÉS T. MOSON VÁRMEGYE FŐ
ISPÁNNYA Ő EXTZELLENTZIÁJÁNAK**

**alázatos Tisztelete
emlék oszlopdúl ajánlja
a' Szerző.**

THE GREAT MAGICAL

Nagy Méltóságú Gróf Úr,
Kegyelmes Uram!

Fő vonássok az a' nagy Lelkeknek, hogy
a' tsekély áldozatot se vetik meg, mihelyt
tiszt szivből származik az.

Méltóztasson annakokáért Extzellen-
tziád e' jelenlévő, és az Orosz Birodalom
Státistikai - Geográfiai, és Históriai le-
írását magába foglaló munkámat, mel-
lyet a' N. M. U. M. Kamarának éppen az
Extzellentziád által való bölts kormányoz-
tatása idejében vala alkalmatosságom ké-
szíteni, mint az Extzellentziád eránt való
buzgó, és alázatos tiszteletemnek tsalha-
talan tanúbizonyságát kegyesen elfogadni,

és ennek nagy neve alatt való kiadattatás-
sát megengedni. A' ki az Extzellentziád
nagy és fényes érdemekkel ékeskedő Grófi
Házának századokig való virágzást és min-
den Bóldogságot tiszta szivből kívánván,
Kegyességébe ajánlott maradok

Extzellentziádnak

alázatos szolgája

L a s s ú I s t v á n.

AZ OROSZ BIRODALOM.

I. Földje.

1. §. **HATÁRAI:** Éjszakra Tschuchotskoi-Nosztól a' Bering szorossánál a' Lapponiai határokig a' jeges Oceanus, melynek járhatatlan jég masszái a' Birodalmat az éjszaki föld sarktól választják el; Keletre a' nagy keleti Oceanus, melly itt Asiát szakasztja el Amérikától és a' Bering szorossa által az éjszaki jeges tengerrel össze ragad; Délre a' fekete, az Azowi és Caspiumi tengerek, a' Kaukasusi tartományok, Persia, a' szabad Tatárság és a' Chinai Birodalom; Nyugotra Norvégia, Svéczia, a' keleti tenger, a' Finniai és Bothniai tenger keblek, Prusszia, a' Poseni Nagy Hertzegség, Szilézia, Krakau szabad várossa, Galiczia és Europai Török Ország. Szomszédja az Austriai és Chinai Császárságoknak, egészen és szakadatlanul fekszik a' föld golyóbissának éjszaki felén 's kiterjed a' 35° 20'-tól a' 215°-ig a' hosszúságnak (ide számlálván a' keleti Oceanuson fekvő Szigeteket is) és a' 40°-tól a' 78°-ig az éjszaki Szélességnek. Nagysága 345,230 □ mf.

Az Europai Orosz Birodalom határai: keletre érdekli, jöllehet csak Ásiai része által, a'

Jegyzés. Az Orosz Birodalom Ásiai Tartományai az Ásiai Státusok közt fognak előadattatni; a' Lengyel Királyság pedig mint tulajdon alkotmányú Státus külön fog leirattatni.

nagy Oceanust (ez az Oroszoknál keleti Oceanus); éjszakra a' jeges és fehér tengerek; nyugotra a' keleti tenger a' Bothniai és Finniai tenger öblökkel; délre a' fekete, Azowi és Caspiumi tengerek. A' Szárazon éjszak nyugotra Norvégia és Svéczia; nyugotra Prusszia, Lengyel Ország, az Austriai és a' Török Birodalmak határozzák. Fekszik az Éjszaki Szél. $44\frac{1}{2}^{\circ}$ — 78° és a' keleti hosszúság $38\frac{1}{2}^{\circ}$ — 80° közt. Nagyságát Galletti 74,631. Bisinger 74,500. Malchus 75,154 $\frac{1}{2}$ □ mf. teszi.

Az Europai és Asiai Orosz Birodalom együtt véve a' legnagyobb Státus, a' melly valaha vólt a' világon, $\frac{1}{5}$ -el nagyobb, mint ha Europa két annnyival vólna nagyobb, mint a' millyen most, s tsak nem nyóltzad részét foglalja el a' száraz földnek, és mintegy huszonnyóltzad részét teszi az egész föld golyóbissának. Mikor Wasiljevitsch Iwán, az Orosz Státus állítója 1462. a' Királyi Székre lépett, az egész Birodalom 10,782 □ mf. tett, és így mintegy 360 esztendőök alatt ugyan annak kiterjedése 17szerre nevededett nagyobbra.

2. §. Földje minéműsége: éjszakra a' jeges, nyugotra a' keleti, délre a' fekete, délkeletre a' Caspium tenger felé lejtős; belől igen nagy kiterjedésű, többnyire erdőtlen pusztaságokkal telles.

Hegyei: a) fő és egyszer'smind Ásia felől való határ hegye az Ural, melly éjszakon Jugrisi, délen már Ásiában Werchoturi és Catharinenburgi bértznek neveztetik; egészen erdős és Pawdinskoe-Kamen nevű legmagossabb tsuttsa 5400' b) a' Finniai alacsony hegyek, Finnlandból Orosz Lapponián keresztül a' fehér tenger felé nyúlnak; c) a' fekete tenger felé terjedő Tauriai hegyek, a' Kaukasus hegyeinek Ásiából

Europába által jövő árok; 2000' magosságra se emelkednek fel: d) belől van az 50° alatt a' messze elterjedő Alauni hegy hát, mellynek egy része a' Wolchonsky erdőség.

Tavai: a) a' Ladoga a' Finniai tengerkebel és az Onega tava közt, legnagyobb Európában, nagysága 202 □ mf. a' Néva vizénél fogva, melly belölle foly ki, a' Finniai tengerkebellet, ez által pedig a' keleti tengerrel öszveköttetésben van. Fővenyes feneke, és vizének sok helyeken való tsekélyisége a' hajókázást igen nehézzé, a' rajta dühösködő gyakori szélvészkek pedig veszedelmessé teszik; b) az Onega, az Olonezi Kormányzékben több lakható szigetekkel, mintegy 200 Orosz mf. (Werste) és 60—80 mf. széles; a' Swir vize a' Ladogával, ez pedig a' Baltikum tengerrel köti öszve; c) a' St. Petersburgi, Lief- és Esthlandi Kormányzések közt fekvő Peipus tó (Tschudkoi), mintegy 80 Orosz mf. hosszú és 60 mf. széles; a' Narva (Narova) által a' Finniai tengerkebelbe önti vizét; d) az Ilmen Novgorodnál a' Peipustól keletre, hossza 40 széle 30 Orosz mf. magába veszi a' Mstat, és a' Volchov vize által a' Ladogával egyesül. Ez az öszveköttetés és ezáltal a' Volgának a' Névával való egyesülésse (lásd a' Csatornákat) ezt a' tavat nevezetessé teszik; e) a' Saima Finnlandnak keleti felén, ez a' tó nagyobb a' Ladogánál, ha a' vele öszveköttetésben lévő apró Tavak öszveséggel egy Egésznek vétetnek; f) a' Puruvesi Finnlandban, nem nagyságára, hanem a' golyvát meggyógyító erejére nézve, nevezetes, a' mint Friccius Orosz Császári Státus Tanácsos írja. A' Karéliaiak, kiknél a' golyvásság igen közönséges, gyakran meglátogatják, és a' vizéből iván, meggyógyúlnak; g) legbellyebb éjszakra van az Enara, melly a' Pasvig által az éjszaki

tengerbe; h) délkeletre ettől az Imandra, melly a' fejer tenger Kandalaskai keblébe ömlik. Ezen kívül még tsak nem számtalan tavak találtnak az Orosz Birodalomban, a' mit tsak az egynéhány Kormány székekben lévő k mennyiségéből is lehet gondolni; u. m. az Olonezi Kormány székekben van 1998. az Archangeliben 1145. a' Lieflandiban 1000. és a' Finnlandinak $\frac{1}{3}$ részét foglalják el.

Folyó vizei: 1) a' jeges tengerbe folyók, keletről nyugotra: a) a' hajókázható Petskora, ered az Ural hegyből, jobbra az Usával, balra a' Tyrával egyesül, futása 142 mf. b) a' Mezen, a' Vaskával, a' fejer tengerbe foly; c) a' Dwina, a' nyugotról Suchonából és délről jövő Jugból, mellyek Ustjug-Velikinél egyesülnék, formálódik, azután jobbra a' hajókázható Vitsegdával együvé folyván, 's balra a' Wagát, jobbra a' Pinegát magába vévén, a' fejer tenger Archangeli öblébe szakad 70 mf. futása után; d) az Onega, forrása a' Woga tó, elnyeli a' fejer tenger; e) a' hajókázható Ob, Sibériának legnagyobb folyó vize, ered a' Chinai Soongarei hegyekből, belé szakadnak az Irtis és Tóbol hajókázható vizei; f) a' régi világ legnagyobb vize a' Jenisey; g) a' hajókázható Léna, a' Baikal tó mellett lévő Motsárból veszi származását.

2) A' keleti vagy Balticum tengerbe: a) a' Tornea, éjszokról délre a' Bothniai tengerkebelbe foly és Svéczia felől határt húz Orosz Országának; b) a' Kymene, Finnlandban a' Paijäne tóból foly ki, és a' Finniai öbölbe szakad; c) a' Néva, egyszer'smind tengeri folyó viz, melly a' Ladoga tóból jő, keletről nyugotra Petersburgot több ágakon keresztül folya és tsak $8\frac{1}{2}$ mf. hajókázható futása után a' Finniai öbölbe ömlik. A' Volgával való öszveköttetésse által előmozdít.

ja a' belső kereskedést, és igen jó iható vize van, a' honnan egész Petersburgban egy kút sints; d) a' Narva a' Peipusból foly ki, 's a' Finniai öböllel egyesül; e) a' Pernau, melly a' Rigai öbölbe vész el; f) a' Dűna a' Tveri Kormány-székhben, az Alauni hegyekből, nem messze a' Volga forrassaitól, fakad, Orosz- Lengyel Országoknak egy részét, és Curland 's Liefland közt, keresztül folyván, Rigán alól, 142 mf. futása után a' tengerbe foly. Belé szakadnak a' Taropza, Evest, Oger és Aa; a' Taropzától kezdve hajókázható, és kiváltképpen Rigára nézve felette fontos viz; g) a' Niemen, ered a' Minski Kormány-székhben, és minekutánna a' hajókázható Wiliát magába vette, Memelnek neveztetik; egy darab helyen határt von Orosz és Lengyel Országok közt, Smalleninkennél Prussziába megyen és ott a' Huri öbölbe (Haff) szakad. A' kereskedésre főképpen Prussziára nézve igen nevezetes viz, mivel ezen a' vizen Lithvániának minden terméssei oda szállíttathatnak. Folyássát délkeletről éjszaknyugotrá erányozza, h) a' Bug, határ viz Galiczia felé; Lengyel Országot keresztül folyván a' Visztulába foly.

3.) A' fekete tengerbe folynak nyugotról keletre: a) a' Duna a' Pruthal, határa az Orosz Birodalomnak Török Ország felé; b) a' Galiciából Orosz Országba befolyó 's hajókázható Dniester; c) a' Dnieper (a' régi földleírásokban Boristhénes), melly a' Smolenski Kormány-székhben fakad nem messze a' Dűna, és Volga forrásaiktól, az Orosz Birodalom legtermékenyebb részét keresztül folyván 1500 Orosz mf. futása után Otsakov és Kinburn közt a' tengerbe ömlik, minekutánna a' torkalatja előtt a' Liman öblét formálta volna, Kieven alól Alexandrovskaja környékéig, mintegy 60 Orosz mf. helyen 13

vizesései vannak, melyeken tsak, mikor nagy a' viz lehet, által hajókázni. Másik rossz oldala ennek a' viznek a' nagy kiáradások, melyek főképpen Cherson körül sok motsárokat tsínálnak. Egyesülnek vele: a' Sas, Dessna, Sula, Vorskla, Sammaja, Ingulaz és Prypiz.

4.) Az Azovi tengerbe: a' Don, melly Túlánál az Ivanovskoje tóból foly ki és 1000 Orosz mf. folyássa után Azovnál a' tengerbe ömlik; esztendőnként való kiöntésse a' közel fekvő tájékoknak gyakran veszedelmes; belé folynak jobbról: a' Sosna, Donetz; balra a' Voronesh, Medveditza, Sal, Manits.

5.) A' Caspium tengerbe: a' Volga, az Orosz Birodalomnak legnagyobb, halakkal leggazdagabb és leghajókázhatóbb vize; eredetét a' Tveri Kormányországban az Alauni hegyeken, Volcho Verchovin nevű falunál, egy pár tavakból veszi; Nyugotról keletre többnyire igen termékeny mezőkön folydogál keresztül, és mintegy 4000 Orosz mf. futássa után Astrachánnál a' fentemlített tengerbe vagyis inkább tóba (sokan így nevezik, mivel más tengerekkel nints összevetésben), elébb több ágakra oszolván 's ez által sok szigeteket formálván, foly. Kiöntésse által a' közel fekvő tájékokat termékenyekké teszi, igen kövér iszapot hagyván maga után, mint a' Nilus Egyiptomban. Belé szakadnak: jobbról az Okka a' Moskvával; balról a' Kama a' Belojával és Wjatkával, a' Tverza, és Kostroma.

Csatornái: a) a' Visnei-Volotsok, melly a' Volgát a' Névával, következőképpen a' Caspium tengert a' keletivel köti össze, és a' belső hajókázást 3740 Orosz mf.nyire Astrachántól St. Pétersburgig lehetőssé teszi. Ezen nevezetes és a' kereskedésre nézve igen fontos viz egyesítés következendő módon vitetik véghez: a' Tverza, a

Volgának egy nyugoti mellék, vagy belé szakadó vize, egy tsatorna által öszvé van kötve a' Znával ez ismét a' Slinával és Mstával; ezen utolsó az Ilmen tavába megyen, az ebből eredő Volchov viz pedig a' Névába foly, melly St. Petersburgot több ágakon keresztül hasítja. Készült 1704—1784-ig. — Ezenkívül a' keleti tengernek a' Caspiumival való öszveköttetésére szolgálnak: b) a' Novgorodi Csát. melly a' Mstát a' Volchovval egyesíti; c) a' Ladoga Csát. az ezen tón való veszedelmes hajókázásnak elkerülésére, a' Névát a' Volchov vizével egyesíti; építettett I. Pétertől; d) a' Tichvini, melly a' Tichwin és Somina vizeket egyesíti 1811. óta, hogy az által a' Wolga és St. Petersburg közt, a' Rybinsken és a' Tichwinen, 2000—2500 Pudnyi terhű hajókkal való hajókázás felnyittassék. e) a' Sjässi; f) a' Márien; g) az Onegá Csát. h) a' Schlüsselburgi, melly a' Ladogai Csatornának új és alkalmasabb torkolatot formál, és i) a' Szvirri, melly valamint a' most említett Sjässi Csatorna is, a' Ladogainak folytatása. Ezen 6 utolsó Csatornák a' Ladogai Csatornánál fogva, melly a' Névát a' Wolgával öszveköti, a' keleti tengernek a' Caspiumival való egyesítésére szolgálnak. A' jeges tengert a' Caspiumival öszvekötik: k) a' Dvina vagy Katalin és l) a' Kubenski Csát. melly a' Dvinát a' Névával egyesítvén, a' jeges tenger a' keleti tengerrel is, és így Archangél Pétersburgal öszveköttetésbe tétetik. A' keleti tengert a' feketével öszvekaptsolják: m) a' Beresini, a' Vitebski Hormányszékben, melly a' Dünát a' Dnieperrel egyesíti; készült 1797—1801. n) a' Királyi; és o) az Oginsky Csát. melly a' Niement, a' Sara, Jasolda, Pripetz által a' Dnieperrel köti öszve; 1803. lett készen. Végre a' fekete tenger és a' Caspiumi közt való öszve-

köttetésre valók: p) az Orelli Csatornák; az Azóvit pedig a' Caspiumival q) az Ivanovi és r) a' Kamüsensky: a' jeges tengert a' feketével s) a' Lepeli; a' Dünát a' Névával t) a' Velikoluki; a' Dünát a' Narovával u) a' Verroi; és a' Niement a' Dünával x) a' Kurlandi Csatornák egyesítik.

3. §. Elosztatása. Az Europai elosztatik 40 Helytartóságokra (Gouvernements), és a' Doni Kozákok földjeire. Ezen helytartóságoknak elosztatások

I. Természeti fekvések szerint.

1) Határszéli helytartóságok, és pedig:

a) Éjszakfelé, a' fejer tengernél: 1) Archangel, az Uraltól a' Dvina tulsó mellyéig; 2) Olonetz, az Onega tava tájékán. A' Bothniai tenger öbölénél 3) Finnland. A' Finniai tenger öbölénél 4) St. Petersburg (Sz. Pétervára); 5) Reval, vagy Esthland. A' keleti tengernél 6) Riga vagy Liefland; 7) Mitau vagy Kurland.

b) Nyugotra, a' Niemennél 8) Vilna; 9) Grodno: — a' Bugnál 10) Bialystock; 11) Volhynien: — a' Dniesternél 12) Podolia: — a' Pruthnál és a' Dunánál 13) Bessarabia.

c) Délre: a' fekete tengernél 14) Cherson; 15) Tauria: — az Asowi tengernél 16) Jekaterinოსlaw.

d) Keletre az Asiai határok mentekben délről éjszakfelé: a' Donnál 17) a' Kozákok földjek; 18) Voronesh: — az Okkánál 19) Tambow: — a' Volgánál 20) Nishegorod; 21) Kostroma: — a' Dvina felső mellyékén 22) Vologda.

Belföldi Helytartóságok, Éjszakról délfelé:

a) az Ilmen és Bolesero tavaik közt 23) Novgorod.

b) a' Dünánál 24) Pskov vagy Pleskov; 25) Vitebsk.

c) a' Volgánál 26) Tver; 27) Jaroslav: — a' Volgába szakadó vizeknél, nevezetesen Moskva-nál 28) Moskva; 29) Kaluga: — az Okkánál 30) Tula; 31) Rjäsán; 32) Vladimir.

d) a' Dnieper felső részén 33) Smolensk: — a' Dnieper mellék vizeinél, balra a' Sosznál 34) Mohilev: — a' Desnánál 35) Orel; 36) Kursk; 37) Tsernikov: — jobbra a' Prypetznél 38) Minsk.

e) a' Dnieper alsó részén, jobbra 39) Kiev; — balra 40) Pultava.

f) a' Donetznél, a' Donnak egy mellék vizénél 41) a' Slobodi Ukránia.

II. Nagyságok, 's népességek szerint (Galletti után):

Archangel Nowaja Seml-

jával - - -	16,225	□ mf.	299,300	Lak.
Vologda - - -	8,406	—	826,300	—
Finnland - - -	6,402	—	1,386,400	—
Olonetz - - -	3,787	—	363,600	—
A' Kozákok földjek -	3,611	—	512,000	—
Nowgorod - - -	2,578	—	988,800	—
Kostroma - - -	1 808	—	1,465,600	—
Minsk - - -	1,731	—	1,149,100	—
Tauria - - -	1,646	—	450,500	—
Voronesh - - -	1,548	—	1,479,500	—
Jekaterinoslav - -	1,417	—	784,500	—
Volhynien (Volhynia)	1,394	—	1,508 000	—
Tambov - - -	1,271	—	1,493,100	—
Cherson - - -	1,206	—	539,300	—
Tsernigov - - -	1,190	—	1,419,800	—
Tver - - -	1,135	—	1,270,400	—
Slobodi Ukránia -	1,118	—	1,515,100	—
Vilna - - -	1,081	—	1,348,000	—
Pskov - - -	1,045	—	807,500	—
Smolensk - - -	1,008	—	1,335,900	—
Kiew (Kiovia) - -	979	—	1,394,400	—
Nishegorod - - -	961	—	1,390,100	—
Podolia - - -	948	—	1,654,600	—
Riga (Liefland) -	938	—	759,900	—
Vladimir - - -	920	—	1,345,300	—

Mohilev	918	mf.	992,300	Lak.
Bessarabia	891	—	319,300	—
Pultava	850	—	1,991,000	—
Orel	850	—	1,308,200	—
St. Petersburg	848	—	832,800	—
Vitebsk	794	—	942,100	—
Rjäsán	781	—	1,308,400	—
Kursk	701	—	1,659,500	—
Jaroslav	691	—	1,053,700	—
Tula	558	—	1,106,600	—
Grodno	536	—	867,800	—
Mitau (Kurland)	509	—	586,400	—
Moskva	474	—	1,328,700	—
Kaluga	395	—	1,194,400	—
Reval (Esthland)	324	—	407,900	—
Bialystock	158	—	225,600	—

mind öszve 74,631 □mf. 43,611,700 Lak.

4. §. Kolóniái, az Orosz-Amériikai kereskedő Társaságnak. Amerika közép nyugoti partjain lévő külömbféle szállítvánnyai, mellyeket az még eddig az Uralkodásnak közbevetetlen részvétele, vagy belé való szállássa nélkül birt. Legfövebb mind azok közt Kadjak, melly minden prém és bőr portékáknak fő lerakó helyek.

5. §. Éghajlatja felette külömböző: délen a' fekete tengernél az 50° alól a' tél rövid és nem igen hideg, a' tavasz jókor elkezdődik, a' nyár hosszú és hev's eső ritkán esik, melly a' forróságot mérsékelné; az ősz sokkáig tart. Az 50—62° közt fekvő részében pedig az Orosz Birodalomnak nagyobb részént a' tél 7, a' nyár 5 hónapokig tart, a' többnyire uralkodó keleti és még ennél is gyakrabban fuvó nyugoti szelekkel. A' téli hideg minden esztendőben tsak nem 24° a' nullán alól Reaumur szerint, sőt December és Januarius hónapok közepek táján néha tsak nem 30°, November közepétől fogva Aprilis közepéig a' vizek közönségesen jég alatt

vannak. Éppen annyi grádusra hág a' nullán felyül többnyire a' nyári hévség; égi háború ritkán van, és ritkán történik meg, hogy az esztendőnek mind a' két szakaszában az időjárás hirtelen megváltozna, a' honnan az Orosz Birodalom éghajlatja átaljában egészségesnek tartatik. A' Szent Synodus (egyházi gyűlés vagy zsinat) által esztendőnként kiadatni szokott halál lajstrom szerint (mellybe ugyan tsak az ó hitűek vannak feljegyezve), a' születtek számok a' megholtakét rendszerént $\frac{1}{2}$ miliommal mulja felyül; 1819ben a' holtak közt találtattak 1004en, kik 100 esztendőn felyül vóltak; 324en, kik 105 esztendőt; 179en, kik 110 eszt. 98an, kik 115 eszt. 56-an, kik 120 eszt. 23an, kik 125 eszt. 13an, kik 130 eszt. haladtak meg, és 2 kik 140—150 esztendőt értek el. A' halandóság közönséges ideje; kivéven a' gyermek korbéli 10 esztendőt, a' 60—65 esztendei korosságra esik. — Éjszakra a' 62° túl már semmi gyümöls se terem, és az aratás is többnyire rosszúl üt ki. A' jeges tengernél lakó Lapponiaiakat pedig több hónapokig tartó éjtszaka borítja, kik az időt az égő méts-bél lángja által megemésztetett hal'sir szerint számlálják 's osztják fel.

6. §. Természet míveli: a) Ásványai. A' bányászság kiváltképpen az Uralon, Altain, a' Nertsinkyi értz-bányákban, és az Olonetzi bértzekben üzettetik; legnevezetesebbek és gazdagabbak pedig az Ásiai Orosz Birodalomban lévő értzbányák, mellyeknek termésseiket, mint-hogy sem az Europai, sem az Ásiai bányákból ki jövő értzek mennyiségeket külön előadatva fel nem találhattam, kénteleníttem öszyeséggel előadni. A' bányászság az Orqsz Birodalomban tsak a' mult Század elején kezdődött munkába vétetni, addig pedig a' bánya mívelés tsu-

pán csak a' vasra és sóra határozottatott. 1704től fogva 1810ig vett bé az Orosz Birodalom 1726 Pud *), 32 font aranyat; 61,859 Pud. 26 font ezüstöt; 5,323,053 Pud, 21 f. ónat; 9,820,055 Pud, 3 f. rezet; 414,301,011 Pud, 34 f. készíttelen vasat; 257,330,024 Pud, 37 font rúdvasat; 13,314 Pud, 34 f. timsót; 48,832 Pud, 12 font gálitzkövet. 1810ben tett a' bevett értz mennyisége 41 Pud, 19 font aranyat; 1250 Pud, 18 f. ezüstöt; 50,000 Pud ónat; 202,657 Pud rezet; 5,838,937 Pud vasat; 3892 Pud gálitzkövet, mellyeknek betsek öszveséggel 30,939,533 Rubelre ment. Villefosse az egy esztendei bánya jövedelmet így adja elő: arany 2680, ezüst 87,100 márk (Bisinger szerint ad Orosz Ország Szibériával együtt 100,030 márk ezüstöt); a' réz 67,000, Bisinger szerint 202,657 P. vagy 81,062½ mázsa. Ez igen nevezetes értz az Orosz Birodalomra nézve, mivel többnyire ebből verettetik pénz; legtöbbet adnak az Urali, Altai és Olonezi hegyek. A' magános személlyek (privati), kiknek rézbányaik vannak, kötelesek a' megtisztált rézből a' Koronának bizonyos dézmát adni, sőt bánya jövedelmeiknek is felét, és pedig a' megtisztált réznek Pudját 7 Rubelért, jóllehet a' vásárban 20—25 Rubelen kél is, annak által engedni. Továbbá béveszen Orosz Ország esztendónként ónat 10,000 Pudot, Bisinger szerint 20,000 mázsát és ezt a' tsekély ón jövedelmet is a' Szibériában lévő Nertsinski bányák adják, a' honnan kéntelen Orosz Ország esztendónként mintegy 269,000 Rubel árrú ónat bévinni; — vasat 5,838,957 Pudot, Bisinger után 2,335,583 mázsát (ez is leginkább Szibériából és így Asiából jó). Az arany, a' Villefosse előadása ide-

*) Egy Pud 40 Orosz font.

jétől fogva az Urali arany bányák és arany mosások által szaporodván, most teszen Malchus szerint 10,320 márkot. A' Velentzeivel együtt legjobb 's legtöbb talkköve (a' ruhában lévő motsoznak kivételére való) van Orosz Országnak, valamint kigyó köve is igen sok; malom köve; kőszene Oloneczben, Kalugában és Jekaterinoslavban; törffe is sok van, de nem igen használják; roppant nagyságú gránit kövei, melyek tsak magokban, állanak és a' hegyekkel semmi öszveköttetésben sintsenek, sokféle tzelokra használtatnak, főképpen a' nagy városokban, de sehol se annyira, mint St. Petersburgban; ezekkel vannak ugyan is a' Néva és a' tsatornák partjaik, 's az országútak kirakva, és mindenféle emlék oszlopok készíttetnek belőlök: megjegyzést érdemel a' többek közt a' Nagy Péter emlék oszlopának a' talpja vagy alapja, Lachta nevű faluban 6 Orosz mf. St. Pétersburgtól, ez egy olyan gránit darabból áll, melynek hossza 44, szélessége 22, 's magassága 27 lábnyi vólt, és a' nehézsége 4 miliom fontnál többre tétetett. Van asztal, 's számadoló tábláknak és házfedeleknek használtatni szokott palaköve; krétája annyi, hogy egész dombok krétából állanak; sója, és pedig a) tóbeli, melly a' délen lévő tavak felső színén ülepedik le és tsak ki kell venni 's legottan lehet használni, hanem nem egészen tiszta só; leggazdagabb sós tó a' Jelton tava a' Saratovi helytartóságban, ezután való a' Krimmi, Tauriában: amaz 1782től 1787ig esztendőnként átaljában véve többet adott 5½ mil. Pudnál; a' rajta találtató só mennyisége legtöbbet tett 1806. midőn 11,456,196 és legkevesebb vólt 1789. midőn tsak 3,334,649 Pudra ment: — a' Krimmi adott 1803. 4,179,120. — 1804ben 3,890,172 Pudot. Legújabbán a' neve-

zetesebb Ásiai sós tavakból következő mennyiség jó bé: a' Jeltonból 8,000,000, a' Tomski helytartóságban lévő tavakból 1,000,000, az Asztrakánban lévőkből 750,000, az Irkutzkiakból 3500, mind öszve 9,753,500 Pud — b) Sós-kúti sója; legszámosabb sós kútjai vannak a' Káma, Lovat, Donez és Volga vizeknél, leggazdagabbak pedig a' Solikamsk környékén lévők, Szibériának Perm, vagy Permien nevű helytartóságában; ezek esztendőnként 5,041,663; az Európában lévők pedig u. m. a' Tauriaiak 4,000,000, a' Vologdaiak 250,000, a' Naraja-Russai és Balachnai Novgorodban 250,000 Pud sót adnak. — c) Kő sója; ezt Hassel 7,868,037, Crome 8,000,000 mázsára teszi; leggazdagabb só aknák az Ileknél, az Orenburgi (Ásiában) helytartóságban, lévők. Ásványos vizei közt leghíresebb a' Zarizinnél lévő a' Saratoyi helytartóságban Ásiában; az Orosz az ilyen fürdőkkel keveset gondol, neki csak izzasztó fürdő kell. Végezetre van kobaldja, egérköve, tzingje, piszkóltzja és kénesője is, de csak a' Nertsinszki és Altai bányákban, hanem ezen értzek nemei olly kevésbé használtatnak az Oroszok által, hogy többnyire külföldről kell azokat bévinni. Alabástroma is van, de a' képfaragók, lágyságamiatt, hasznát nem vehetik.

β) Plántái: a) a' Szántásvetés. A' földművelésre alkalmas föld az Europai Orosz Birodalomban 57,000 □ mf. vagy 1,348,400,000 hóld, melyből a' művelt föld Egésze 550,000,000 hóld, ebből a' szántóföldeké 200,000,000, a' legelőké 's réteké 40,000,000 hóld, az erdők tesznek 300,000,000 hóldat; és a' gabona termés 553,000,000 vékát. 1 □ mf.re esik $\frac{36}{100}$ eke alá való föld, $\frac{54}{100}$ erdő; művelt föld 7318 $\frac{1}{6}$ hóld; szántóföld 2061 $\frac{1}{5}$ hóld; Ló 139. — Barom 942

darab. Öszvehasználván a' művelt földek Egésszét a' földművelésre alkalmas földek mennyiségével, úgy fog kijőni, hogy az Europai Orosz Birodalomban szinte 800 miliom föld marad fen, mint műveletlen föld, és ha ezen messze kiterjedő föld színének a' felét (a' mi ugyan sok volna) számláljuk is le legelőnek, még is lessz a' művelésre alkalmas, de műveletlen föld nagysága 17,000 □ mf. melly ha az Orosz Birodalomnak még egyszer annyi volna is a' népessége, mint most, még is gazdagon eltarthatná eledellel. Legjobb lábon áll a' földművelés a' Moszkvai, Tulai, Kalugai, Vollahnyiai, Podoliai, Kievi és a' Lengyel Országi tartományokban, jóllehet vannak ezeknél jobb földel bíró helytartóságok is u. m. Voronesh, Vitebsk, Mohilev, Tver, Villna, Grodno Tauria 's a' t. hanem ezeknek csak igen kevés részek műveltetik, fő okai pedig ennek a' népesség hijánossága 's elégtelensége, a' földhez ragadt jobbágyság és az Oroszoknak a' földműveléstől való idegenségek. Gabonája mindazáltal ezen Óriási Státusnak több terem, mint a' mennyire szüksége van; 1817. adott a' külföldnek 125 mil. Rubel árrút. — Az Ugaron kívül kivált a' Kis Orosz Országiaknál az is szokásban van, hogy ha a' földek termékenysége alább szállott, 2 's 4 esztendőig is legelőnek fordítják, és itt szarvas marhát, Nagy Orosz Országban pedig Lovakat legeltetnek rajtok. Az őszi gabona vetésének ideje közönségesen Augustus és September hónapok, a' tavaszi gabonáé pedig Május; az elsőbb Juliusban és Augustushan, az utolsó pedig Augustushan arattatik le. Átaljában a' gazdálkodás módja a' földművelésre nézve, valamint az ahoz megkívántató eszközök is igen tökéletesnek.

b) A' takarmánynak vagy barmoknak való plántáknak, nevezetesen a' lóhere külömbféle nemeinek termesztések is szokásban van: c) a' kertművelés, valamint a' mezei gazdaságnak nemesebb ágai is alig vannak a' középszerűsége felyül, mindazáltal szép és jó ízléssel készült, de a' haszon tekintetéből még sem tökéletes kerteket lehet magános személyeknél imitt amott látni. d) Dinnyéi a' déli és középső részeiben, Tula és Kursk közt igen szépek és jók teremnek; e) kerti veteménnyei a' 62°ig; nevezetesen főképpen Pétersburg körül a' Sparga termesztés; van f) Gyümöltse, u. m. Vladimir körül tseresnyéje, Moskvánál almája, Tauriában diója; g) Málnája, főképpen éjszaki setét veres málnája, melly a' miénket kellemetes szagára és ízére nézve sokkal felyül mulja; az Oroszok ezt bétsinálják 's megszárazstják, és a' déli tartományokba szerte széllyel elküldik. h) Bora igen jó terem terem Tauriában, legjobb szőlőgerézdek és legjobb borok pedig ebben a' fél-szigetben is a' Krimiek, nevezetesen a' Sudaknál és Koosnál termők; a' gerézdek közt 4—5 fontosok is találatnak, mellyeken a' kisebb nemű szilvákhoz hasonló szemek vannak; ez a' két vidék jó esztendőben megád 30,000 akó bort: a' Sudaki tökéletesen hasonló a' Champagneihez: — igen jó veres és fejer bor termő hely ezenkívül még a' Doni Kozákok tartománya is. — i) Lenje és Kendere sok és igen jó minéműségű terem, Len kiváltképpen Lieflandban, Curlandban, Lithvániában, Vologdában, Pskowban, Novgorodban, Mobilewben és a' Volga közép mellyékén; a' három első tartományokban lévő Len mag a' legjobbnak tartatik, mellynél fogva igen sokat szállítanak Königsbergbe, innen pedig azután egész Európába mindenfelé elvitetik:

1802ben

1802ben kivitt Orosz Ország 2,519,477 Rubel árrú Len- és Kendermagot, 's Lent 1805ben többet 8,000,000 Rubelt érőnél; az Orosz Országi Lenmag jósága hihetőképpen onnan van, hogy tökéletesen meghagyják érni, és mint Lieflandban 6—7 esztendeig is érlelik, minekelőtte elvetik. Kendert olly bőven természet Orosz Ország, hogy méltán lehet ezt annak fő hazájának nevezni; legjobb a' Rigai és Nárvai. Ezen, a' tengeri hatalmasságoknak elmulthatlanúl szükséges, természet művének kivitele olly fontos valami az Orosz Birodalomra nézve, hogy azt a' nemzeti gazdagság legelső kútfejének méltán lehet tartani a' gabona termés után; 1803-ban 12,444,000 Rubel érő Kendert vitt ki Orosz Ország, melyből tsak Anglia maga 2,000,000 Pudot, vagy 800,000 mázsát kapott. k) A' dohány plántálás is igen jó lábon áll, kiváltképpen pedig a' Kis Orosz Országi helytartóságokban és Ukrániában a' Volgánál és Samaranál; az 1802-ben kivitt dohány betse 220,000 Rubelen felvül volt. l) Festő fűvet természetnek Voronesh és Moskau környékén, sőt vadon is terem; m) mákot legnagyobb mértékben a' Charkovi helytartóság; n) Szezámot vagy Kuntsukot (Sesamum orientale) 1801től fogva minden déli helytartóságok, a' hol tsak selyem művelés van; ennek a' magva olly gazdag olajjal, hogy egy Pud 20 fontnyi jó ízű és tartós olajat is megád; egy Császári parantsolatnál fogva az Udvarnál és minden Császári asztalokon tsak Szezám olaj használtatik; van o) a' déli részein édes gyökere is; p) fája: déli és közép Orosz Országna'k általában véve kevés nagy erdei vannak, leginkább bővölködnek fával a' tulajdonképpen vett Orosz Országban az Ocka mellyéki helytartóságok, mennél közelebb esnek azok a' Volgához, itt

van a' nagy Volchonski erdő, mely Vjasmától (a' Smolenski helytartóságban) tsak nem szakadatlanúl megyen Moskau tájékaig 350 Orosz mf.nyire; — mind ősze, a' mint fellyebb van említve, az Europai Orosz Birodalom Erdői 300,000,000 hőldnyi földeket lepnek el. A' fa, u. m. árbotzfák, gerendák, deszkák 's más fa portékák kivitele 1793. 1,744,208 Rubel, és 1803. a' Kaffkába szállított fa némüek 2,000,000 Rubel jövedelmet hoztak bé. — Leginkább szükölködik a' fára nézve Jekaterinoslav és felső Lithvánia, mely utolsó tartományban főképpen olly nagy a' fabéli szükség, hogy ha a' paraszt a' kovátsnál valamit akar tsináltatni, magának kell szenet szerezni.

c) Az Állatok Országai: A' baromtartás egy az Oroszoknak fő foglalatosságai között, legjobban virágzik mindazáltal a' ló és juh, kevésbé ellenben a' szarvas-marha-tartás. Vannak a) Lovai, öszveséggel 12,000,000 leggazdagabbak e' részben a' Kozákok és a' Tatárok, kiknél a' ló-tartás a' gazdagságnak a' fő ága, 1 □ mf.re jó 139 darab Ló; b) szarvas-marhái 19 miliom, melyek közt az Ukrániai és Podoliai egy a' legszebb fajok között; 1793ban kivitt St. Petersburgból, Archangelből és Rigából 33,862 darab füstölt ökör nyelv, Orosz Ország viszi ki a' legtöbb gyertyának való fadgyút is, melynek kivitele 1803ban 10,400,000, és az 1802—1805. kihajtott marha 1,231,701 Rubelt hozott bé; c) Belénnyei (Urus, bonasus) itt amott a' Lithvániai pusztaságokon; a' szarvas-marhának ezen törsoke, melytől t. i. az származik, egész Európában másutt sehöl se is találtaik; d) Bi-valyt, legtöbbet tartanak a' Jekaterinoslavi, Chersoni és Tauriai helytartóságok; e) Bessariában és Tauriában vannak kevés számú Tevéi is;

f) Juhai; a' juh tenyésztést (Nagy Britanniával) egész Európában legnagyobbban az Orosz Birodalom üzi, tsak egy közönséges Tatárnak meg van 1000 darab juha, 's a' gazdagabbnak 50,000 is, az egész Birodalomban lévő juhok száma 60, 's a' tsak Európában lévőké 36 miliomra tétetik; g) ketskéi igen sokak, a' honnan igen nevezetes a' ketske bőr kivitel; h) sertései 15,800,000, tsak a' serté kivitel (mivel tsak nem egész Európát Orosz Ország tartja sertével) 1805. 737,424 Rubelt hozott bé; i) kutyái, 'mellyeket tereh huzásra vagy vivésre használnak; k) farkassai felette sokak, valamint l) medvéi is. A' szárnyas állatok közzül vannak m) tyukjai; n) pulykái; o) nyirfajdjai; p) Császár madarai; q) dunna (anas mollissima, Eidergans) és házi ludjai; 1803ban 137,681 Rubel érőt vitt ki Orosz Ország; r) a' ludaknál betsesebb tollú hatyúú Lithvániában, mellyeknek pejhes bőroket bunda formára ki készítik, 's a' többek közt haj porozónak használják; s) kátsái. t) Halai: számos tavai mind gazdagok halakkal; a' többi vizeiben pedig nevezetesen Tok és a' még ennél is jobb izü, de 30 fontnál ritkán nehezebb sőreg (acipenser ruthenus, Sterlet), valamint tsillagos Tok (acipenser stellatus), vagy a' mint az Oroszok nevezik Sewruge, mellynek minden Tok nemü halak közt legjobb ikrája van és Viza (acipenser huso), főképpen a' Volgában, a' hova a' Caspium, fekete és Asovi tengerekből; mint rendes hazajokból jönnek fel a' vizák ívás idején, találatnak legnagyobb bőséggel. Ezen utolsó legnagyobb a' Tok nemei között és 1700 fontost is lehet látni; igen nevezetes hala ez Orosz Orzágnak, a' hol frissen, bésózva és etzet lévbe bétsinálva is használtatik, a' nagy hidegben pedig elromlás nélkül megmaradván, több száz, sőt ezer mért-

földekre is széllyel küldettetik. A' Viza ikrájából készül a' Kaviár is, melly minden hal'siros ize mellett is némelly nemzetektől valami különös jó eledelnek tartatik; az Oroszok legjobban tudják ennek készítése módját, a' honnan az övék legtöbbre betsültetik; legjobbat ad a' Sewruge. A' Viza úszó hójagjából készittetik a' Viza hójag név alatt esmeretes hal enyv. Egy hiteles betsű szerént a' Caspium tengeren és az ebbe szakadó vizekben való halászat, melly minden más Orosz Birodalombeli halászatok közt első helyet érdemel, 's legjobban is üzettetik, 8,898,590 Rubelre tétetik, melly summában a' költség 4,216,300 és a' bévétel 4,682,290 Rubel. Ebből a' temérdek halból felette kevés vitetik ki, mivel a' kemény és sokáig tartó bőjtök miatt tsak nem mind othon fogy el; Kaviár ellenben sok megyen ki a' külföldre, 1793ban ment a' kivitel 37,950 Pudra, mellynek árra 188,397 Rubelt tett; Viza hójagot pedig többet kap a' külföld, mint a' mennyi othon elfogy, 1793ban vittek ki 6221 Pudot vagy 451,530 Rubel érőt. Hermann, description statistique des pécheries en Russie (statistikai leírások az Orosz Országi halászatoknak) nevű munkájában, öszveséggel 9 miliom Rubelre teszi az Orosz Birodalombeli halászatot, u. m. a' Caspium tengerit 5,507,298. — a' fekete tengerit 1,309,470. — a' fejr és jeges tengerit 146,470. — a' keleti tengerit 396,775. — a' nagy tóbélieket 893,000. — a' Volgait 433,573. — 's a' többi folyóvizi halászatokat 176,850 Rubelre. Tengeri borjúi (phoca) még a' tavaiban is vannak, u. m. a' Ladogában, Onegában és Baikalban, nem tsak a' tengereiben. A' méh tenyésztés főképpen a' keleti tenger mellyékein, Ukrániában, Volhyniában, Podoliában és a' déli helytartóságokban, a' hol vad-

méheket 's mézet is bőven lehet találni, olly igen fontos, hogy Orosz Ország esztendőnként mézet 176,282, és viasszat 240,419 Rubel árút ad a' külföldnek. A' selyem művelés olly igen tsekély, hogy minden Ásiai és Europai déli birtokai: u. m. a' Kaukasusi tartományok, Asztrakán, Tauria, Jekaterinoslav, Cherson, a' Slobodi Ukrania, Saratov, Kiew és Podolia sem adnak többet összeséggel 9320 fontnál.

II. L a k o s s a i.

1. §. Azon 80—100féle 's 40 különböző nyelveken beszélő népek és nemzetek közzül, mellyek az Europai 's Ásiai Orosz Birodalomban összeséggel találtnak, Európára mintegy 17 jönnek, mellyek ezen fő tör'sökökre osztatnak el:

1. Slávusokra vagy régi Tótokra, kik slavus nyelven beszélnek. Ezen 50 millió léleknél erősebb tör'sök népnek ágazatai az Europai Orosz Birodalomban a) a' tulajdonképpen való Oroszok vagy Nagy Oroszok (Russi), Orosz Országának fő népe; b) a' Kozákok vagy Kis Oroszok, kik két fő ágra oszlanak, u. m. 1) az Ukrániai Kozákokéra, két Kolóniákban t. i. aa) a' Charkoviban vagy Slobodiban és bb) a' Tsernomoriban (Czernomorskye) az az fekete tengeri Kozákokéban; 2) a' Doni Kozákokéra a' Don vizénél, Voroneshtől fogva az Asovi tengerig, kik egy Attaman (Hettman) alatt köztársaság formában élnek; c) a' Lengyelek Mohilev, Minsk, Vitebsk, Vilna, Grodno, Podolia, Volhynia és Bialystock nevű helytartóságokban 's az Orosz Országgal egyesített Lengyel Királyságban, mintegy 7 mil. d) a' Szerviabéliek, kik mint Kolónisták egyenként laknak Jekaterinoslavban.

2. Lettusokra, Lieflandban, Curlandban, Vilnában, Grodnoban, Bialystockban: tulajdon nyelvek van.

3. Tatárookra; ennek a' népnek, melly az Oroszok és Finnusok után legtöbb lakossait teszi az Orosz Birodalomnak, többnyire minden ágai Ásiában laknak; Európában pedig csak a' Kaszani Tatároknak és Tserkászoknak (Circassia) egy része, és egészen a' Taurusi és Nogaji Tatárok laknak; amazok Bessarabiában és Tauriában, ezek Chersonban és Tauriában.

4. Finnusokra; ezekhez tartoznak: a) a' tulajdonképpen való Finnusok, vagy az ő nyelveken Suoma-Lainen (motsári lakosok), Finnlandban, az Orosz ezeket Tchuchonzii, motskos embereknek nevezi; b) az Esthek Esthlandban és Lieflandnak egy részében; a' nevek német eredetű és keleti tartománybélieket teszen; c) a' Livek, vagy Livoniaiak kevés számmal Curlandban és Lieflandban a' Salis vizénél; nyelvek lassanként elenyészik, mivel a' templombeli beszédek is Lettus nyelven tartatnak; d) a' Lappok vagy Laponok éjszakon legbellyebb, pásztor életet élnek; e) a' Tseremisszek a' Volga bal partján Nishegorodban; f) a' Mordvinok (Morduanok) jobb felől a' Volgánál és Okkánál; g) a' Surjánok vagy Syrjänek és Permerek Vologdában; h) a' Tsumesek Nishegorodban; a' négy utolsók még igen durvák 's palléroztatlanok és a' pásztor's vándor életről alig szoktak le.

5. Samojedekre Archangelben a' jeges tengerenél; ez a' föld sarki nép a' jeges tenger partjain lakik, és az Európában lévő fejer tengertől a' Lenáig (Szibériában) elterjed.

6. Németekre, kik mint Svékusok Finnlandban, mint Németek Cur- Lief- és Esthlandban, a' kik legszebben 's legkellemetesebben beszél-

nek németül egész Európában, igen számosan laknak, a' hol a' nemességet tsak nem egészen, a' polgárságot pedig nagy részént ők teszik; sok Németek vannak ezenkívül St. Pétersburgban, Moskauban, sőt Ásiában is, nevezetesen Asztrakánban, Saratovban 's Orosz Országnak más részeiben is, kik többnyire a' kereskedésnek, mesterségeknek és tudományoknak élnek.

7. 'Sidókra; az Isten választott népének ezen elszéledt maradékai tsak nem legszámosabban vannak Európában az Orosz Birodalomban és ennek is a' hajdani Lengyel Országi tartományaiban. — A' 'Sidókhoz hasonló széllyel szórt népek továbbá az Orosz Birodalomban, de a' mellyek már a' tör'sök népekhez nem számlálathatnak

8. az Örmények;

9. a' Tzigányok, de nem igen számosan. Ezen három utolsó nemzetnek igazán szólván tulajdon anya nyelve nints, hanem valami keverék, melly résszerént az anya nyelvből, résszerént pedig azon népeknek nyelvekből van öszve elegyítve, mellyek közt laknak. Ezekenkívül a' déli tartományokban és a' két fő városban találhatnak

10. Görögök; 11. Bolgárok; 12. Törökök; 13. Olaszok; 14. Anglusok; 15. Frantziák is.

2. §. Lakossai számára nézve az Orosz Birodalom az első Rangú Státusok közzé számlálattatik; vannak az Európaiban Galletti szerént 43,611,700. — Malchus szerént 42,054,800. — Bisinger szerént pedig 37,922,000 lakosok. A' szaporodás sehol se olly nagy, mint itt, mellynek okai a) a' sok népetlen, de a' mellett termékeny tartományok, kiváltképpen a' déli és középső részeiben és így van a' népet hova telepíteni, a' mi a' népesebb Országokban nem kevés

godot okoz a' Státusnak, leginkább pedig b) az, hogy az Oroszok, valamint minden Slavus vagy Tót eredetű nemzetek különös szaporító erővel és tehetséggel bírnak, annyira, hogy gyakran a' régi tör'sökös népeket is, melyek közt megtelepednek, elnyomják 's eltótosítják, a' mire példa édes Hazánkban Gömör Vármegye, a' hol még a' XIV. Században tsupa Németek laktak, most alig van egynéhány, mind Tótokká lettek az ott megtelepedő 's rendkívül megsza-
porodott Tótság közt. Az Oroszoknak ezen sza-
poraságok, hozzájárulván a' tsekély halálozás. *) is esztendőnként 4—500,000rel növeli a' nép számát.

Malchus szerint átaljában véve 1 □ mf. re es-
nek 634 lakosok, a' Galletti felvetése után pedig
egyenként véve: Archangelben 15. — Olonetzben
95. — Vologdában 98. — a' Kozák tartományokban
141. — Finnlandban 216. — Tauriában 273. —
Bessarábiában 557. — Novgorodban 383. —
Chersonban 447. — Jekaterinoslavban 553. —

*) A' Kraft észrevételei szerint az Orosz Birodalom fő-
várossában St. Petersburgban 17 esztendő alatt 1763-
tól 1780ig

Januariusban	5608 Emb.	Juliusban	-	6469 Emb.
Februariusban	5501 —	Augustusban	-	6218 —
Martiusban	- 6527 —	Septemberben	-	5492 —
Aprilisben	- 7388 —	Octoberben	-	5132 —
Majusban	- 7984 —	Novemberben	-	5182 —
Juniusban	- 6970 —	Decemberben	-	5343 —

mind össze 73814 —

's e' szerint legtöbben Májusban, 's legkevesebben
Octoberben holtak meg; és így átaljában véve egy
hónapra 6151½ Ember esik. Őka pedig az Oroszok
hosszú életének, a' test megkeményedése, mivel a'
hideg éghajlat, a' sok fürdés, mely után az Orosz
a' legnagyobb hévséget a' legnagyobb hideggel tseréli
fel, annyira megkeményítik a' testet, hogy ez a'

Minszkben 663. — Pskovban 772. — Lieflandban és Kostromában 810. — Voroneszben 955. — Petersburgban 982. — Mohilevben 1080. — Volhyniában 1082. — Tverben 1119. — Curlandban 1132. — Tambovban 1174. — Vitebszkben 1186. — Tsernigovban 1193. — Vilnában 1247. — Esthlandban 1258. — Smolenszkben 1325. — Slobodi Ukrániában 1355. — Bialystockban 1421. — Kiebben 1424. — Nishegorodban 1446. — Vladimirben 1482. — Jaroszlavban 1524. — Orelben 1539. — Grodnoiban 1619. — Rjäsanban 1675. — Podoliában 1746. — Tulában 1983. Pultavában 2342. — Kurskban 2367. — Moskvában 2803. — Kalugában 3022 lakosok vannak 1 □ mf.dön.

Ezen temérdek lakosok 1607. városokban 823 mező városokban, 201,000 falukban és 7,800,000 épületekben laknak. A' városok között 552en a' helytartóságok és kerületek városai, melyekben $5\frac{1}{2}$ legfellyebb 6 miliom lakosok számláltatnak; átaljában véve az 1607 városok-

nemzet tsak nem érzéketlen és igen ritkán beteg. Ezen tulajdonságoknak köszönhetik az Oroszok az 1812ben a' Frantziákon nyert győzedelmeket, mivel ezek az éghajlat keménységét ki nem állhatták, ők pedig fel se vették. — A' holtak száma az élőkéhez ugy van St. Petersburgban, mint 1: 28hoz; egyenként véve pedig a' helytartóságokat, ezekben felette különbözõ ebben a' tekintetben az arányosság; Archangelben ugyan is ugy van az, mint 1: 23hoz; Tobolszkban, mint 1: 32hez; Novogorodban, mint 1: 68hoz; és Tverben, mint 1: 75hez, melly kedvező körülményeknek azt az okát adják, hogy az első esztendő gyermekek közzül igen kevés, az az azoknak tsak $\frac{1}{5}$ részek, más Országokban pedig a' fellyebb mondott gyermekeknek $\frac{1}{3}$ részek hal meg rendszerént: átaljában véve az egész Birodalomban, ugy vannak a' holtak az élőkhez, mint 1: 50—58hoz.

nak alig érdemli meg a' fele ezt a' nevet; a' többieket pedig egy jó rendbe szedett faluval sem igen lehet összehasonlítani. A' városi népesség valamivel több $\frac{12}{100}$ résznél, az az úgy van a' falukban lakók számokhoz a' városokban lakóké, mint 100: 12hez; a' mesterséget üzőké $\frac{6}{100}$ és a' mezei gazdasággal foglalatoskodóké $\frac{79}{100}$ rész (melly nagy itt a' különbség Anglia és az Orosz Birodalom közt! a' hol az az Angliában a' városi népesség $\frac{50}{100}$ részen, a' mester emberek 's kereskedők számok $\frac{45}{100}$ részen felyül van 's a' mezei munkásoké $\frac{34}{100}$ részt tesz!). Wichmann azt írja, hogy Irkutzkától Tomskig, melly Ásiai Orosz Országban van, szinte 1450 Orosz mf.re tsak 3 város van. Malchus szerint $46\frac{3}{4}$ □ mf.re esik 1 város; $91\frac{1}{4}$ □ mf.re 1 mező város; 1 □ mf.dön fekszik 2 falu, 103 épület, 's egy lakóhelyben vagy helységben 281en laknak.

Nevezetesebb várossai az Europai Orosz Birodalomnak:

	Lak.
St. Pétersburg (St. Pétervára, az egész Birodalom fő, és a' Császár lakó várossa)	
7266 házakkal - - - - -	370,000
Kiev (Kievben, Kioviában) - - - - -	40,000
Moskva, vagy Moskau 2ik fő várossa a' Birodalomnak, az égés után viszont felépítetvén 1817ben 6318 ház - - - - -	310,000
Odessa (Chersonban) 2000 ház - - - - -	40,000
Riga (Lieflandban, Livoniában) - - - - -	30,000
Kronstadt (a' St. Petersburgi helytartóságban)	30,000
Tula (Tulában) - - - - -	30,000
Vilna (Vilnában) - - - - -	25,000
Kaluga (Kalugában) - - - - -	25,000
Jaroslav (Jaroslavban) - - - - -	24,000
Akmetset (Tauriában) - - - - -	20,000
Kursk (Kurskban) - - - - -	20,000
Orel, vagy Orlov (Orelben) - - - - -	20,000
Tver (Tverben) - - - - -	20,000

	<i>Lak.</i>
Ncschin (Tsernigovban) - - - -	16,000
Mohilev (Mohilevben) - - - -	16,000
Vitebsk (Vitebskben) - - - -	15,000
Reval (Estlandban) - - - -	15,000
Tambov (Tambovban) - - - -	15,000
Voronesh (Voroneshben) - - - -	15,000
Charkov (Slobodi Ukrániában) - - - -	15,000
Tserkaszki (a' Doni Kozákok tartományában)	15,000
Torshok (Tverben) - - - -	15,000
Bolchov (Orelben) - - - -	14,000
Achtyrka (Slob. Ukrániában) - - - -	12,800
Smolensk (Smolenskben) - - - -	12,000
Nishegorod (Nishegorodban) - - - -	12,000
Toropez (Pskovban) - - - -	12,000
Sumy (Slob. Ukrániában) - - - -	12,000
Nachitsevan (Jekaterinoslav) - - - -	12,000
Elisabetgrad (Chersonban) - - - -	12,000
Koslov (Tauriában) - - - -	11,500
Vologda (Vologdában) - - - -	11,000
Mitau (Curlandban) - - - -	11,000
Abo (Finnlandban) - - - -	11,000
Viasma (Smolenskben) - - - -	11,000
Pskov (Pskovban) - - - -	10,000
Novgorod (Novgorodban) - - - -	10,000
Tsernigov (Tsernigov) - - - -	10,000
Pultava (Pultavában) - - - -	10,000
Cherson (Chersonban) - - - -	10,000
Kasimov (Rjásanban) - - - -	10,000
Putivl (Kurskban) - - - -	10,000
Körötscha (Kurskban) - - - -	10,000
Tsugujev (Slob. Ukrania) - - - -	10,000
Nikolajev (Chersonban) - - - -	10,000
Akerman (Bessarábiában) - - - -	10,000
Helsingfors (Finnlandban) - - - -	8,000
Archangel (Archangelben) - - - -	8,000
Kostroma (Kostromában) - - - -	8,000
Bialystock (Bialystockban) - - - -	6,000
Kamenetz (Podoliában) - - - -	5,700
Shitomir (Volhyniában) - - - -	5,500
Grodno (Grodnoban) - - - -	5,000
Jekaterinoslav - - - -	5,000
Rjásan (Rjásanban) - - - -	5,000
Petrosavodsk (Olonetzben) - - - -	3,300
Minsk (Minskben) - - - -	3,000

Vladimir (Vladimirben)	- - - -	<i>Lat.</i> 1,500
Choczim	} Beesarábiában, hajdan 20,000-en felyül voltak lakosai, most né- petlenek.	
Ismail		
Kavschani		

3. §. A' Nép Klasszissai: az Orosz Birodalombeli nép 4 rangú klasszisokra osztatik fel: u. m. a) nemességre; b) papi rendre; c) városi polgárookra és d) falusi parasztokra.

A) A' Nemesek szám szerint mintegy 224,000-en formálják az első rendet a' Státusban; kiknek jussaik és a' nemesi rang különbféle gráditssain lévő tagoknak egymással való öszveköttetéssek, a' II. Katalin Czárnétól 21. April. 1785. hozattott és I. Sándor Császártól mind magára, mind az utánna következő Uralkodókra nézve April. 2kán 1802ben megállapittatott nemesi diplomában vannak meghatározva és erősítve. Ezen Diplománál fogva a' nemesi könyvekbe hat Classificatio vagy osztály szerént irattatnak bé a' nemesi familiák, és tartoznak az

1be minden született Orosz, és más közönséges vagy alsóbb rangú nemesi, hajdan Dvorninoknak neveztetett nemesi familiák, mellyek Diplomák vagy más hiteles írások által megtudják mutatni, hogy már 100 esztendeje mult el, miólta nemesi szabadságaikkal élnek; a'

2ba azok, kik a' nemességet katonai szolgálatjokért és hadi tetteikért érdemlették meg; a'

3ba mind azok, a' kik a' 8 első rangú nemesi klasszisokban való béirattatásra magokat érdemesekké tévén, ez által mind magokat, mind gyermekeiket nemesekké tették; vagy másképpen a' nyóltz klasszisébeli nemesség. Az Orosz Birodalomban ugyan is tsak a' Státus szolgálatja ad just a' hivatalokra 's a' rangra, a' születés egyikre nézve se vétetik tekintetben; a'

rangnak vagy méltóságnak 14 grádittsai vannak, de ezen Classificationnak mindég a' katonai érdemek a' fundamentoma. Mind azok, a' kik a' 8 első klasszisokban tartoznak, ide számlálván a' katonai Majorokat és a' tartományokban lévő helytartói tanácsosokat, valamint magok, úgy maradékaik is nemeseknek tartatnak és nemesi jussokkal élnek, de tsak úgy, ha hivatalok állandó, mellyre nézve, mivel a' hivatalok nagy részént tsak bizonyos ideig tartó biztosságok (Commissio), a' fent említett nemességre léphetésben kevesen részesülhetnek a' polgári tisztek közül: sőt a' régi nemességnek sints helye a' nemesi könyvben, ha tsak fekvő jószág nints azzal öszveköttve; a'

4be az olyan idegen nemzetbeli nemesek, kik az által, hogy az Eleik Orosz szolgálatba állottak, a' Birodalomban hazafiak lettek; az

5be az olyan nemes familiák, mellyeknek titulussok is van; és a'

6ba azon ősi nemes familiák, mellyek az ő nemesi származásukat a' felettébb való régiség miatt oklevelekből bé nem bizonyíthatják.

Ugyan a' fellyebb említett nemesi Diploma szerint a' nemesség ezen jussokkal él:

1) tökéletes szabadsága van a' katonai szolgálatba való bé- és az abból való kiállásra; mindazáltal a' Kapitányságig felmenő nemes ember ha a' katonaságról lemondott is, elébbeni hivatalának minden jussaival élhet;

2) tökéletes szabadsága van a' külföldön akárhol lakóhelyet választani, idegen szolgálatba lépni, mellyről mindazáltal a' Császár parantolatjára, köteles lemondani.

3) másokat kirekesztő jussa van a' fekvő jószágok és örökös jobbágyok birására, és az azok eránt szabad tetszésse szerint tejendő ren-

délésekre, de csak úgy, ha az által a' maga, a' testamentomban bé nem foglalt, örökösse kárt nem szenved.

4) bir mind azon nemes vagy nemtelen érzetekhez 's ásványokhoz való birtokosi jussal, mellyek az ő földjében találatnak.

5) tellyes hatalma van a' maga jószágaiban, vagy a' városokban is a' maga földjén, 's fundussán akárminémű fábrikát felállítani, 's jobbagyait azon mesterség üzésére vagy élelem keresésének módjára szorítani, a' mellyik neki tetszik.

6) szabadok a' nemesek az adótól és a' katonáknak adatni szokott kvártélytól; mindazáltal az ő örökös jobbagyaik minden közönséges adófizetésnek, kvártély 's katona adásnak alá vagnak vettette: hanem ha a' nemes ember fekvő jószágát eladja, a' vétel árrától köteles 6 procentot fizetni a' koronának;

7) jussa van a' nemes embernek mező városokat építeni 's azoknak vásári just adni a' maga jószágaiban; ezen utolsó mindazáltal a' kormányozó vagy helytartó jóvá hagyásától függ;

8) szabadsága van a' maga szükségére pálinkát főzni, és azzal csak magának kereskedni (monopolium);

9) csak a' magához hasonló rangúaktól ítéltethetik meg, kiknek ítélet mondások a' Tanács (Senatus) általnézésének is alá van vettette és a' Császár tulajdon aláírása is megkívántatik, különben végre nem hajtathatik;

10) a' nemességet csak a' betstelenítő (infamis) vétkek miatt, mellyek a' törvények által testi büntetés alatt meg vannak tiltva, lehet elveszteni, és a' nemes embert, míg nemessége birtokában van, arra nem is lehet büntetni; ha pedig csak ugyan meg kell annak történni,

úgy a' bűnöst előbb nemességétől kell megfosztani;

11) Jóságai elfoglaltatásával semmi esetben meg nem büntetethetik, melly büntetés örökre el van törölve;

12) végre a' nemes születésű asszony nemességét 's nemesi jussait, a' mennyiben azok személyesek, el nem veszti, ha szinte rangján alól megyen is férjhez, mindazáltal ez a' jus a' gyermekeire nem megyen által.

A' nemesek titulussaik külömbfélék: u. m. Hertzegek, kik legtöbben, Grófok 's Bárok, kik kevesebben vannak; a' törvényszék előtt mindazáltal egyik annyi elsőégi jussal bir, mint a' másik.

B) A' mintegy 215,000ből álló papi rend: ez egy, a' többi klasszisoktól külön vált, és a' Császári Ukasok (az az parantsolatok) által bizonyos személyes jussokkal felruházott rendet formál, melly a) minden testi büntetéstől szabad, még akkor is ha főbenjáró bűnbe keveredik, és az törvényesen bébizonyittatik is; b) semmi személyes adót nem fizet, valamint a' gyermekei (Popovitsi) se; ezeknek a' fiak mindazáltal 17 esztendő korokban, ha egyházi hivatalt nem remélhetnek, kötelesek magokat akár melly más élet módjára adni; ugyan azok a' katona adás alá is alá vannak vetve. — 1764től fogva sem a' fővebb, sem a' klastrombeli Papság olyan jószágokat nem bir, mellyekben földhez ragadt vagy örökös jobbágyság volna, hanem azok helyett bizonyos pénz fizetése van: a' falusi papok ellenben I. Sándor Császártól a' magok papi fekvő jószágait ismét vissza kapták, 's azokból élnek, és tsak kevésnek van, ezeken kívül pénz és gabonabeli fizetése. A' keleti tenger mellyéki provinciákban lévő papság

nem csak ugyan azon jussokkal él, mellyekkel a' Görög ó hitű anyaszentegyház papjai élnek, hanem ezekenkívül még a' katona adás terhe alól is fel vannak szabadítva; jószágait szinte olyan jussokkal bírja, mint a' nemesség a' magáéit; szabadsága van jószágokat szerezni és azokat örökség szerént birni. — A'

C) Klasszisban van a' városi polgárság: a' városi lakosok mostani állapotjoknak fundamentomát II. Katalin vetette meg 1788ban azon Diplomájában, mellyben a' polgári rend jussai és a' városok elrendeltetése foglaltatnak és a' mellyet I. Sándor is April. 2kán 1802. mint a' Birodalomnak egy megsérthetetlen és megváltozhatatlan törvényét, megerősített. Ez által minden polgárok, és azok, kiknek valamelly városban birtokok van, vagy abban laknak, 5 klasszisokra osztatnak: az

1ben vannak az ugy nevezett fő polgárok, kik közzé számláltatnak a' 100,000 Rubelen felyül lévő tőke pénzes pénzváltók és nagy kereskedők, vagy a' Gossik (I. Péter uralkodássáig 's alatt is csak ezen egyetlenegy és a' leggazdagabb pénzváltókból 's nagy kereskedőkből álló, Gossi nevű polgári klasszis kapott az Országlószéktől legnagyobb megkülömböztetést 's leg több meg tiszteltetést) az akadémiái rangot nyert (graduált) tudósok, és mind azok, kik valamelly fővebb városi szolgálatra kétszer választattak; a'

2ban a' három tőke pénzes társaságok; tagjaik; a'

3ban a' mester emberek tzéheik; a'

4ben az idegenek vagy vendégek; az

5ben, melly a' polgárok legalsóbb Klasszissa, vannak a' napszamosok Kotsmárosok 's a. t. kik orosz nyelven Rasnotsinű névvel nevezetnek.

A'

A' városi polgárok minden külömbség nélkül személyekre nézve szabadok, 's a' két elsőbb klasszisokban lévők a' főttől fizettetni szokott adó alól is fel vannak szabadítva, a' többi elsőégi jussok ellenben tsak résszerént válók és a' jószág 's a' három tőke pénzes társaság közzül valamellyikbe való béiratás szerént vannak meghatározva; az mindazáltal kinek kinek szabad tetszéssétől függ, hogy magát valamelly társaságba és a' három közzül mellyikbe irassa bé; ez a' béiratás pedig nem tsak a' kereskedőknek, hanem a' mester embereknek és bizonyos feltételek alatt még a' parasztoknak is szabad.

Mind a' fő, mind a' három tőke pénzes társaságokba béirt polgároknak közönséges jussaik e' következendők: a) szabadok a' katonai szolgálattól; b) a' koronával minden más valakinek maga közbe vetesse nélkül kontraktusra léphetnek. A' tőke pénzes polgárok 3 klasszisokra osztatnak: az 1)be azok számláltatnak, kiknek 16,000től 50,000 Rubelig, a' 2)ba, a' kiknek 8,000től 16,000 Rubelig és a' 3)ba kiknek 2,000-től 8,000 Rubelig való tőke pénzek van, melly b'éjelentett summára 1812. óta minden 100ra 5 Rubelnyi tehetségi adó vettetik. Az 1) klasszisba béirt polgároknak a) szabadságok van akár melly helyen, kivévén az ollyant, a' melly különösön meg van tiltva, mind a' vizen, mind a' szárazon kereskedést üzni; b) fábrikákat 's manufaktúrákat felállítani, 's e' végre fekvő jószágokat örökös jobbágyokkal együtt venni; c) testi büntetés alá éppen úgy, mint a' nemesek, nintsenek vetve; d) két lovas fedeles kotsit tarthatnak 's azzal a' városban kotsikázhatnak. Ezen két utolsóbb jussokkal élnek a' fő polgárok is. — A' 2ikba tartozó polgároknak is meg vannak mind ezen jussaik, mindazáltal következendők.

keskenyebb határok közzé való szoríttatásokkal, hogy t. i. a' tengeren nem kereskedhetnek és csak tszát tarthatnak. A' 3ik klasszibéliek pedig csak darabonként való és azon városban 's ke-
rületben lévő kereskedést üzhetnek, a' mellyben laknak; fonó házakat állíthatnak fel, kortsmát tarthatnak, 's más ilyen kereset módokat használhatnak; e' mellett csak egy lovat foghatnak szekerekbe és a' testi büntetés alól nintsenek kivéve. — A' 4ik klasszisba tartozó idegenek akármelly valláson legyenek is, azt szabadon gyakorolhatják; mihelyt 500ra megyen a' számok valami helységben, jussok van az oda való tanátsba annyi tagokat választani, a' hányan az Oroszok közül vannak abban, ezeken kívül több más kedvezésekkel is élnek.

D) A' falusi parasztok két fő klasszisokra, u. m. a' szabadokéra és az örökös jobbágyokéra osztatnak, mellyeknek ismét több klasszissaik vannak. Az első vagy a' szabadok klasszissába számláltatnak:

a) az egy házhellyűek (oroszúl Odnodvorzi), kik a' nemesség és parasztok közt való közép valaminek nézettethetnek; a' nemességhez ugyan is azon jussok által közelítenek, mellynél fogva fekvő jószágot örökös jobbágyokkal együtt vehetnek, 's a' robotolástól szabadok; a' parasztokhoz pedig a' hadi szolgálatra (melly mindazáltal 15 esztendőkre van határozva) és a' főtől való adózásra nézve.

b) a' kiszolgált katonák, kiket, ha magokat a' szántásra vetésre akarják adni, a' földes urak ezen szándékjokban meg nem akadályoztat-
hatnak.

c) az árendáló parasztok, kik fekvő jószágokat vesznek a' nemes emberektől árendába, résszerént pedig bizonyos határok közzé szorí-

tott tulajdonosi jussal is birnak fundusokat (ez a' klasszis mindazáltal tsak némelly provinciákban van).

d) a' külföldi, főképpen pedig a' Német Kolonisták, kiknek tökéletes szabad tulajdonok van, és tsak a' koronának fizetnek bizonyos adót.

e) a' Kozákok, a' Tatár népek, a' Baskirek, Kalmukok 's a' t. kik az ő tartománnyokat 's barom udvaraikat vagy legelőiket, mint igazi tulajdonokat, tellyes szabadsággal birják, jól lehet a' korona sokakat közzülnök, főképpen a' Kozákokat, legszorossabb értelemben vett jobbágyoknak néz, és néha nagy számmal más tartományokba teszi őket által. A' Doni és Urali Kozákok fejektől semmi adót se fizetnek, hanem katonáskodnak, a' His Orosz Országiak ellenben mind a' kettőre kötelesek.

A' szabad parasztok száma mintegy tized részét teszi a' falusi népességnek, melly utolsó parasztság a' második vagy az örökös, vagy a' földhez ragadó jobbágyok klasszissába tartozik; ez ismét két részekre osztatik, egy része ugyan is a' koronáé, a' másik pedig a' nemeseké; az örökös jobbágyság nem tsak nem szabad személlýére nézve, hanem úgy nézettetik, mint fekvő jószághoz tartozó dolog és a' birtokosnak tellyes tulajdona, a' ki mind vele, mind azzal, a' mi je van, ki vévén az életét; azt teheti, a' mit akar. A' korona parasztjainak Osztállyaik e' következők:

a) a' birodalom parasztjai (Gosszudarsztvénnü Fressztjane) mind azok, kik hajdan tsak a' Birodaloméi vóltak.

b) a' korona parasztjai (Kaszenü) vagy minden a' korona jószágában lévő parasztok.

c) a' bér fizető parasztok (Jasszasnü) vagy az olyanok, kik a' pénzbeli adó helyett ter-

mészet míveit, nevezetesen prém portékákat adnak, melly bizonyos, az országlószéktől meghatározott árron adófizetésül vétetik bé.

d) a' posta parasztok (Jämsszkie), vagy azok, mellyeknek az a' kötelességek van, hogy a' postát vigyék, mellyért a' főtől való adók és (kivévéen a' sürgető szükséget) a' katonáskodás alól is fel vannak szabadítva.

e) bányász parasztok, kiknek a' bányákban való dolgozás fő kötelességek, a' főtől való adónak ellenben csak a' felét ($1\frac{1}{2}$ Rubelt) fizetik; 's egyenként el nem adattathatnak, hanem csak a' bányákkal együtt.

A' parasztok második osztályokat a' nemesség örökös jobbágysai teszik, kiknek Sorsok minden tekintetben keservesebb, mint az elsőbbeké.

Valamint a' korona, úgy a' nemesség jobbágysainak is a' sorsok 's állapotjuk nem egy forma, valamint az általok fizetendő adók 's más tartozások is. Némellyek fekvő jószágokat is birnak, mellyek nekik haszonvétel végett vannak által adva, 's mellyekért azután azok a' meghatározott árendai summán, 's a' fejektől fizetendő adón kívül, a' termésbeli tartozástól való felszabadíttatásért bizonyos Obrock nevű, rendszerént 3 Rubelnyi adót fizetnek. Mások ellenben terméssel (productum) fizetik le adójokat, vagy pedig pénzt is 's termést is fizetnek egyszer'smind. A' harmadik 's legkárosabb a' parasztok köteleztetésseik közzül az, ha a' földes Ur fekvő jószágában maga gazdálkodik, melly esetben a' paraszt mindenre, a' mit csak a' földes Ur kíván, ez pedig semmire egyébre nem köteles, mint annak élelmet adni.

A' korona parasztjainak, a' kik semmi szolgálatra nem használtatnak, szabadságok van kézi mesterséget tanulni 's üzni; a' városokba

költözni, sőt magokat valamelly tzhébe vagy társaságba is béíratni, mindazáltal tsak az olyan parasztnak, a' kik az azokkal együtt járó adóknak lefizetésére való tehetségekre nézve kezességet állíthatnak, az 1797. és 1800ki Ukások szerint. A' mesterség tanulásra és üzésre, 's átaljában a' városokban való kereset módra nézve a' privatusok parasztjaik is hasonló kedvezéssel élnek, mindazáltal tsak úgy, ha a' földes Urtól arra engedelem levelet nyernek, a' kiknek jobbágyaikhoz való jussok ezáltal éppen nem szűnik meg, sőt szabadságokban áll ezt a' levelet akkor, a' mikor akarják, vissza huzni és örökös jobbágyaikat az elébbeni állapotjukra való visszatérésre kényszeríteni. Némelly keleti tenger mellyéki provinciákban az örökös jobbágyság egészen eltöröltetett, és sok rendelkezések is tétettek ezen igazán szóllván rabszolgák sorsának könnyebbítésére, mindazáltal olyant egyet se tettek, melly annak belső valóságában legkissebb változást is huzna maga után.

4. §. Nemzeti Karakterek: 1. az Oroszok (némelly helyeken Muszkáknak is nevezik őket) mint minden más Tót (Slavus) eredetű nemzetek inkább véres természetűek (sanguineum temperamentum) 's elevenek, mint nehéz vérűek (melancholicus) és komolyak (seriusus), inkább durva erköltsűek, mint rossz lelkűek 's indulatúak és a' tudományokra 's szép mesterségekre alkalmas lelki ajándékok nélkül sem szűkölködnek, jóllehet Meiners minden Tót nemzeteket, valamint a' Mongolokat is, alkalmatlanoknak állítja az emberi művelődés legfelsőbb pontjának elérésére. Leginkább kitettzők a' Tsehek, mint legműveltebbek minden Slavusok közt, a' Musikára való felette nagy tálentomokra, igen jó emlékező tehetségekre

és természetes eszerekre 's okosságokra nézve. A' musika mesterségben, nyelvtudományban és Mathesisben igen jártasok, annyira, hogy az Austriai Birodalom legalkalmatossabb pattantyussai 's hadi földmérői (Geniecorps), föld abrosz rajzolói, tábor megerősítői, várépítői 's ostromlói tsak nem mind Tsehek. De nem tsak ezek, hanem a' többi Slavus népek is szeretik a' musikát, könnyen megtanulják az idegen nyelveket, és alkalmatosok a' nehezebb 's szoros értelemben vett tudományokban is, mellyek nem kevés fej töréssel vannak öszveköttetve, gyors és nagy előlépéseket tenni, Esmeretes kiváltképpen a' Lengyelek és Oroszok (Russi) talentoma a' tagjáratás mesterségére (mimica), valamint az elsőbeké a' tántz, és az utolsóbbaké a' színjáttzás mesterségére, főképpen pedig a' vig (comicus) előadásokra nézve. A' Slavus vagy Tót származású nép nemzeti tulajdonságának egy fő vonása a' vidámság; éneklés és tántz nélkül a' Slavus el nem él. E' mellett nagy hajlandósága van a' zsibárosságra, kereskedésre és hajókázásra, megelégedő, társaságos, vendégszerető, és bátor 's hűséges katona. Leginkább kimutatja magát ebben a' tekintetben az Orosz (Russus) az ütközetben való megrettenthetetlensége és állhatatossága, valamint a' hideg, meleg, éhség, szomjúság, egy szóval akárminémű alkalmatlanság 's viszontagság eltűrése és az erre való tehetsége 's ereje által; ezért mondta Nápoleon, midőn a' Muszkák bájnoki bátorságokat és vitézségeket látta „ce sont des bastions, qu' il faut demolir“ ezek a' bástyák mellyeket le kell rontani. Mind a' mellett is, hogy a' Tót különösen alkalmatos az egész föld golyobissán akárhol megtelepedni 's élélni, a' mint Herder az Ideen zur Philosophie der Geschichte der

Menschheit igazán mondja, szereti ő még is hazáját és nem hagyja azt el olyan könnyen mint a' Német. Legnagyobb hibái: a' testiség, az erős italokkal való mértékletlen élés és a' babonáság, némelly elágazásainál az utálatos tisztátalanság, alacsony földön tsuszás, 's a' lopásra és tsalásra való hajlandóság, melly utolsó alávaló tulajdonságok nem annyira nemzeti tulajdona a' Tótságnak, mint azon rabszolgasághoz hasonló örökös jobbágyságnak a' következése, mellyben ez a' nemzet eleitől fogva élt 's résszerént még most is él.

2. A' Finnusok munkások, megrettenthetetlenek, állhatatosok, vitézek és vendég szeretők, hanem akaratosok és önkényűek, itt amott tisztátalanok 's az italra és babonásságra hajlandók. Ellenben

3. A' Laponok nem tsak motskosok, babonások és szokásaik mellett a' legnagyobb állhatatossággal buzgók, jóllehet már a' keresztény hitet is bévették, hanem lomhák, annyira bizodalmatlanok, hogy ha valaki feléjük közelit, 's valamelly bokor miatt hirtelen meg nem esmerhetik, tüstént lönek, attól félvén, hogy megtámadtatnak és kiraboltatnak, 's olly bátortalanok, hogy a' katonáskodásra éppen nem lehet őket használni, e' mellett pedig elevenek és jó szívűek. Nagyobb részént sátorok alatt, és pásztori vándor életet élnek. A' konyhára a' férjfiak gondoskodnak.

4. Az Esthek vagy Esthusok és Livoniaiak hasonlóképpen egy motskos, a' mellett szegény és nyomorúlt nép, mellyben a' már megszokott örökös jobbágyság minden munkásságot, sőt még a' jobb sorsra való vágyakozást is elfojtotta.

5. §. Manufaktúrái 's Fábrikái az Orosz Birodalomnak: Általnézések azok-

nak: Ebben a' roppant Birodalomban, más Státusokhoz képeest rendkívül kevés Manufaktúrák 's fábrikák vannak, jóllehet 1779től 1815-ig 501ről 3253ra, és így 36 esztendőök alatt hat annyinál többre ment azoknak a' számok, mint az előtt vólt; a' 948szor kissebb Ensen alól lévő Austriában ellenben, oda számlálván Béts várossát is, 1811ben 3226 fábrikák 's manufaktúrák vóltak: — továbbá minden, a' mi tsak az Oroszok fábrikáikban 's manufaktúráikban készítették, kivévén némelly portéka nemeket, a' külföldi mesterség miveknek utánnok van, 's mind a' mellett is igen drága, mivel a' manufaktúrák 's fábrikák helyeik többnyire St. Petersburg, Moskau és más igen népes városok, melyekben az élelembéli dolgoknak nagy drágasága miatt, sokat kell fizetni a' munkásoknak 's következésképpen nagynak kell a' mivek árrának is lenni, a' honnan az Orosz fábrikák portékáik a' külföldiekkel semmi tekintetben se mérkőzhetnek meg. A' mesterségnek azon ágai, melyekben az Oroszok kitetszenek, a' bőr készítés, a' szappan főzés és gyertya mártás, továbbá a' vitorlának való vásznak, kötelek 's selyem hárs gyékények készítése. A' mesterségek gyarapodássára az Orosz Státus kormányozék, más Országok példája szerint, tiltó systemát hozott bé, melly szerint több, mint 200 portéka nemeknek, nagyobb részént tsupa fábrikabélieknek, bévitele átaljában megtiltatott, némellyekre pedig nagy vámok és harmintzadok vettettek. Már most lássuk azokat egyenként.

1. Legnevezetesebb vászon manufaktúrái az Orosz Birodalomnak a' Vladimiri, Kostromai, Moskvai, Kalugai, Jaroslavi helytartóságokban vannak, a' két utolsó nevezetes főképpen az asztal nemüekről, melyek itt készítettnek. A'

vászon manufaktúrák mostani állapotjokra nézve semmi kutfő sint; 1804ben 12,250 szövő székek foglalatostkódtak vászon készíttéssel, melyeken 12,363,598 Réf külömbféle nemű vásznat szótték; mellyből kivittek 3,688,000 Réfet, vagy Bisinger szerént 1,278,193 Rubel árrú vásznat 's asztal keszkenő matériát; — a' 80 kötél verők pedig 252,384 Pud hajó 's más köteleket tsináltak; kötél neműt 1812. kiadott Orosz Ország 2,658,020 Rubel árrút; az ezzel való kereskedést nem is üzi úgy egy Státus is; mint ez.

2. A' pamut manufaktúrák fő helyeik a' Vladimiri, Asztrakáni, Moskvai, Kázáni, Kostromai és Pétersburgi helytartóságok, mellyekben 1815ben 295 manufaktúrák vóltak 4738 szövő székekkel; ezeknek számok azóltá nem tsak hogy meg nem fogyott, sőt Grusia is az Orosz Birodalomhoz kaptsolttatván, most még az a' haszna is van ennek a' Státusnak, hogy a' készíttetlen pamutnak egy részét a' maga kebeléből kapja; 1804ben készíttettek az Orosz manufaktúrák 6,124,897 réf pamut portékát.

3. Azon 155 nagyobb posztó manufaktúrákban, mellyek 1803. 2428 szövő székekkel és 28,691. munkásokkal az Orosz Birodalomban tállattak, 2,821,965 réf posztó 's gyapjú matéria, de tsak durva nemű, 's a' -ben való elviselésre, készíttetett; finomabbat pedig tsak a' korona fábrikái szőnek Jekaterinoslavban, Glaskovában 116 és Dubovnában 100 szék, — szőnyegetek, harisnyákat, süvegeket 's a' t. Sareptában. 1815ben 181re szaporodott a' posztó manufaktúráknak a' számok, 's naponként mindég inkább nevedne az, ha a' földmívelő az azokban való rész vételtől el nem tiltatnék.

4. Atzél és vas fábrikái vóltak 1815ben 199en, 237 kementzékkel, 's 43 a' sárga réz por-

tékákra nézve; 1804ben készült azokban 58,500 Pud kés és olló, 71,038 Pud rúd vas, 45,411 Pud öntött portékák; 44,627 réf pléh; 11,890 Pud sarló; 88½ miliom tő. és 10,775 Pud atzél; továbbá a' 6 veres réz hámorokban, 43 sárga réz és gomb fábrikákban 22,763 darab veres réz edény; 7050 Pud veres réz pléh és 61,200 tutzet gomb fábrikáltatott. Fegyver fábrikái: nevezetesen a' Tulai, melly maga esztendőnként 15,000 embernek elég fegyvert ad, Sestrabeki St. Petersburgnál és a' Tveri; Tulában a' többek közt igen jó kard vasakat tsinálnak. Ágyú öntő műhelyei vannak St. Pétersburgban, Revalban, Petrosavodskban, Lipezkben és Chersonban.

5. Legfontosabb 's legszélesebb kiterjedésű kereset mód az Orosz Birodalomban a' timárság, mivel ezzel még a' földmívelők 's falusi parasztok is örömet foglalatoskodnak. 1815ben voltak 1348 bőr fábrikái és már 1793ban a' Juft *) 's más bőr nemekért 2,249,701 tsizmaért, paputsért és szőrös tzipőkért 10,625 Rubelt vett bé a' külföldtől. A' legszebb Juft Jaroslayban, Arsamasban, Kostromában, Vjatkában, Kázánban, Asztrakánban, Moskauban, Vologdában, Nishegorodban, Pskovban és Vladimirben készül. A' Juft készítéshez egy fő megkívántató dolog a' nyirfakatrán (Birkentheer), melly annak hajthatósságot és azt a' szagot adja, mellyet a' Jufton érezni lehet. Továbbá szattyánt készítenek: Asztrakán, Kázán, Tauria; nevezetes még a' prém-bőr, kiváltképpen pedig a' bárány bőr készítés, leginkább Tauriában, melly esztendőnként 30,000en felyül ad a' külföldnek e'féle kikészített bőroket.

*) Juft vagy a' többes számban Jufti, egy párt teszen, mivel a' készítés alkalmatosságával mindég két (marha) bőrt varnak össze.

6. Papiros malmai 1815ben még tsak 67 voltak, melyekben 399,031 kötés (1 kötésben van 20 kontz) közönséges, 110,493 kötés külfölbféle nemű és 71,230 ív tábla papiros (Pap-pendeckel) készítettett. Az első papiros malom 1712ben építettett, holott a' papiros készítés Németországban már 1390ben feltaláltatott.

7. Selyem manufaktúrái: Grusiának birto-
kába jutván az Orosz Birodalom, a' selyem hazai termés (productum) lett, hanem a' vele való dolgozás már az előtt tárgya volt a' nemzeti szorgalmatosságnak (Industria). 1804ben voltak benne 328 selyem manufaktúrái (mellyek közzül tsak Moskauban 248 vólt), 's ezekben 4700 szövő székek, melyek Khinai, Persiai, Buchariai és Olasz Országi selyemmel foglalatostkodtak; a' munkások számok 8953 személlyekre, az általok készítettett selyem matéria $1\frac{1}{2}$ miliom, a' pántlika 807,200 réfnél és a' harisnya 22,936 párnál többre ment. Egyébaránt valamint a' selyem, úgy a' többi fábrikákról 's manufaktúrákról is meg kell jegyezni, hogy azok a' Sándor Császár bölts uralkodássa alatt jutottak azon tökéletességre, a' mellyen állanak, de fájdalom! azoknak legújabb állapotjokról semmi környülállásos tudósítást nem kaphattam kezembe, melly által ezen valóban nagy fejedelemnek, a' ki a' még nagy részént míveletlenségben szunnyadozó alattvalóinak szerentsétlenségekre igen jókor kéntelenítettett a' halál által birodalmát elhagyni, emlékezetét nemzeti nyelvemen méltóképpen halhatatlaníthattam volna.

8. A' dohány fábrikák olly igen tsekéllyek, hogy az egész Birodalomban Vichmann szerint 1804ben még tsak 7 ilyen fábrikák voltak és azokban tsak 17en dolgoztak.

9. Olaj, de csak plánták u. m. len, kender, mák 's a' t. magvaiból dolgozó fábrikái (mivel olaj fái nintsenek) számosak, mellyek annyi olajat adnak, hogy még a' külföld is részesülhet belőle.

10. A' szappan főzést az Oroszok üzik leg-erősebben (kiváltképpen pedig a' Kázáni és Asztrakáni Tatárok), annyira, hogy esztendőnként igen sokat kivisznek a' külföldre is; St. Pétersburg csak Angliának 25,000 hordó szappannál többet adott 1799ben. — 1803ban tett a' fadgyú, szappan, 's gyertya kivitel $10\frac{7}{10}$ miliom Rubelt; 1805ben csak fadgyú gyertya 396,413 Rubel árrú vitetett ki. 1815ben mind öszve 301 fábrikái voltak.

11. Valamint a' méh tenyésztés, úgy a' viasz fejerítés 's az azzal együtt járó viasz gyertya készítés is igen fontos Orosz Országban; mézet ugyan is 176,282 és viasszat 240,419 Rubel árrú ad a' külföldnek. Méh sert is igen sokat készítenek.

12. Tzukur tisztítója (raffinerie) 1804ben még csak 7 vólt, 1815ben már 48 mindazáltal készítménnyre magának az Orzágnak sem elég, sőt a' tzukur bévitel a' nevezetesebb bévivendő portéka nemek közzé számláltatik.

13. Üveget hutái eleget ugyan nem adnak, de még is már 300ra menvén azoknak számok, az újabb időkben a' más Országbéli, nevezetesen az Austriai Birodalombéli (mivel innen kapott az Orosz Birodalom legtöbb üveget) üveg portékák bévitele igen alá szállott. Legnevezetesebb az Oserkibe, St. Petersburgnál, lévő Császári üveg és tükör fabrika, mellyben 158—108 hüvelyknyi hosszú és 87—89 hüv. széles tükrök öntetnek,

14. Portzellán fábrikái közt legnevezetesebb a' Császári fabrika St. Petersburgban; hanem ezen kívül több magános embereknek is vannak fábrikáik, de az azokban készült portzellánokat a' Német és Frantzia Országokkal össze nem lehet hasonlítani.

15. Kalap fábrikái Vichmann szerint 1804-ben 74en 's ezekben 678 munkások voltak, kik tsak 176,008 darab kalapot tsináltak; 1815ben Malchus azoknak számokat tsak 37re teszi.

16. A' serfőzés igen fontos városi kereset módjának tartatik, tsak a' Moskaui helytartóságban 118 serfőző házak vannak. Még nagyobb kiterjedésű és az adózásnak egy igen jövedelmes kútfeje a' pálinka főzés: 1801ben a' korona 17 pálinka főzéssei 1,116,919 Vedro, és a' privátusok 23,315 főzésseik 17,594,294 mind össze 18,711,213 Vedro, mintegy 1,475,000 akó pálinkát főztek, mellyeknek számokat az Orosz Birodalomban Vichmann 1813ban is éppen annyira, a' hozzá megkívántató gabonát pedig 33,678,563 Pudra teszi, minden 5 Vedrora 9 Pud gabonát szám-lálván. A' nagy Orosz Országi és Szibériai Pro-vinciákban a' pálinka eladást, másokat kirekesztőleg, a' korona tartotta fen magának, a' honnan a' pálinka mérés (Kabaken) itt árendába van adva. A' korona ad a' magazinjaiban lerakva lévő pálinkából a' meghatározott idő pontokban bizonyos mennyiséget az ital árendásoknak (Ot-kuptsiken), a' kik azt azután apródonként el-adják: vannak olyan árendások is, a' kik 50 60 's több ezer Rubeleket is fizetnek a' koronának a' kimérés szabadságáért. Ennek a' Század-nak első Tizedében az arenda esztendei sum-mája 22½ miliomról 30 miliomra emeltetett.

17. Fából dolgozó fábrikái: a' hajó építésre nézve az Orosz Birodalom egy azon Országok

közzül, melyekben az legegészebben üzettetik: szép asztalok 's kotsik készítettnek St. Petersburgban: fa ház egy Országban sins annyi, mint itt, sőt a' városokban egészen kész házakat is lehet venni. Vannak

18. sok hamu'sir főzéssei; 19) 30 etzet és választó viz; 20) 14 gálitzkő és bűdöskő; 21) 25 festék fábrikái.

22. Pénzverő házainak sokaságára nézve az első Státusok közzül való; van ugyan is 7 u. m. St. Pétersburgban, Moskauban, Katharinenburgban, Susunban, Theodosiában, az Isel vizénél Katharinenburg szomszédságában és a' Babka patakánál a' Káma vizénél; az utolsó 6 pénzverő házakban tsupa réz pénzt vernek.

Az Orosz Birodalom nemzeti szorgalmatosságának, fábrikáinak 's manufaktúráinak úgy szóllván Teremtője Nagy Péter volt; a' mult Század első felében ugyan még tsekély, de annál nagyobb és fontosabb lépéseket tettek azok a' legújabb időkben. 1779ben a' fábrikák számok még tsak 501re ment, melly 1796ban és így 17 esztendő alatt 2270re, 1803ban 23 leköteleztetett (az az olyanok, mellyek az Országlószéktől kapott segedelem által és annak a' meghatározott árron, bizonyos mennyiségű posztó adás köteleztetése mellett állíttattak fel) és 2364 privát fábrikákra 1815ben pedig 3253ra nevedekett; u. m. 181 posztó, 150 selyem, 184 vászon, 295 pamut, 25 pántlika, 67 papiros, 80 kötél verő, 37 kalap, 25 festő, 5 dohány, 48 tzukor főző, 6 dohány pikszis, 2 fény mázóló (Lack), 2 keményítő, 25 festék, 1348 bőr, 247 szappan- gyertya- és viasz, 64 fadgyú, 14 hamu'sir, 30 választó viz és etzet, 5 spanyol viasz, 16 portzellán és félporthzellán (fayence), 14 gálitzkő és bűdöskő, 138 üveg és kristály,

199 atzél- vas- és tő, 43 sárga réz és gomb fá-brikákra és manufaktúrákra; — ezeken kívül voltak még a' koronának is 3 tulajdon fá-brikái. A' fá-brikák és manufaktúrák mostani számok 3724re tétetik, és így 1815től fogva 471el, 45 esztendőök alatt pedig, az az 1779től fogva 3223al szaporodtak. Hogy pedig azoknak sem számok még többre nem nevedekett, sem pedig a' tökéletességnek azon poltzára nem hágtak, mellyen állaniök kellene, — ámbár egy ilyen roppant Birodalomban, úgy láttzik volna a' mesterség míveknek, a' hol elkelhetnének, — annak okait a' népesség, főképpen pedig a' váro-si népesség sűrűségének és tömörttségének híjá-nosságában; némelly kereset ágainak a' városok és faluk közt való megoszlásokban, melly utol-sók némellyeket azok közzül másokat kirekesztő-leg üznek; a' gyakorlott munkásoknak, kiknek számok többnyire arra rendelt parasztokból 's örökös jobbágyokból áll, nem létében; végre és résszerént azon függésben kell keresni, melly-ben ez a' Birodalom némelly matérialékra nézve a' külföldel állott, jóllehet ezen öszveköttetés már most kedvezőbb lett.

A' nemzeti szorgalmatosságnak azon ágai, mellyeknek üzességben a' faluk a' városokkal osztoznak, a' vászon és gyapju manufaktúrák, a' bőr készítés, szőnyeg tsinálás, fazekasság és olaj ütés; azok közt pedig, mellyek amazoknak másokat kirekesztőleg tulajdonaik, legnevezete-sebbek a' disznó serté, Kaviar, 's dohot készítés.

A' fá-brikákban való dolgozásra rendelt és megvett parasztoknak számok 1804ben ment a' köteleztetett fá-brikákban 's manufaktúrákban 17,517re, és a' privát fá-brikákban 38,947re, mind öszve 56,464re; az örökös jobbágyoké 19,375re, a' szabad béres munkásoké 45,025 és

így öszveséggel 121,464re. Mostani számok nem esmeretes, hanem a' fábrikai keresetnek nagy kiterjedéséből hozzá vetvén, még egyszer annyira lehet azt tenni. Ezen számban mindazáltal sem a' műhelyekben lévő igen sok munkásoknak, sem a' falusi embereknek 's földművelőknek, kik a' fent említett mesterségeket üzik, sem végezetre a' tsüpa mester embereknek a' számok nints befoglalva, a' kik 400 ezerre tétlenek, valósággal pedig többen vannak. A' belső dolgokra ügyelő Miniszternek a' Varsauban Majus 13kán 1825ben tartatott Ország gyűlésen való előadása szerint, az utólsóbb esztendőekben tsak idegen mester emberek familiáik 10,000on telepedtek meg az Orosz Birodalomban.

6. §. Kereskedése: 1) a' külső: az Orosz Birodalom külső kereskedése, kiváltképpen ennek a' Századnak kezdetétől fogva mindig jobban jobban gyarapodik; tengeri kereskedése hasonlíthatatlanul hasznosabb, mint a' szárazon lévő, mellyben az újabb, a' bévitelt keskenyebb határok közzé szorító, vám és harminztad lajstromok (Tariffa) megjelenése előtt, ez a' kivített szembetűnőképpen meghaladta. Öszveséggel,

	a' bévitel és a' kivitel volt
1802ben .	56 $\frac{1}{2}$ mil. Rub. 63 $\frac{1}{5}$ mil. Rub.
1803ban .	55 $\frac{1}{2}$ — — 67 $\frac{1}{10}$ — —
1804ben ,	49 $\frac{1}{2}$ — — 59 — —
1805ben .	55 $\frac{1}{2}$ — — 72 $\frac{2}{3}$ — —

hanem 1810ben . 180 — — 198 mil. Rubel-re ment fel. Ezen kívül még nem kevés nyeresége van a' Státusnak a' rajta által szállított portékákkal való kereskedésből is. Az Orosz Birodalom tengeri kereskedése azon tengerekhez képeest, mellyeken üzettetik, következendőképpen osztatik el: u. m. a' keleti, — melly legfontosabb, — a' fejér, — a' fekete, és az Azovi ten-

tengerben való kereskedésre. A' déli Oceanuson való kereskedés csak tsere kereskedés. 1803ban a' tengeren való kivitel csak 59,007,544 's a' bévitel 34,339,260 Rubelt tett; 1819ben ellenben amaz 148,774,914 ez pedig 126,876,308 Rubelre ment, melly egész summából a' különbféle kikötő helyekre következő mennyiség jó, u. m.

	<i>Kivitel</i>	<i>Bévitel</i>
Petersburgra -	85,998,642 Rub.	110,617,315 Rub.
Rigára -	42,728,375 —	10,532,560 —
Odessára -	14,016,809 —	5,284,233 —
Archangelra -	6,031,088 —	442,200 —

1820ban a' Petersburgból való kivitel 102,085,920 a' bévitel 190,388,897 Rubelre tétetett.

1824ben tett

	<i>a' bévitel</i>		<i>a' kivitel</i>	
	Rubelt	Kopekent	Rubelt	Kopekent
Petersburgban -	120,426,175	—	97,066,608	—
Archangelben -	792,858	—	5,574,544	—
Rigában -	13,015,868	80	41,065,728	60
Odessában -	10,929,590	16	14,099,220	—
Summa	145,164,491	96	157,806,100	60
az Ásiai határszéli vám hivataloknál	6,050,402	—	5,874,024	—
a' Kaukasusnál lévő kereskedésben -	1,113,936	10	610,189	26
mind össze	152,328,830	6	164,290,313	86
a' Khinával Kiachtán keresztül való ke- reskedésben -	6,842,178.			

1825ben a' Petersburgi Újságnak egy tzikelye szerint, a' bévitel 1,093,346 Rubellel kevesebb, a' kivitel pedig 44,601,506 Rubellel nagyobb, mint 1824ben volt: az első tehát 151,235,484 a' kivitel pedig 208,891,819 Rubelt tett.

A' szárazon lévő kereskedése nem csak az Europai szomszéd Státusokra, u. m. Svétziára,

Prussziára, Austriára, és Török Országgra, hanem Ásiára is, nevezetesen Persiára, a Kaukasusi tartományokra, Bucháriára, a Tatárságra és Khinára is kiterjed, és mintegy 40 vám helyeken 's e' következő helységeken keresztül üzetetik, u. m. Svétziával, Nyslotton, Serdobolon, és Villmanstrandon; Austriával, Prussziával és Német Országgal Grodnón, Brzescen, Krinkyn, Radzivilovon, Polangenén, Georgenburgon 's a' t: a' Török Birodalommal Mohileven, Benderén, és Dybossaryn; Persiával és a Kaukasusi tartományokkal Kisljaron és Mosdockon; Bucháriával és a Tatársággal Orenburgon, Troizkon, Selenginsken, Petropaulovskon, Korylovon, Ustkamenogorskon, és Buchturnan; végre Khinával Kiachtán, Zaruckhaitun, és Buchtaniskon keresztül. Ezen roppant szárazon lévő kereskedésnek fő helye Moskau, valamint a' tengeri kereskedésnek Petersburg. Az Ásiai szárazon lévő kereskedést egész utazó társaságok (Karavan) üzik, mellyek a' portékákat Tevéken szállítják.

Fő tárgyai a' kivitelnek 1802ki és 1803ki vám lajstromok szerént: Gabona 12 mil. — fadgyú 10 mil. — kender 12 mil. — Len 6 mil. — vas $4\frac{1}{2}$ mil. — Len- és kender mag 2 mil. — prém bőrök 2 mil. — Just bőrök $1\frac{1}{2}$ mil. — építésre való fa 2 mil. — kender- és len olaj 1 mil. — marha $1\frac{1}{2}$ mil. Rubel; — a' bévitelnek: pamut és gyapjú portékák, mindenik közel 7 mil. — ezüst 6 mil. — arany 5 mil. — tzuor 5 mil. — bor és etzet 3—4 mil. — festék 2 mil. — selyem 2 mil. — Tea $1\frac{1}{2}$ mil. — só $1\frac{1}{2}$ mil. — készíttetlen pamut $1\frac{1}{2}$ mil. — gyümölts 1 mil. — kávé 1 millió Rubel árrú.

2) A' kereskedés második fő ága, t. i. a' belső kereskedés a' népességnek 's e' miatt a'

Szükségnek nevedekésséhez képpst szüntelen gyarapodik; az egész belső kereskedés értéke Moskauban, mint az Europai és Ásiai tartományok közt lévő kereskedésnek közép pontjában 12—15 mil. Rubelre, Kalugában és Kurskban mindegyikben a' kettő közzül 1½ mil. — Orenburgban 1 mil. Rubelre betsültetik. A' többi városok közt a' kereskedés és adás vevés legnevezetesebb Nishegorodban, mellynek vásárjában 1820ban az adás vevés 106 $\frac{5}{10}$ mil. Rubelre számláltatott, 1823ban az Augustusi vásárban vólt 94,380,000 Rubelt érő portéka, mellyből 50 miliom árrú kelt el és pedig nagyobb részént kész pénzért; továbbá Tulaban, Rostovban, Ustug-Velikiben, Jeniseiskben, Tobolskban, Irkutzkban, Orelben, Mohilevben, Kievben 's a' t.

A' kereskedésben lévő tőke pénz 1822. 319,660,000 Rubelt tett, mellyből a' Moskaui Kormányzékra 52, a' St. Pétersburgira 26, a' Tverire 17, 's a' Lieflandira 14 miliom jó.

7. §. A' kereskedést előmozdító eszközök az Orosz Birodalomban: A) a' belsőre nézve egyik tartománynak 's városnak a' másikkal való szabad közösülésse (communicatio) a' nélkül, hogy vámot kellene fizetni; a' drága, de jó rendben lévő posta, de a' melly tsak a' levelezésre 's utazásra szolgál, nem pedig a' nagyobb mennyiségű holmik (Pack) elküldésekre való; — a' Birodalom külömbféle részeinek hajókázható folyó vizek 's Csatornák által való öszveköttetésse; — éjszak felé az esztendőnek nagyobb részében használható szánon való szállítás; — a' Birodalomnak 5 tengerek 's a' Caspium tava mellett való fekvésse; — a' kereskedő hajók. Az Orosz Országi kikötőkbe

1805be 5332 hajó evezett bé, és 5058 evezett ki; ezek közt

a' béevezett Orosz hajók száma	530
a' kievezeteké	578
a' béevezett Anglus hajóké .	1300
a' kievezeteké	1190
és így a' béevezett Anglus hajók .	770el
a' kievezetek pedig	612vel

haladják felyül az Oroszok hajóiknak számát. 1810ben a' megérkezett hajóké 4800re az elmenteké 4786ra ment. Ezeken kívül előmozdítják a' kereskedést a' jó és sok

Kikötő helyek, u. m. a) a' jeges tengernél az Archangeli, Kolai, Onegai, Meseni; — b) a' keleti tengernél, a' Petersburgi, Kronstadti, Rigai, Narvai, Revali, Pernai, Libai, Aboi; — c) a' fekete és Azovi tengereknél az Odessai, Chersoni, Nicolajevi, Kinburni, Ovidioli, Sebastopoli, Feodosiai, Taganroki; — d) a' fejei tengernél, mely a' jeges tengernek egy ága, a' fent említett Archangeli és Onegai; — e) a' Caspium tengernél az Asztrakáni. Továbbá több

Kereskedő városok: a) a' tengeri kereskedelemre nézve legfontosabb tengeri kereskedő várossa az Orosz Birodalomnak St. Pétersburg, utána legnevezetesebb Riga, azután Reval, Liebau, és Narva a' keleti tengernél; Archangel a' fejei tengernél, a' föld kereskedésének ezen tájékán a' legelső kereskedő város; Odessa 1817-től fogva, mely egyszer'smind szabad kikötő is, a' Bessarábiai Orosz- Lengyel Országai tartományokkal való kereskedelemre nézve igen alkalmas; Cherson a' Dnieperen való kereskedelemnek fő helye, Eupatoria Oroszul Koslov, Sevastopol; Feodosia első kereskedő várossa Krimnek, haj-

dan pedig a' rabszolgáknak és ifjú Czirkassziai leányoknak eladó helyek; Taganrokk, mind a' fekete és Azovi tengereknél: — Asztrakán a' Caspium tengernél, egy az Indiával, 's Persiával való kereskedésre és a' Volgán lévő hajókázhatás által az Europai Orosz Birodalomra nézve igen fontos kereskedő hely; Ochots az Ochotski tengernél, fő helye a' Kamtsatkával való kereskedésnek. — b) a' szárazon lévő kereskedő városok közt, mint fellyebb is említettett, az első helyet Moskau érdemli; ez után vannak Tver, Nisnei-Novgorod vagy Nishegorod, Makarjev, Tula, Kaluga, Jaroslav, Orel, Kursk, Smolensk, Kázán, Saratov, Mohilev, Tichvin, Visnei-Volotsok, Slobodsk, Irkutsk, Irbit, Katharinenburg, Ustjuli-Veliki, Orenburg, és Kisljar vagy Kislär. Csak nem mindenik Orosz városnak vannak Országos és héti vásárai, melly utolsók még a' falukban is, nevezetesen Liskovában a' Volgánál és Pavlovában az Okkánál olly nagyok, hogy sok Országos vásárokat felyül mulnak. A' nagyobb városokban a' napkeleti Bazarok formájára vásár udvarok is találtnak, mellyekben mindenféle enni valók, matériák, és mesterség művek össze vissza árúlnak; legnevezetesebbek azok közt; a' Moskvai az égés előtt 4682 bóltotskákkal, a' St. Petersburgi 340 bóltjaival, a' Makarjevi 900, az Irbiti 300, 's az Asztrakáni 105 bóltotskáival. Legnevezetesebb vásárok tartatnak Irbitben és Nisnei-Novgorodban vagy Nishegorodban, melly két vásáros helyeket nem csak az Orosz Birodalom legmesszebb való vidékein lakó, hanem még a' szomszéd Országbeli kereskedők is meglátogatnak. — A' mi a' kereskedésnek egy hatalmas előmozdító eszközét a'

Pénz forgást illeti, a' pengő pénzre nézve más Europai Státusokkal összevasonlíttat-

ván, legszegényebb az Orosz Birodalom. 1700-tól 1762ig 2,797,330 Rub. arany, 61,768,633 Rub. ezüst és 17,033,094 Rub. réz pénz veretett ebben a Státusban, mellynek betsét a' mostani érték szerint Storch u. m.

	az arany	— ezüst pénzt	— mind a' kettőt együtt véve
betsülte - - -	3,496,662	77,210,791	80,707,453 Rub.
Ezen summához veretett későbbben 1762től 1796ig és így 35 esztendőkhöz			
II. Katalin -	18,774,690	69,526,548	88,301,238 —
1796től 1801ig az az 4 esztendőkhöz			
I. Pál - - -	2,047,347	10,018,471	12,065,818 —
1801től 1811ig az az 11 esztendőkhöz			
I. Sándor -	9,165,193	27,658,068	36,823,261 —
és így tett az összes 112 esztendőkhöz	33,483,892	184,413,878	217,897,770 —

Réz pénz ezen második időszakasban 90,383,576 Rub. és az 1762. előtt vert pénzt is hozzá adván, összeséggel 107,386,670 Rub. verettetett. Esztendők szerint osztatván fel, II. Katalin Császárné alatt az egy esztendei pénz verés 2,522,892 I. Pál Császár alatt 3,016,454. — az I. Sándor Császár uralkodásának első 11 esztendei alatt 3,547,569 Rubelt tett. 1817ben pedig 17 miliom és 1818ban 26 miliom Rubelen felyül lévő arany és ezüst pénz verettetett, és így összeséggel az az: az 1700tól fogva 1811ig és az 1817ben 's 1818ban vert arany és ezüst pénz mennyisége teszen 254,897,770 Rubelt. Hanem tekintetben vévén azt, hogy az ezüst Rubel belső betse négyszer, a' réz pénzé nyoltzszor változott meg, és hogy minden bets válto-

zás annak csak nem, egészen újra való olvasztatását huzta maga után; továbbá, hogy az 577 miliom Rubelt tevő papiros pénz ugyan annyi betsű pengő pénzt szorított ki a' forgásból; 's végre azon nagy summa pengő pénzt, melyet az Ásiával való kereskedés elnyel, ama híres Státistikus és Státus Tanácsos Storch az 1814ben forgásban lévő pénznek betsét $170\frac{1}{2}$ miliom Rubelre teszi, ez a' Summa pedig áll:

a) 577 mil. Rub. Bankó tzédulákból (Bank-assignation vagy Reichsassignation az az Birodalom tzédulája), mellyeknek névszerént való betsek (nominalis valor) az ezüstnek $\frac{1}{4}$ részét teszi, az az - - - - - $144\frac{1}{4}$ mil. Rub.

b) 25 mil Rubel réz pénz-
ből; ennek névszerént való be-
tse is az ezüstnek $\frac{1}{4}$ részét teszi,
az az - - - - - $6\frac{1}{4}$ — —

c) a' forgásban lévő arany
és ezüst pénzhől, melly - - - - - 20 — —

Öszveséggel $170\frac{1}{2}$ mil. Rub.

A' kézben lévő arany és ezüst pénz summáját a' fent említett Storch ugyan 45 miliomra betsülte, mindazáltal egyszer'smind úgy vette fel, hogy 25 miliom nints forgásban, mellybe azok csak akkor fognak jőni, ha az Assignatioknak (Bankó tzédulák) állandó betsek lessz. Ezen utolsóknak Egéssze, a' mint a' Finanz Miniszter számadó jelentesse Augustus 8kán 1825ben előadja, ugyan ezen esztendőben 595,776,310 Rubel vőlt, melly úgy lévén az ezüst betséhez mint 350: 100hoz, ezüstben teszen $170\frac{1}{2}$ mil. Rubelt. Egyébaránt ahoz képpest, a' mint a' Storch felszámolássától fogva mind a' népesség,

mind a' külső és belső kereskedés, mind végre a' külföldről való bévitel és a' Birodalomban lévő bányákból való jövedelem által a' nemes értékek igen megszorodtak, ezen kedvező környűlállásokhoz képpst mondom lehet a' most forgásban lévő mindenféle nemű pénzek ezüst betsét 200—250 miliom 's az azok közt forgó pengő pénz mennyiségét 35—40 mil. Rubelre tenni. — Előmozdítják végre a' kereskedést a'

Bankók: u. m. a) a' Birodalom assignationinak vagy tzéduláinak Bankója (Reichsassignationsbank) St. Pétersburgban, felállítatott 1786-ban, az előtt 1770ben tsak assignatios és tzédulás Bankónak neveztetett; ennek tzédulái minden kasszáknál az egész Birodalomban elvétetnek, és réz pénzért akár mikor béváltatnak; b) a' Birodalom zálogos Bankója (Reichshypothekenbank) a' nemesség gyámolítására 1797től fogva; Sándor Császár egyesítette azt 1802ben a' nemességre 's a' városokra nézve lévő költsönöző Bankóval; c) a' Slobodski költsönöző Bankó 1809-től fogva; d) a' St. Petersburgi, 30 mil. Rubellel fundált kereskedő Bankó, melly nem tsak maga kapott igen jó lábra, hanem a' kereskedés és nemzeti munkásság felsekentésére is olly sokat tett, hogy több városok is nyujtottak már bé esedező leveleket az Országlószéknek, filialis Bankók felállítására való engedelemért; ilyen engedelmet nyert Moskau 1818ban, 's azolta a' belső kereskedésnek ezen közép pontján is van egy filialis, vagy a' nagy Bankó alatt lévő, Bankó.

B) A' külső kereskedést előmozdítják 1) a' külföldi kereskedő helyyeken lévő 27 Fő Konzulok, 22 Konzulok, 's 15 Al-Konzulok; 2) két kereskedő társaságok, u. m. a) a' fejer tengeren

való hering halászatra egyesült, és b) az ennél sokkal nevezetesebb Orosz-Ámerikai kereskedő Társaság, mellynek nagy lerakodó helyei és Sáfárságai (Comptoir) vannak Irkutzkban, Jakutzkban, Ochotskban, és Moskauban; továbbá Biztosságai (Commissio) Kázánban, Tomskban és Kamtsatkában. 1798-tól 1818-ig és így 20 esztendőök alatt többet kihozott az 16 mil. Rubel árrú prém bőröknél, és csak a' Khinai határ helyen Kiachtában $2\frac{1}{2}$ mil. Rub. vám pénzt fizetett; ez a' társaság 1797-ben állott fel és 1821-ben igen szép szabadságokat nyervén, ismét 20 esztendőkre erősítettett meg.

A' kereskedést illető dolgokban legfőbb ítélőszék a' St. Pétersburgi, kereskedésre ügyelő Kollegyiom (Collegium commerciale), melly ügyel a' kikötőkben és a' határszéli helyekben bevett vámokra 's harmintzadokra, 's igazít el minden kereskedésbeli pereket. Ezen kívül Feodosiában, Taganrokkban és Odessában is vannak amattól függő kereskedésbeli törvényszékek.

8. §. Az Orosz Birodalombeli pénzek nemei: Az Oroszok közönségesen Rubel és Kopek szerént számlálnak. Egyébaránt a' számoló pénzek egymáshoz való eránnyok ez:

Rubel	Grúvent	Altint	Kopeket	Denuskot	Poluskot
1	10	$33\frac{1}{2}$	100	200	400
	1 Grúven	$3\frac{1}{2}$	10	20	40
		1 Altin	3	6	12
			1 Kopek	2	4
				1 Denus	2 teszen.

A' valóságos Pénz nemek pedig ezek:

a) Arany Pénzek:

1. az 5 Rubeles Aranyok 1798ról - - -
2. a' 10 Rubelēs Imperialis arany 1763. óta - -
van : Imperialis arany is.
3. a' régi Imperialis arany 1755. óta - - -
4. a' Species arany 1700. óta - - -
5. az András arany - - -
6. az 1753ki Rubel - - -
7. az I. Pál új aranyai 1797 óta - - -

1 Darabnak a' nehézsége	Belső		Belső		Bévalló belse Cs. Kir. ara- nyokban
	Arany	Grán	Karat*	Grán**	for. kr.
1	44 $\frac{1}{2}$	23	8	7	41
3	43 $\frac{1}{2}$	22	—	15	16
4	44 $\frac{1}{2}$	22	—	19	27
—	59 $\frac{1}{2}$	23	3	4	19
1	10 $\frac{1}{2}$	18	9	4	6
—	27 $\frac{1}{2}$	22	—	1	54
—	59	23	8	4	24

*) 1 Arany Márkban 24 Karat, — és 1 Karatban 12 Grán van.

**) 1 Ezüst Márk 16 Latot, — és 1 Lat 18 Gránt foglal magába.

9. §. Hosszúság Mértékek: a' Réf (Arsin) $315\frac{1}{2}$ Frantzia Lineát és 100 Arsin $91\frac{5}{8}$ Bétsi réfet teszen; practice 12 Arsin 11 Bétsi réfben vétetik el. A' láb mérték egyenlő az Anglusokéval, az az 135 Frantzia Lineából áll, és így mintegy $5\frac{1}{2}$ Bétsi lineával rövidebb a' Bétsi lábnál. Szorossan véve 100 Orosz láb = $96\frac{7}{8}$ Bétsi lábbal. — A' Sasche 7 Anglus vagy $6\frac{3}{4}$ Bétsi láb. — 1 Werstben vagy Orosz mértföldben 500 Sasche (Orosz öl), 1500 Arsin, 24,000 Wersok és 3500 Anglus vagy 3400 Rhénusi láb van és így 1 Werst $562\frac{1}{4}$ Bétsi ölet, és 7 Werst teszen 1 Német vagy Geographiai mértföldet.

10. §. A' Téréség vagy Lapok mértéke, melly szerént szoktak a' szántóföldek felméréttetni, a' Disätine; hossza ennek 80's szélessége 40 Sasche, vagy 3200 □ Sasche, melly 4049 Bétsi □ ölet és így 49 □ öllel teszen többet $2\frac{1}{4}$ Magyar Országi urbarialis hólaknál.

11. §. Öblös mértékek: a) a' száraz testekre, vagy a' gabonára nézve a' Tsetwert: 1 Tsetwertben 2 Osmin, 4 Pajok, 8 Tsetwerik, 64 Garnetz van. 100 Tsetwert = $311\frac{1}{2}$ — $316\frac{3}{8}$ Posonyi mérővel; átaljában véve 1 Tsetwert = $3\frac{1}{8}$ Posonyi mérővel vagy $6\frac{1}{2}$ Vékával. — A' Kuhl vagy 'Sák 10 Tsetwerikes, és ha durva lisztel van tele $9\frac{3}{10}$, Rozsszal pedig 8, 9, 's néha 10 Pudot is, melly mintegy 29 Bétsi font, nyom. — b) a' hig testekre nézve: a' Wedro vagy akó, melly 4 Tsetweriket, 1 Tsetwerik pedig 2 Osmuskit foglal magában. 1 Osmuska vagy Kruska 80 Frantzia kubik ujj, és tsak nem éppen $1\frac{1}{8}$ Alsó Austriai pint, a' honnan 1 Orosz akó vagy Wedro 8 Osmuskájával, 9 Alsó Austriai, és így mintegy 8 Magyar Országi pintet vagy 16 ittztét, 's a' Tsetwerik $2\frac{1}{4}$ Alsó Austriai vagy 2 Magyar Országi pintet teszen. — A' Sarokowaja

Botska vagy egy 40 Wedros hordó, mely szerént a' pálinka, len- és kender mag olaj eladat-
tatik, 9 Alsó Austriai vagy $7\frac{1}{2}$ Magyar Országi
Akót foglal magába.

12. §. A' Nehézség mértékek: Leg-
nagyobb a' Berkowetz, mellyben 10 Pud vagy
400 Orosz font van: 1 Pud pedig 40 Orosz,
vagy $29\frac{1}{2}$ Bétsi fontot teszen. — 1 Font 32 Lat-
ra, 's 1 Lat 3 Solotnikra, melly utolsó egyszer-
mind arany, ezüst és pénz mértékül is szolgál,
osztatik el; az Orosz font tehát $23\frac{5}{16}$ Lat a' Bétsi
ezüst mérték szerént, 's 100 Orosz font a' Bétsi
kereskedésbeli mérték szerént 73 Bétsi fontot,
és így 1 Berkowetz (400 fontjával) 292 's egy
Pud (40 fontjával) $29\frac{1}{2}$ fontot teszen; hanem a'
durvább portékákra nézve a' Pud tsak 29 Bétsi
fontra tétetik. Mindazáltal ha valaki szorossan
veszi 's nem akar a' tört számokkal bajoskodni,
minden 5 Pudra 1 fontot kell adnia. — Az arany
és ezüst próbánál a' Solotnik, mellyből 96 me-
gyen 1 fontra, még 96 részekre osztatik.

13. §. Vallássai, 's egyházi alkot-
mánya: a' Státus vallása a' görög vallás,
és az uralkodó anyaszentegyház az Orosz-Görög
anyaszentegyház; mindazáltal a' többi keresztény
felekezetek is tulajdon, az Országlószéktől meg-
erősített vallásbeli 's ekklésiai alkotmányokkal
birnak, valamint a' Muhamedánusok, 'Sidók,
Láma követői is, és Isteni tiszteletek módját
szabadon gyakorolhatják. Lássuk tehát

1ör az Orosz-Görög Anyaszentegyházat,
mellynek 45,781,800 tagjai vannak. Feje ennek
maga a' Császár, a' ki az anyaszentegyházat illető
dolgokat az 1721ben Febr. 14kén felállított 's
St. Pétersburgban lévő Szent Szék (Synodus)
által igazgattatja, mellynek tagjai a' fővebb
rangú papság és világi emberek: erre van bízva

egyszer'smind a' papi oskolákra való felvigyázás és azoknak vezérlések, 's a' (de tsak görög) vallásbeli tárgyakról irt könyveknek megvisgálása is az 1824ben Majus 20kén költ két Ukasok szerént; ez a' legfelsőbb papi ítélőszék, ez alatt vannak az Orosz Birodalomban lévő Metropoliták, Érsekek 's Püspökök, egy szóval a' 36 egyházi Megyék (Dioecesis, Eparchia, Exarchia), mindenik a' maga Consistoriumával (egyházi Szék vagy gyűlés); ezen Consistoriumok 3 klasszisokra osztatnak, mellyek közzül az elsőbe tartoznak a' Moskauban, Kiebben, Novogorodban és St. Pétersburgban lévő; a' másodikban van 12, és a' harmadikban van 20. — ezek közzül mindeniknek Elölülője egy Archijerei (fő pap). A' világi papság (Clerus), és pedig

a) a' felsőbb rangú áll az Archijereikből vagy a' papi Megyék igazgatóikból, így nevezetnek a' 4 Metropoliták, most a' St. Pétersburgi, Kiewi, Kazani és Tobolski; a' 12 Érsekek, 's 20 Püspökök; a' két elsőbb méltóság nints, mint más Ekklesiákban, bizonyos helyhez köttetve, hanem az uralkodó szabad tettezése szerént adja azon püspökjének, a' mellyiknek akarja, és teszi egyik helyről a' másakra által. A' fő papságnak egyik tagja sint a' másik alatt, hanem egy formán függenek a' Szent Synodustól; az örökös nóteleniséget egyaránt megtartják, mivel a' regularis vagy regulás papságból, mellynek ez egy fogadása, választatnak.

b) az alsóbb papságot vagy a' világi papság második fő osztályát teszik a' Protojereik (fő egyházi személyek vagy fővebb felszentelt papok), Jereik (alsóbb felszentelt papok) és a' Diaconusok. A' regulás papság pedig áll az Archimandritákból (több Klastromokat igazgató Abbásokból vagy Apáturakból), az Igumenek-

ből (Priorokból), Igumenjásokból (fejedelem asszony, Priorissa), a szerzetesekből és apátzák-ból, 's a magánoson lakó szerzetesekből. Egy 1823. költ Császári parantsolat szerént mindenik szerzetes, a' ki kívánja, a' klastromokból elbocsátattatik, 's elébbeni világi állapotjában kiléphet; rangját, 's vagyonyját mindazáltal, mellyel szerzetessé léte előtt birt, elveszti. 1815ben a' 36 Eparchiákban voltak 483 káptalanbéli (cathedralis) és 20,598 más Ekklesiák, 98,726 világi papokkal; 216 szerzetes, és 53 apátza klastrom. A' Protojereiknek, Jereiknek és Diaconusoknak szabad megházasodniok, de tsak egyszer és akkor is tsak szűz leányt 's nem pedig özvegy asszonyt vehetnek magoknak feleségül.

Csak a' falusi papoknak vannak fekvő jószágaik és föld hirtokaik; a' többi világi és regulás papok temérdek jószágaik pedig 1764ben a' korona számára mind elfoglaltattak, 's azolta a' Császári pénztárból kapnak kész pénzt fizetést. Hogy melly nagy jószágokkal birt legyen a' papság 1764. előtt? megtetszik azoknak a' Secularisatiojok (világiakká való tételek) előtt való felszámláltatásokból, melly szerént 121,454 érseki és püspöki; 697,121 klastrombeli és 35,005 különös egyházi, 's e' szerént öszveséggel 853,580 parasztok voltak a' Birodalomban, kik közzül mindenik azon kötelességek és adózások helyett, mellyeket az előtt a' papságnak tettek, most 3 Rubelt és egynéhány Kopekent fizetnek a' koronának, melly adó 4—5 mil. Rubelre megyen, ide nem számlálván az ezen jószágokban lévő mezei gazdálkodásból bájövvő jövedelmeit a' koronának.

Az Oroszok 1822. a' Vasárnapokon kívül 101 napot innepeltek meg, mellyeken semmi törvénykezés és oskolai tanítás se vólt, mellyeken

kívül még 6 napot tartottak innepeknek, a' Török Udvarral Kutsuk-Kajnardсібán kötött békeségnek és Tauria elfoglaltatásának; az 1714. Hangöudnál és Greenhaamnál elfogott ellenséges hajóknak; Narwa várossa megvétele, a' Prussziai Seregen nyert győzelemnek; a' Löwenhaupt Generalis meggyőztettségének, és a' Schlüsselburgi vár megvétettetésének emlékezetére.

Az Orosz-Görög anyaszentegyháznak egy különös felekezetét (Secta) teszik a' Roskolnikok (ó hitűek), a' kik a' régi egyházi szokásokhoz felettébb ragaszkodnak, és magok közt is 72 's, egymástól különböző apróbb felekezetekre oszlnak; van egy Archimandritájok Nikolajevben, és sok Kozák nemzetségek tartoznak hozzájuk.

2szor a' Katholika anyaszentegyházat, melly az egyesült Görögökkel 2,800,000 tagokból áll; ennek alkotmányának fundamentoma még 1763. vettetett meg, mellyel az 1772ben nyert Lengyel Országi tartományokban lévő Görögöknek és Örményeknek egy részek is, Görög-Örmény egyesült Ekklésia név alatt, egyesített, melly utolsónak 3 Eparchiái 's ezekben 3 Püspökei vannak: u. m. Luzkban, Polozkban és Brzeschen. A' Katholika Ekklésia a' Római Udvarral semmi öszveköttetésben sints, 1821től fogva legfőbb egyházi ítélő és törvény Széke a' St. Pétersburgban lévő Római-Katholika papi gyűlés (Consistorium), melly az Ekklésiai dolgokra, a' közönséges tanításra és a' mindenféle vallásbeli felekezeteket illető tárgyakra ügyelő Miniszterium alatt van az 1824ben 27. Majusban kiadott Császári parantsolat (Ukas) szerint. A' Katholika Ekklésiát kormányozzák 6 Érsekek és Püspökök, u. m. a' Mohilevi, Samaiteni, Vilnai,

nai, Luzki, Kaminiezki és Minski, legfelsőbb mind ezeknek ítélő székeik közt a' Mohilevi Érseké.

3szor a' Lutherana Ekklesiát, melyben 2,560,000 tagok vannak. Uralkodó vallás Finnlandban, Lieflandban, Esthlandban és Curlandban a' Lutherana. A' Finnlandban lévő Lutheranusok 2, u. m. az Aboi és Borgoi Püspökök alatt vannak, kik közzül mindeniknek van egy Consistoriuma, 's mindenik Megyében (Diocesis) bizonyos számú Prépostságoknak, melyeknek számok öszvességgel 7, parantsolnak: a' Lieflandban, Esthlandban és Curlandban lévőket 1820tól fogva egy, az az a' St. Pétersburgi Püspök, a' ki ezt a' titulust 20. Jul. 1819. kapta a' Császártól, kormányozza, a' mellette lévő Consistoriummal; a' többi tartománybeli Ekklesiák pedig 1820tól fogva a' Saratovi Püspöktől és Consistoriumtól, mind ezek végre a' St. Pétersburgi fő Consistoriumtól függenek.

4er a' nem igen számos az az mind öszve 83,000en lévő Reformatusoknak tsak 49 Ekklesiáik vannak, melyeknek fő ítélőszékek a' Lieflandi és Esthlandi peres dolgokra ügyelő törvényes Kar (Justiz-Collegium). — A' 22. Dec. 1823. a' Császártól megerősítettett Minisztériumi végzés szerént az Evangelica Ekklesia, mellyen a' 8. Jan. 1818. költ Császári parantsolat szerént a' Lutheranusok és Reformatusok öszvesen értetnek, ugyan azon jussokat kapta, mellyek 24. Dec. 1801. a' Katholikusoknak adattak. Jószágai t. i. éppen olly megsértethetetlenek, mint a' koronáéi: az Ekklesia épületjei és földjei, a' Seminariumok, iskolai és szegények intézetjei semmi egyéb tzelra vagy haszonvételre el nem vétethetnek: a' papi házak a' katona bészállítás-

tól szabadok, ellenben a' bért hozó Ekklesiái épületek ez alól nintsenek kivéve.

Sör a' 77,900an lévő nem egyesült Örményeket az egész Birodalomban egy Érsek, a' ki Asztrakánban lakik, kormányozza az alatta lévő Püspökökkel.

Ezen külömbféle Ekklesiák tagjain kívül vannak még a' 'Sidó valláson 258,000en, — Muhamedanusok 3 mil. — Lama követői 200,000-en, 's végre Samanok 700,000en. Ezeknek a' pogány népeknek a' keresztény vallásra való térítésekben az 1814ben St. Pétersburgban egyesült Bibliái vagy Szent Írást terjesztő társaság felette munkás, mellynek 1822ben 182 kissebb társaságai voltak szerte széllyel a' Birodalomban (még Tobolskban, Irkutzkban, és Charassban is a' Kaukasus hegyénél), mellyek 2,300,200 Rubelt adtak össze erre a' szent tzelra és már 372,000 ó és új Testamentomi szent írást osztottak ki.

14. §. A' Tudományok és mester-ségek állapota: Az Orosz Birodalom más Státusokhoz képeest a' XVIII. Század utolsó fertályaig a' tudományokra nézve igen keveset tett, azolta pedig gyors lépésekkel követi a' többi mívelt Europai nemzetek példáját. A' költésben, Históriában, földleírásban, Státistikában és Országok tudománnyanban, nem külömben a' természet históriában, természet tudományban és Mathesisben legjobban kimutatják magokat most az Oroszok: a' nyelv tudományban (Philologia), Chimiában, 's törvény tudományban is tud egynehány jó írókat mutatni, sőt a' Filosófiában 's természeti törvény tudományban is tettek az Orosz tudósok próbát, amabban Lubkin, ebben Solotznitzky. A' tudományok többi ágaik ellenben még, igazán szólván, munkába se vé-

tettek; 's azoknak mostani virágzására is legtöbbet a' külföldiek, nevezetesen a' Frantziák és Németek, 's az ifju Oroszoknak idegen oskolákba tanulása, tettek. Minő mértékben ment légyen a' tudományos művelődés elő az Orosz Birodalomban? által lehet az Orosz nyelven írt munkáknak számokból látni: 1787ig számlált Backmeister 4000et és 1819ben már egy annyira az az 8000re szaporodtak azok; mindazáltal az Oroszok még most többet fordítanak, mint eredetit dolgoznak, 1801—1805 nevezetesen 1304 Orosz munka jelent meg, mellyek között 756 eredeti és 598 Frantziából, Németből és Anglusból való fordítás volt. 1821ben az egész Orosz Birodalomban 349 élő Írók találtattak, kiknek nagy részek a' nemességből, $\frac{1}{8}$ részek pedig a' papságból való volt. Fő helyek a' külföldi tudományoknak St. Pétersburg, a' nemzeti Litteraturának pedig Moskau, a' hol egyszer'smin a' legszebben 's legtisztábban is beszélnek Oroszúl. A' fő városokon kívül más kisebb városoknak is vannak tulajdon Ujságaik, mellyeknek számok 20ra megyen. 1825. St. Pétersburgban 24 Orosz, 5 Német, 2 Frantzia folyó írás, 's a' Birodalom többi részeiben átaljában véve 9 Orosz, 14 Német, 4 Lengyel, 2 Lettus, 2 Esthus, 1 Fran. 1 Anglus, 1 külömbféle nyelveken lévő, 1 musikai, és öszveséggel 67 jött ki. — Könyv kereskedése ennek a' roppant Birodalomnak tsak 52 Könyvnyomtató műhelye 29 van, u. m. Moskauban 10, St. Pétersburgban 15, és Wilnában 4. Betű öntései száma 9re megyen. — A' szép mesterségek is most sokkal jobban virágoznak, mint valaha ez előtt, és nem tsak a' külföldiek, hanem a' született Oroszok is ditséretesen 's szép előmenetellel fáradoznak azok körül, főképpen St. Pétersburgban és Moskauban. A' musika

igen kedves foglalatosságok az Oroszoknak közönségesen, mindazáltal ennek tökéletesítésében hátul vannak; tsak az Orosz vadász és kürt musika (egy 1757. ki találmány, melyet tsak örökös jobbágyok gyakorolhatnak) még mind ekkoráig minden musikai tulajdonok. Ezen közönséges rajzolat után lássuk

Iör a' köz nép oskoláit. Az egész Orosz Birodalomban 1805ig tsak 56 falusi és 80 kerületbeli oskolák voltak; 's 1813ban is a' falusi és a' kerületbeli *) oskolák számok 503ra, a' tanítóké 1505re 's a' tanulóké 42,712re ment, a' mi valóban felette kevés egy olly népes Birodalomban, 's egyszer'smind nyilvános tanubizonyságot teszen a' felöl, melly lassan megyen a' nép mívelődésse egy olly Státusban elő, mellyben résszerént a' még pásztorkodó (Nomades), résszerént a' föld míveléshez tsak most kezdő parasztok, tsak nem mind a' vad állatok, minden nevelés nélkül élnek és nevednek fel; és igazán szöllván a' szoros értelemben vett Orosz nemzetnek a' mívelődésse, kivéven a' fővebb rangúakat, még alig kezdődött el, 's arra, hogy a' köz nép, valamint a' polgárok és tudósok mívelődésse közönségessé legyen, nagy fogyatkozást szenved a' Státus az ezt elterjesztő tagokra nézve, a' honnan ezeket mind külföldről kell bévinni, és ez végre annak is az oka, hogy itt a' Státus hivatalaira és tudományos intézetekre sokkal több idegenek emeltetnek, mint akár melly más Országban. A' nép pallérozódássára ügyelő Miniszterium I. Sándor Császár uralkodása alatt 100 kerületbeli oskolákat állított fel, mellyeknek számok most öszveséggel 512re té-

*) A' kerületi oskolákban Grammatica, Földleírás, Természet história, Földmérés és História taníttatik.

tetik, 's mellyekbe a' Lancaster tanitása mód-
 jának (lásd Frantzia Ország Státist. a' 61. öld.)
 béhozására sok ifju Oroszok küldettek 1818ban
 Angliába, hogy azt ott fundamentomason meg-
 tanulhassák; 1824ben a' keleti tengeremellyéki
 tartományokban 2 falusi oskolabeli tanítók for-
 máltatássát tárgyazó Seminariumok is állottak
 fel, a' Császár jóvá hagyása mellett, Dorpát-
 ban és Pernäuban. A' falusi oskolák, mellyek-
 nek számok tsak 2509 a' közönségektől vagy a'
 földes uraktól, a' kiknek fundussán vannak azok,
 tartatnak, és a' helybeli papnak és a' közönség
 egy arra alkalmatos tagjának, a' nemes helysé-
 gekben pedig a' földes Urnak a' felvigyázása
 alatt állanak. Az egy Kormányszékben (Gouver-
 nement) lévő helység és kerületbeli oskolák egy
 felvigyázótól függenek, a' ki a' Gymnasium Di-
 rectorának ajánlására a' kerületbeli Universitás-
 tól neveztetik ki, 's a' kinek minden esztendő-
 ben egyszer az alatta lévő oskolákat kötelessége
 meglátogatni. A' Kerületi oskolák 's a' Gymna-
 siumok a' koronának esztendőnként 1,077,700
 Rubelbe jőnek. Melly kívánni való dolog édes
 Magyar hazánkra nézve, hogy ezen valóban bölts
 intézetek és a' halhatatlan emlékezetű I. Sándor
 Császár tudományok körül való fáradhatatlan
 iparkodásai foganatosok legyenek 's halálával
 el ne enyésszenek? azt úgy vélem magyarázni
 nem szükséges, mivel a' pallérozatlan népek,
 nevezetesen pedig a' Muhamed tsalmás követői,
 a' Törökök szomszédságunkban léteknék káros
 következtéseit, — a' millyenek a' tudományokra
 nézve az, hogy semmi tudományos művelődést
 töllök nem vehetünk, mivel magok is a' tudat-
 lanság vastag ködében szunyadoznak; életünk-
 re nézve pedig a' kegyetlen döghalál, mélyet,
 mint a' legbetsesebb dolognak, az életnek leg-

vészedelemesebb ellenségét, sokkal tudatlanab-
bak, mint sem jó rendelkezések által megakadályoz-
tatnák, 's a' mellytől a' 100 mértföldnyire ter-
jedő határszéli őrizet (Cordon) oltalmaz bennün-
ket, — ezeket mondom (a' többiekét elhalgat-
ván) sokkal jobban éreztük, mint sem szom-
szédjainknak a' pallérozódásban való előmene-
teleken méltán ne örvendezhetnének.

2szor a' mesterségek tökéletesítését tár-
gyazó intézeteket. Illyenek: a) a' földművelés
oskolái Voranovában a' Moskaui helytartóságban,
St. Pétersburgban, Moskauban, Kalugában,
Mzenskben, és Homelben; b) a' Zarskoje-Seloi
és a' Kalugai Erdőkben lévő erdő oskolák; c)
a' St. Pétersburgi Bányász Kadétok Akadémiája
és a' Katharinenburgi (Ásiában) bányász oskola;
d) a' St. Pétersburgi és Tsernigovi kézi mester-
ségbeli oskolák; e) a' St. Pétersburgi, Moskaui
és Odessai kereskedést tanító oskolák; f) a' hajó-
kázás oskolái Cholmogoryban, Rigában és Ir-
kutzkban; ezeken kívül a' hajó kormányozás
vagy kormányosság oskolái Kronstadtban, Ni-
kolajevben, Odessában és Archangelben; g) a'
hajó építés oskolái St. Pétersburgban és Nikola-
jevben, a' St. Pétersburgban lévő viz tsatorná-
zást (hydraulica) tanító Intézettel együtt, az
Ország utak tsinálássára rendelt földmérők (In-
genieur) formálássára.

3szor a' tudósokat formáló Oskolákat: A) az
alsóbbakat, illyenek a' 68 Gymnasiumok, a'
millyenek még 1805ben Vichmann szerint tsak
26an voltak: B) a' felsőbb tudós oskolákat:
Universitássai vannak a) St. Pétersburgban, fun-
dáltatott 1821ben; b) Moskauban, fund. 1755-
ben; c) Charkovban, fund. 1802ben; d) Kázán-
ban; e) Dorpátban, fund. 1632ben; f) Vilná-
ban, fund. 1576ban; g) Aboban, fund. 1540-

ben, melyekben 1821 2000 tanulók voltak. Minden Universitas mellett van egy fő gondviselő hivatal (Curatorium), mely minden ott lévő tanító intézetekre ügyel. Az Universitasok a' koronának eszt. 650,032 Rub. kerülnek. C) a' tudományok ágait egyenként tanító oskolákat; ilyenek 1) a' Theológiára nézve, a) a' Görög vallás papjainak 4 Theologiai (Istenről való tudomány) Akadémiái; u. m. a' St. Pétersburgi, Moskaui, Kievi és Kázáni; b) a' 36 püspöki megyebéli Seminariumok (papi nevelő házak); c) a' Hassel szerint 18. — Vichmann szerint 115 kisebb oskolák, a' Jenai (1811ről) tudományos Újság 67 száma szerint pedig 1000 papi kerületi oskolák (Kreisschulen); d) 4 Akadémiái: a' Nevsky Sándoré St. Pétersburghan, a' Kievi, Moskaui és Kázáni; a' St. Pétersburginak tzielja az, hogy a' más 3 papi Akadémiák számokra Tanítókat formáljon. Az Örmény papság a' Nachitseváni Klastromban; a' Lutheranus papoknak egy része a' Görög Gymnásiumokban, más részek a' Dorpáti Universitasban; a' Katholikusok papjaik pedig a' Minski, Polozki Kollegiomokban, a' Vilnai fő Seminariumban és az Olykai Akadémiában tanulnak. — 2) a' Törvény tudományra nézve a' St. Pétersburgi Törvényt gyakorló intézet (practicum institutum), melynek tzielja, az ezen tudományt az Universitasokban elvégzett Ifjaknak a' törvényes hivatalokra való előre készítése. — 3) az Orvosi tudományra nézve a) a' St. Pétersburgi 's Moskaui orvosi és seborkvosi Akadémiák; b) a' barom orvosi oskolák ugyan ezen városokban és Lubnyban a' Pultavai helytartóságban; c) a' St. Pétersburgi Bába intézet; d) a' lebetegedő vagy szülő asszonyok számokra rendelt intézet 's kórház Bialystockban.

Iszer a' nép tanítóit formáló intézeteket: ilyenek a' St. Pétersburgi, mely a' Státusnak esztendőnként 45,000 Rubelbe kerül, Kisljári és a' mindenik Universitásban lévő paedagogicum institutumok (nevelő intézetek), melyekben egyszer'smind a' Gymnasiumok jövődöbeli tanítóik is formáltatnak.

5ör a' nép bizonyos klasszissa számára felállított nevelő intézeteket: ilyenek A) a' nemességre nézve a) a' Zarskoe-Seloi Lycaeum, mely a' Státus fontos hivatalaira rendelt nemes ifjak számokra való és az Universitásokkal hasonló jussai vannak; b) a' fejedelem körül szolgáló nemes urfiaké St. Pétersburgban; c) a' Grusiai nemes emberek oskolájok Tiflisben (Ásiában); d) a' Grodnoi, Ostrogi és Tveri nemesi oskolák; e) a' nemes ifjak Revali Akademiájok; f) a' Moskaui bizonyos fizetésért, nevelő intézet (Pensionsanstalt). — B) az ifjakat bizonyos tzelokra nevelő intézetek; u. m. a) a' nyelv fordítóké St. Pétersburgban, a' Görög, Albániai 's más nemzetbéli ifjak számára; kik 12—16 esztendő's korokban vétetnek bé és fordítóknak formáltatnak; b) a' Demidov által fundáltatott felsőbb tudományok oskolája Jaroslavban, mellynek olyan rangja és jussai vannak, mint az Universitásoknak, és a' Besborodko Hertzeg által a' felsőbb tudományok tanittatássa végett Neshinben felállítatott oskola (Athaeneum); c) a' theatriumi vagy játékszini oskola St. Pétersburgban; d) a' nemes leány nevelő ház, vagy a' Woskreszenski klastromban lévő Katalin fundátziója St. Pétersburgban, mellyet a' Császár édes anyja fundált; a' Moskaui szegény leányok intézete, az olyan fiatal leányok számokra, a' kik élelmeket jövődöben neveléssel akarják keresni; ezeken kívül vannak még 5 ilyen intézetek és

leány iskolák; e) a' siket némák iskolájok Romanovában a' Volhyniai helytartóságban; f) az árvák házaik, mellyekben ezek mesterségre 's más egyébre taníttatnak, St. Pétersburgban és Charkovban.

Összor Tudós Társaságai az Orosz Birodalomnak: a) a' Tudományok Akadémiája St. Pétersburgban fund. 1724ben; b) az Orosz nyelv Akadémiája ugyan ott, fund. 1783, melly 1822-ben egy szó könyvet adott ki 6 kötetben; c) az Orosz nyelvre 's régiségekre nézve egyesült társaság Moskauban, fund. 1771. áll 1 Elölülőből, 's 13 tagokból; d) az ásványok tudománnyára nézve felállott társaság St. Pétersburgban, fund. 1817ben; e) a' szabad gazdaságbeli társaság ugyan ott, fund. 1765ben; f) a' Lieflandi vagy Rigai gazdaságbeli társaság; g) a' mesterségeket kedvellő (philotechnica Societas) Charkovban; h) az orvosi-fizikai társaság Moskauban, van egy Elölülője és 10 tagjai; i) a' földművelésnek és makhinak mesterségének társasága Moskauban; k) a' tudományok, Litteratura és szép mesterségek barátjainak társasága St. Pétersburgban, fund. 1801ben; l) a' házi gazdálkodás társasága Aboban, fund. 1797ben; m) a' Természet vizsgálók Császári társasága Moskauban; n) a' Patikáriusoké Moskauban, — és o) ugyanazoké St. Pétersburgban, felállott 1818ban. A' szép mesterségek tökéletesítésére nézve is van egy Akadémiája St. Pétersburgban, fund. 1758ban.

Fűvész kertjei vannak: Moskauban, Gorkinkában Moskaunál, Dorpátban, Gatsinában és Pavlovskban St. Pétersburgtól nem messze:

Tsillagvisgáló Tornyai St. Pétersburgban, Moskauban, Dorpatban, Vilnában, Aboban, és Nicolajevben a' fekete tengernél, melly utolsó igen pompás épület.

A' Tanító intézetek az egész Birodalomban, a' nép művelődésére ügyelő Miniszter alatt vannak, a' ki azokat az Universitások Kurátorainak, kikkel bizonyos időkben Üléseket (Sessio) tart, segítséggel kormányozza.

15. §. Könyvtárai (Bibliotheca): 1) a' Császári St. Pétersburgban, áll Hassel szerint 80,000, Galletti szerint 300,000 kötetekből; 2) a' Császári közönséges könyvtár ugyan ott, ez hajdan egy Zalusky nevű Grófé volt, a' ki azt a' Lengyel köztársaságnak ajándékozta, hanem minekutánna a' köztársaság elenyészett, 1795-ben Varsauból St. Pétersburgba vitetett és egy számára készítettet pompás épületbe tétetett, a' Dubrovsky kézirat gyűjteményével együtt; áll 300,000 kötetekből; 3) a' tudományok Akadémiájáé ugyan ott 100,000 kötetekkel, mellyek közt 3000 Khinai könyvek vannak; 4) a' Konstantin Nagy-Hertzegé 30,000 kötetekkel; 5) a' Moskaui Universitásé 7000. — 6) a' Dorpati Univ. 30,000; 7) a' Charkovi Univ. 20,000; 8) Jaroslawban a' Demidof intézete könyvtára 80,000; 9) a' Mietaui Gymnasiumé 16,000; 10) a' Rigai 25,000; 11) Nieborovban a' Radzivill Hertzegé 20,000; 12) Pulavyban a' Czartorisky Hertzegé 60,000; 13) az Aboi 20,000 kötetekkel. — Ezeken kívül vannak még több könyvtárak is Orosz Országban, u. m. St. Pétersburgban a' Nevsky Sándor klastromáé, az orvosi kollegiomé, 's a' gazdaságbeli társaságé; továbbá Vilnában, Grodnoban 's Kiebben; öszveséggel az egész Birodalomban 880,000 kötetek. Továbbá van egy

Természeti dolgok gyűjteménye St. Pétersburgban; pénz és régiség gyűjteménye ugyan ott; egy Császári kép gyűjt. 4000. festésekkel és 30,000 rézmetszésekkel.

Tökélletes könyvnyomtatásbeli szabadság
ebben a' Státusban ninc, hanem minekelőtte
valamelly munka kinyomtattnék, elébb az arra
rendelt könyv vizsgálók által megítéltetik, láthat é
világot? vagy nem?

III. Polgári alkotmánya.

1. §. Az uralkodás formája átaljában határ-
talan vagy semmi törvények által határok közzé
nem szorított egy Személy uralkodása (Monar-
chia), a' kinek kezében van egyedül az egész
Státus kormányja, az ő legszélesebb kiterjedés-
ében; és így az uralkodónak éppen olly határ-
talan és minden feltétel nélkül való jussa van
parantsolni, mint az alatt valók kötelesek neki
határtalanul 's minden feltétel nélkül engedelm-
meskedni, melyből látni való, hogy az Orosz
Birodalomban semmi ollyan sarkalatos, és az
Uralkodó 's az alattvalók közt bizonyos jussokat
meghatározó törvényeket, a' millyenek más Eu-
ropai Státusokban vannak, nem kell keresni;
mert azon fundamentomos törvényei a' Biro-
dalomnak, melyeket a' régiség, úgy láttzik szen-
tekké tett, átaljában nem olly kötelező erejűek,
's megváltozhatatlanok, mint a' más Europai
Státusokéi, mivel azoknak tartósságok az egy-
mást, az uralkodásban felváltó Monarchák sza-
bad kényyeektől függ. Illyenek p. o.

1) a' Vasiljevits Ivan sarkalatos törvénye,
melly a' Birodalom többb részekre oszthatatlan-
ságáról szól, hozattatott az 1476ki Birodalom
gyűléssén, 's azolta mindég meg is tartatott.

2) a' választásról szolló egyezés (Capitula-
tio), vagy a' Mihály Czár Czárrá választatását
és határtalan hatalmát magában foglaló, a' Ren-
dektől közönségesen megerősített levél, mely-

nek erejénél fogva a' Birodalom koronája neki 's az ő maradékának adatott által Aprilis 14kén 1613ban. Megjegyzést érdemel, ha nem éppen sarkalatos törvény is

3) az I. Katalin Czárné Testamentoma is 1727ről, melly által minden Orosz Birodalombeli uralkodók a' Görög vallást kötelesek bévenni 's tartani.

4) az I. Péter uralkodásbeli örökösödésről szolló törvénnye 5. Februariusról 1722ben, melly II. Péter alatt eltöröltetett; és a' többi uralkodók alatt majd ismét megerősített, majd viszont semmivé tétetett; II. Katalinnak egy 4. Jun. 1788. költ parantsolatja (Ukasse), és az I. Pál 1797. ki örökösödést tárgyazó törvénnye által pedig azon változtatással határozott meg szorosabban, hogy a' leány ág tsak a' férjfiúi ágnek tökéletes kihalása után juthasson az uralkodásra, és hogy a' leány ág férjfiúi maradékainak (descendentes) a' leányoknál elsőbb jussok legyen ahoz, melly 1807ben is megállapított.

5) az I. Sándor 20. Mártziusi 1820. kinyilatkoztatása (Manifestum), melly szerint tsak a' Császártól megesmert, ranghoz illő házasságból lévő gyermekek léphetnek a' Császári székre, 's formálhatnak valaha just ahoz. Ezen törvény állott a' Sándor Császár halála után ellent az ő legidősebb testvérének Konstantinnak a' Thronusra jutásban, mivel a' felesége nem Hertzegi vérből való, hanem tsak Grófi születésű, mellynél fogva tudván, hogy az ő maradékai az uralkodásban való örökösödésből ki vannak rekesztve, inkább önként lemondott maga is arról.

6) végre ide lehet még számlálni a' II. Katalintól 1785ben 21. Aprilisben kiadatott, és 1802ben Aprilis 2kán I. Sándortól, (mint ősi 's megváltozhatatlan Birodalombeli törvényt) megerő-

síttetett nemesi oklevelet (Diploma) is; valamint továbbá a' városok rendbe szedését is, mely mint egy a' Birodalom első, megsérthetetlen 's megváltoztathatatlan törvényei közzül, ugyan azon a' napon állapított meg.

2. §. Az Uralkodó vagy Monarcha és az ő háza 's fénnye. A' Romanov familiájának a' Thronusra lett emeltetésétől fogva, egyedül 's tsupán tsak a' születés és familiájának tulajdonosi jussa emeli az uralkodót a' Császári székre, minden a' rendekkel való Capitulatio, vagy legkisebb egyességre lépés avagy egyezés nélkül *). A' koronázás, mellynek alkalmatosságával a' koronát maga teszi fel magának a' fejére, és felkenés, éppen nem fő, hanem tsak mellékes dolgok, 's éppen nem tartatnak törvény szerint szükséges dolgoknak, valamint a' jobbhágyi hódolás se.

Az uralkodásban való örökösödés az első szülöttség jussán az atyáról a' fiúra, a' kinek maradéki kihalván a' második szülött fiúra száll (az az amannak testvér öttse), és így tovább a' férjfiúi ágnak tökéletes elenyészésséig, mely ha megtörténik, a' leány ág jut a' Császári székre, de úgy, hogy (a' mint fellyebb is említetem) az ettől származó férjfiúi ágnak elsőbb jussa van ahoz, mint a' leányoknak; az az, ha az uralkodóvá lett Hertzegné férjhez megyen, 's mind férjfi, mind leány gyermekei vannak, hálála után nem a' leányai, hanem a' fiai közzül lép fel az első szülött a' Thronusra, a' kinek

*) Megbizonyítja ezt I. Sándornak azon Manifestuma, mellyben a' maga megkoronázását jelenti: „Mivel Mi az Istennek megváltozhatatlan végzése szerint, a' ki minden földi Birodalmokon uralkodik, a' Mi Eleinknek Császári székét elfogadtuk, — tehát elvégeztük, hogy a' szent Kenetet felvegyük, és a' koronát feltegyük 's a' t.“

maradékai hasonlóképpen örökösödnek abban, mint ezen tziikkelynek elején elő van adva.

Az uralkodó megért idejének meghatározását (majorennitas) I. Péter az elébbeni Császár szabad tettzésére, az az a' fia idejét az attya akaratójára bizta; I. Katalin azt 16. — Anna Császárné 17. — 's I. Pál ismét 16 esztendőre határozta az 1797-ki örökösödésről szólló törvényyében, melly még most is megtartatik. A' kis kórúság (minorennitas) alatt, abban az esetben, ha a' meghólt uralkodó semmi rendelést az eránt nem tett, a' korona örökös annya, vagy legközelebb lévő attyafia (de itt is a' férjfiaknak van több jussok a' tutorsághoz, mint az asszonyoknak) viszi az uralkodást, egy 6 tagokból álló igazgató Tanáts segittségével. A' feleség választásbeli határtalan szabadsága a' Monarchának, mellyel ez előtt birt, az 1820ban 20. Martziusban költ örökösödésbeli törvény töldalék tziikkelye által annyiban szorossabb korlátok közzé van szorítva, a' mennyiben tsak a' ranghoz illő házassághból (az az valamelly régi Hertzegi születésű személytől) született gyermekek tarthatnak a' Thronusra számot. Ezenkívül a' jövendőbeli Császárnének, ha nem Görög válású, a' házasság tökéletességre menetele előtt, arra kell állania, a' ki azután minden Császárnéi jussokkal 's méltósággal él, és a' férjétől koronáztatik meg, 's a' Moskaui Praelatustól kenettetik fel.

Meghatározott Civilliste (az uralkodó számára rendelt költség) nints, a' mostani 5 mil. Rubel; az udvar elrendelése, az udvari rend és az arra fordítandó költség, a' nem uralkodó Hertzegek 's Hertzegnék esztendei jövedelméiknek, valamint az özvegy Császárné számára való summának kiszabása is 's a' t. egyenesen az

Uralkodó szabad akaratjától függ. I. Sándornak az uralkodásra való lépésskor a költség Egéss: e $3\frac{1}{2}$ miliom Rubelre határozatott, u. m. a' fő Kamarás (ide, valamint az alább előadandó fő Udvari hivatalokhoz is, oda számlálván az azok alatt lévő felsőbb 's alsóbb tiszteket is) költségei 61,465. — a' fő Udvarnok (Hofmarschall) számára 2,013,205. — a' fő Lovász mesterére 529,365. — az Udvari vadász osztályára (Departamentum) 61,861. — a' fő Kamarásnééra 20,000. — az Udvari kormányra 420,038. — a' Kreml palotára 97,319. — a' többi St. Pétersburgon kívül lévő Császári palotákra 14,839. — a' két nagy Hertzegnek számokra kiszabott költségek 281,078 Rubelre mentek. Az újabb Civillistet lásd alább a' Státus költségei közt.

A' mostani Orosz Császári familiának az Oldenburgi vagy Holsteini hertzei ház a' törökje, mellynek ifjabb, vagy a' Gottorpi fő lineának régibb ágától veszi az Orosz uralkodó ház származását.

Titulussa kétféle, a' rövidebb ez: „Minden Oroszoknak Császárijok és egyedül Uralkodójok, 's Lengyel Ország Királya“; egész titulussa szerint pedig az Orosz Császár „Minden Oroszoknak egyedül Uralkodójok 's Császárijok; Moskaunak, Kázánnak, Asztrakánnak, Lengyel Országának, Szibériának, 's Tauriai Chersonesusnak Czárja; Pskownak Ura és Smolensknek, Lithvániának, Volhyniának, Podoliának és Finnlandnak Nagy Fejedelme; Esthlandnak, Lieflandnak (Livonia), Kurlandnak és Semgallennek, Samogitiának, Bialystoknak, Karéliának, Tvernek, Ingóriának, Permnek, Wjatkának, Bulgáriának 's a' t. Fejedelme; Nowgorodnak, Czernigownak, Räsannak, Polozknak, Rostownak, Jaroslawnak, Beloje Oseronak, Udoriának, Obdoriának, Kondiniának, Witevsknek, Mstis-

lawnak és az egész éjszaki tájéknak Ura és Nagy Fejedelme; az Imeri, Kartalini, Grusiai és Kabardini Tartományoknak Ura; a' Circassiai 's a' Kaukazus hegy mellyéki fejedelmeknek örökös és feudalis Urok; Norvégiának örökösse; Slesvignek, Holsteinnak, Stormannak, Ditmarsennek, és Oldenburgnak Hertzege.“ A' Császári vérből származott Hertzegek és Hertzezné titulusok: „Nagy Hertzeg és Nagy Hertzezné“ melly után „Ö Császári magassága“ szokott tétetni; a' Korona örökös ezen kívül az I. Pál örökösödést illető rendelkezése szerint „Cesarovits, vagy Czárewits, az az a' Czár fia“ titulust is visel. — A' Császár lakó helye: St. Pétersburg, hajdan pedig a' Kreml palota volt Moskauban; palotái 's mulató kastélyai: a) St. Pétersburgban és körülette, a' téli palota a' remeteséggel (így neveztetik a' Császár közönséges lakó helye), a' Michaelovi, Tauriai, Anitskovi palota; továbbá a' Zarskoje-Seloi, Peterhofi, Oranienbaumi, Tsesmei, Gatsinai, Pavloszki és Strelnai mulató kastélyok; b) Moskauban 's ennek tájékán a' Kreml palota, és a' Petrovszki, Ismailovi, Kolonnai és Selo-Zarizynoi kastélyok; c) Varsauban 2 u. m. a' Királyi (Zameck) és Szász paloták.

Korona hivatalok az Orosz Birodalomban nintsenek, de annál fényesebb a' Császári udvari tiszti kar, melly 7 fő udvari tisztekből áll: u. m. a' fő Kamarásból az alatta lévő 56 Kamarásokkal és 93 Komornyik Urfiakkal (vagy a' fejedelem körül szolgáló nemes ifjakkal); a' fő Udvarnokból (ez ügyel az udvari, konyhabeli, pintzebeli 's a' t. gazdálkodásra, vigyázfel, az Udvari inasokra; ő gondoskodik az idegen vendégek elfogadásáról, a' különös pompás multságokról 's a' t.); a' fő vadász mesterből; fő lovász mesterből;

terből; a' fő udvar mesternéből; a' fő tzeremonia mesterből; és fő udvar mesterből, melly 7 tisztí karok, a' hozzájuk tartozó alsóbb tisztekkel, a' test őrzőkkel, a' Kabinét titoknokokkal, a' gyóntató atyával 's az ehez tartozó 4 udvari papokkal és az udvari orvosi karral 3858 személyeket tesznek és 3,368,815 Rubelbe 's 22 Kopekbe kerülnek a' Monarchának.

Vitézi Rendjei: 1) legrégibb és legnagyobb tekintetű a' St. András rendje, mellyet I. Péter állított fel Sz. András Apostolnak, mint az Orosz Birodalom védelmezőjének tiszteletére Nov. 30-kán 1698ban. Ez eleinte katonai érdem rend, és tulajdonképpen azoknak a' hadi vezéreknek számokrá való volt, a' kik az akkori Török háborúban magokat vitézségek által megkülömböztették; most már polgári embereknek 's külföldieknek is adatik. Klasszissa tsak egy van, melly 1817ben 41 Hertzegi és 72 más rangú tagokból állott: 2) a' Sz. Katalin Dámák rendje, szerzetű ezt is I. Péter Nov. 24kén 1714ben a' feleségének, Katalin Császárnának, a' ki őtet a' Pruth vizénél való szorúlt állapotjából kiségitette, emlékezetére. Két klasszissai vannak, u. m. a' Nagy és Kis Kereszteseké, és eleinte férjfiak is megkaphatták, hanem azután tsak uralkodó Hertzegnéknek adatott, most már más fő rangú Asszonyságok is megajándékoztatnak vele; Nagy mestere mindég az uralkodó Császárné. 3) a' Sz. Nevsky Sándor rendje, egy I. Péter által 1722ben felállítatott érdem rend, de a' mellyet tsak I. Katalin Császárné hozott 1725ben Aug. 30kán tökéletesen rendbe 's osztott ki legelőször; tsak egy klassziszból és most 296 tagokból áll, kiknek legalább is vezér strázsa mesteri (General Major) rangoknak kell lenni. 4) a' Sz. György katonai rendje, (100tól 700

Rubelig való fizetéssel) fundálta II. Katalin 26. Nov. 1769. a' szárazon lévő és tengeri katona tisztek számokra, nevezetesen pedig a' kik az akkori Török háborúban vitézségek vagy okos magok viseletek által magokat kimutatták. I. Sándor Császár 1801ben megújította. Áll 4 klassziskoból, melyek között az elsőnek csak fő tisztek lehetnek tagjai, kik valamely vég választó és tökéletes győzedelmet nyertek az ellenségen. 5) a' Sz. Vladimir rendje, egy olyan érdem rend, mellynek mind katonai, és polgári tisztek, mind pedig tudósok, mívészek, egy szóval mind azok, a' kik magokat tálentomok vagy valamely érdemek, és 35 esztendei hűséges, Státusnak tett szolgálatjuk által megkülömböztették, lehetnek tagjai; felállította II. Katalin Sept. 22kén 1782. I. Sándor megújította és megbővítette 1801ben; vannak 4 klasszissai, s külföldiek is részesülhetnek benne. 6) a' Sz. Anna rendje, melly mindenféle rangúaknak, és külföldieknek is kiosztathatik; szerzette a' felesége Anna, az I. Péter leánya, tiszteletére 3. Febr. 1736. Fridrik Károly Holstein Gottorpi Hertzeg, a' kinek a' fija, az azután Orosz Császárrá lett III. Péter az Orosz Birodalomba is bévitte; áll hasonlóképpen 4 klasszisokból. Ezekben a' rendekben, mellyeknek Nagy mesterek a' Császár maga (kivéven a' Sz. Katalinét) 1818nak az Elején többen voltak 28,000nél, melly számból a' Sz. Anna rendjére 16,550 jött. Van még 7) egy papi vitézi rend is az az a' Jérusálemi Sz. Jánosé, vagy a' Johannitáké; elosztatik 2 Priorságokra, u. m. az Orosz-Katholikus (84.000 Rubel), és Orosz-Görög (218.000 Rub. jövedelemmel) Prioratusokra: védelmezője mind a' kettőnek a' Császár, Nagy mestere a' Máltai Nagy mester, a' tagok gazdag fizetéseket huznak; felállította I. Pál 1797ben,

hanem 1817-től fogva az udvari tiszti tárban (Schematismus) sehol se jó elő. — Ezen rendeken kívül, melyekben a' más Státusokban szokásban lévő Nagy és Közép Keresztes nevezetek nem használtatnak, hanem ezek helyett bizonyos, a' kereszt felékesítése által megkülömböztetett klasszisokra osztatnak fel, — szokott még a' Császár a) aranyos kardot is gyémántal vagy e' nélkül osztogatni, ezen felyülírással „a' vitézségért“ sőt némellyikbe ezen Császári kegyelem oka is belé van metzve: úgy számláltatott fel, hogy mint egy 600 tisztek ajándékoztattak meg ilyen kardal, sőt némellyek többet is kaptak egynél. Továbbá b) érdem pénzeket, résszerént aranyból a' Sz. György rendjének pántlikáján, de tsak katona tiszteknek; — résszerént ezüsből az altiszteknek; végre a' Sz. György rendjéhez hasonló ezüst keresztet a' legalsóbb tiszteknek, katonáknak és hajóslegényeknek. Az érdem pénzek közt megjegyzést érdemel az 1812ki táborozás emlékezetére kiosztogattni szokott érdem pénz, melynek egyik oldalán az Isten szeme 's alatta ezen esztendő szám 1812. a' másikon pedig ez a' felyül írás van: „Nem minket, hanem Tégedet illet a' Ditsőség.“ Ezt a' fellyebb említett háborúban jelen vólt katonák kék pántlikán viselik a' mejjeken.

3. §. A' Birodalom tzímere II. Ivántól fogva egy fekete két fejű, három szoroson megkoronázott veres orrú, és veres lábú Sas, melynek szárnyai ki vannak terjesztve, jobb körmei közt az arany Császári páltzát, a' bal közt a' Birodalom arany almáját, mint a' Görög Császárság ábrázolatját (Emblema), tartja. A' mejje közepén egy veres paizsban egy ezüst színű lovan ülő Sz. György van lefestve, azon formában, mint mikor a' hét fejű sárkányt megölte (ez a'

Moskau tzimere). Mindenik szárnyain vannak még más 3 paizsok, u. m. jobbfelől az Asztrakáni Királyság, a' Novogorodi, Kievi Nagy Hertzsegségek, 's balról a' Szibériai, Kázáni Királyságok és a' Vladimiri Nagy Hertzsegség tzimereivel. A' Sas jobb oldalán kék paizsban egy bezárt aranyos korona láttatik, melly alatt egy aranyos markolatú ezüst kard fekszik keresztben, Asztrakánra; — ezen felyül van egy második aranyos paizs, két fekete két lábon álló medvékkel, mellyek a' belső lábokkal egy veres széket 's a' külsőkkel 2 arany Királyi páltzát tartanak, a' Nowgorodi Nagy Fejedelemségre; — legfelyül pedig egy harmadik kék paizs áll egy zöld halmon álló, jobb kezével egy aranyos kardot, 's a' ballal egy aranyos paizst tartó ezüst Angyallal, a' Kiewi Nagy Fejedelemségre nézve. — A' bal szárnyánál alól van egy kék paizs, mellyben 2 ezüst álló, 's a' külső első lábokkal egy aranyos kéz ivet, melly felett egy arany korona lebeg, a' két belsőkkel pedig egy pár ezüst 's a' Sz. András keresztje (lásd ennek millyenségét Frantzia Ország Státist. 68. lap) formájára, megfordított véggel, egymáson keresztül tett nyilakat tartó farkasok láttatnak, Szibériára; — e' felett egy ezüst paizs áll, egy fekete koronás sárkánnyal, a' Kázáni Királyságra; — legfelyül pedig egy veres paizs van, egy aranyos, koronás orosz-lánnyal, melly a' két első lábaival egy ezüst keresztet tart magassan fel, a' Wladimiri Nagy Fejedelemségre nézve. A' Sas az ő mellék paizsai-
val egy nagy aranyos paizsban, mellyet egy bezárt Királyi korona fed, és a' Sz. András rendjének a' lántza veszen körül, lebeg. Az eredeti tzi-
mer csak a' középső paizsból állott, Iván vette fel legelőször a' Sast a' Görög Császársághoz való jussára nézve, mellynek Sas volt a' tzi-
mere; a'

mostani formája pedig I. Pétertől veszi származását.

4. §. A' Státus kormányoztatása: Minden dolgok legfőbb kormányja magánál a' Császárnál van, a' ki alatt igazgatják a' Birodalmat:

1) az I. Sándor által 1. Jan. 1810ben felállított Birodalombeli fő Tanács. Elölülője ennek maga a' Császár, vagy távollétében az általa kinevezett tag, de a' ki méltóságával csak esztendeig élhet; áll 32 Tagokból és 4 Elölülőkből, a' kik mivel magának a' Császárnak tisztjei, magától a' Császártól választatnak, és semmi fizetéssek sincs, hanem más jövedelmes hivatalokat is viselhetnek ezen méltóság mellett. Mint a' Császári akarat végre hajtó eszköze igen messze kiterjedő munkásság határával bir (sphaera activitatis), mindazáltal a' határtalanul uralkodó Császár akaratjának legkissebb részben sem segezheti magát ellene; középső személy mintegy a' Monárcha is az alatt valók közt, mivel minden Birodalmat tárgyzó foglalatosságok általa folytattnak; csak a' külső dolgokba, nevezetesen a' hadizenésbe és békesség kötésbe nincsen semmi befolyása. Munkássága határa 4 Departamentumokra (részekre) van felosztva: a) a' törvényhozás Depart. mely a' papok, és a' világiak ügyeikben való törvény kiszolgáltatás legfőbb 's legutolsó ítélőszéke; b) a' polgári és anyaszentegyházakhoz tartozó tárgyak Dep. c) a' szárazon és vizen való hadi erő Dep. és d) a' Státus belső gazdálkodásának, a' hova tartozik a' köz jövedelemre (Finanz), kereskedelemre, fábrikákra, földművelésre, orvoslásra, közönséges Tanításra 's a' t. való ügyelés, Departamentumaira. Mindenik Departamentumnak tulajdon Elölülője van, 's mind a' négynek együvé véve egy Birodalombeli Ti-

toknokja, a' ki a' Cancellariának fő igazgatója és a' Monarcha 's a' Tanács közt közlendő tárgyaknak eszköze. A' Birodalombeli Tanács eleibe terjesztetnek minden plánumban lévő törvények, rendelkezések és polgári alkotmányok, melly azokat megvizsgálván, végrehajtás végett a' Császár eleibe adja. A' Tanáttal vannak még 3 Biztosságok is öszvekötvé, az a) a' törvények írásba tételére, melly törvényes Biztosságnak (Commissio) I. Sándor adott új munkásságot, hogy a' 70,000nél több Ukasokban *) elrejtve lévő polgári törvényeket rendbe szedje; b) az esedező levelekre és 'c) a' Birodalom Cancellariájára nézve, mellynek levél tárja az elébbeni esztendőbeli Státus dolgai, 's a' Birodalom jelenlévő állapota felől való legbizonyosabb, tudósításokat, a' Birodalom Tanátsa iktató könyveit (protocollum) és a' Császári végzéseket foglalja magába; mindeniknek tulajdon Igazgatója (Director), 's osztályai és ezeknek viszont tulajdon fejeik vannak. A' Miniszterek már hivataloknál fogva tagjai a' Tanátsnak, de egy Departamentumnak se lehetnek Elölülői. — Ezzel a' legszorosabb öszveköttetésben van

2. az igazgató Sz. Zsinát (Synodus), ezen St. Petersburgban lévő fő papi ítélőszék által kormányozza a' Császár a' Görög anyaszentegyházat (lásd fellyebb a' II. Szakaszban a' vallást). Elölülője a' Császár.

3. az igazgató Tanács (Senatus), melly legfelsőbb kormánysház a' belső dolgokra nézve; áll 8 Departamentumokból (mellyek közül 5nek St. Pétersburgban és 3nak Moskauban van állandó helye), és 87 tagokból, kik a' Miniszterek és

*) Ukas (kimondás), nevek a' Császári parantsolatoknak Oroszul.

a' Státus Tanács (melly a' külső dolgokra nézve segédje a' Császárnak) Tanácsossai. Ezen Tanácsnál van a' fő birói hatalom és csak ritka esetekben lehet tölle a' pereket a' Császárhoz fellyebb vinni; az ő Ukassainak hasonló fogamatjok van a' Császáréihoz, de ezekkel még se szabad azoknak ellenkezni; ez nevezi ki a' Státus tisztjeit, ügyel a' Státus jövedelmeire 's költségeire, a' honnan számadásra vonja a' Minisztereket 's a' Departamentumok fejeit *), és ha valami nehézsége van a' Tanácsnak, azok kötelesek ezeket felvilágosítani, mellyeket osztán a' maga vélekedéssével együtt a' Császár eleibe terjeszt, gondoskodik a' nép terheinek 's szükségeinek teljesítéséről, végre bir a' polgári jó rendre 's a' törvények pontos megtartására való fő felvigyázással. Fő Ügyéssze mindég a' törvény kiszolgáltatás Minisztere (Justiz Miniszter).

4. a' Státus 8 Miniszteriumai, mellyek egymástól függetlenül munkálódnak: u. m. a) a' külső **), — b) a' hadi, — c) a' tengeri, — d) a' belső dolgokra, — e) az igazság kiszolgáltatására, — f) a' Hintstárra vagy a' Státus jövedelmére, — g) a' kereskedésre és h) a' nép pallérozódására ügyelő ***) Miniszteriumok;

*) A' Tanácson kívül van még egy Birodalombeli számadás birálás (Reichs - Controlle); erre egy különös Tanács van rendelve, melly leginkább a' Kasszáknál lévő gazdálkodásra ügyel.

**) Ehez tartozik a' napkeleti, főképpen az Arabs, Persa, Török, Tatár, Mongol, Kalmuk, Mandsu, Khinai, Georgiai, Örmény és új Görög nyelvek intézete, mellyben 16 ifjak készítettnek a' napkeleti tartományokban való követtségekre.

***) Ez alatt vannak az Akadémiák, Universitások, tudós társaságok, Gymnasiumok, oskolák és minden oskolai könyvek megvizsgálása.

ezeiken kívül volt még egy, az az a' közbátorságra vagy politziára vigyázó Miniszterium is, hanem ez 1819ben a' belső dolgok Miniszteriumával egyesítettett, valamint a' manufakturák s a' belső kereskedés Departamentuma is a' Finanz miniszteriummal. Vannak még ezeken kívül két fő igazgatások (Directio), mellyek közzül egyik a' szárazon és vizen való építésekre, a' másik a' nem Görög vallásbeli felekezetek Ekklesiái dolgaira ügyel. — A' Minisztereket hetenként tudósítják a' Birodalomban szerte szélyvel lévő kormány székek, kik osztán az ilyen tudósításokat a' Császár eleibe terjesztik és esztendő végén hivatalok folytatássáról számot adnak. Ő általok kapják a' Provinciákban lévő kormányozók és az ítélő székek a' parantsolatokat.

A' Birodalom külömbféle tartományainak igazgattatása: a' Birodalom 52 helytartóságokra s 11 tartományokra (Provincia), mellyek 12 fő helytartóságok alatt vannak; a' helytartóságok pedig ismét kerületekre, mellyek valamint amazok neveket a' bennék lévő fő helytől veszik, osztatnak el; ezekben az igazgatás ágai egymástól igen pontosan el vannak választva, a' forma mindazáltal mindenütt egyforma az egész Birodalomban. a) Mindenik helytartóságnak a' feje egy polgári helytartó, a' ki rendszerént egyszer s mind katonai helytartó is (mivel több kormány székekben ez a' két hivatal vagy el van egymástól választva, vagy több kormány székek vannak egy katonai kormányozó alá vetve. A' katonai kormányozótól függ az egész katonaság, a' katonai lábra állított Kozák és Kálmuk nemzettségek), egy mellette lévő kormány széki Tanátsal, melly az egész Provincia legfelsőbb igazgató széke egy al-helytartóból 2 Tanátsosból és egy Titoknokból áll, kik mindazáltal tsupa segédek, és még ak-

kor sints jussok az elsőbb végzésének magokat ellene szegezni, ha vélekedések amazával meg nem egyezik; hanem azt még is megtehetik, hogy fundamentomos ellenmondásaikat a' kormányzék jegyző könyvébe béiktathatják, mellynek osztán a' Tanács eleibe kell terjesztetnie; arra pedig a' polgári helytartó hatalma közbe vetetlenül, vagy minden idegen befolyás nélkül terjed ki, a' mi a' belső dolgok Miniszteriumának ítélőszéke alá tartozik; 's közbe vetőleg t. i. résszerént rendelést tevőleg, résszerént felvigyázólag, az igazgatás több fő ágaira is; ő ügyel minden, a' köz bátorságot illető tárgyakra, 'és hajtja a' fő törvényszékek ítélet mondásait végre. A' helytartó előlülése és kormányozása alatt, van még b) mindenik helytartóságban egy közönséges gondviselő Kamara, mellynek tagjai a' nemesség, polgárok és parasztok közül választatnak, mindenik klasszishól egy; ez a' Kamara vigyáz a' közönséges iskolákra, árvák házaikra, kór házakra (isptály), fenyítő 's dolgozó intézetekre 's a' t. egy szóval minden ezekhez hasonló és jóltévő intézetekre. c) A' köz jövedelemre való legfőbb felvigyázás is a' helytartó jussai közzé tartozik, ő alatta van a' jövedelemre ügyelő Kamarai Udvar, melly egy alhelytartóból, mint Előlülőből, egy gazdaságbeli igazgatóból (Oeconomiae Director), a' helytartóság Számtartójából, két Tanácsosokból, két Assessorokból, 4 Esküttekből áll, és egyszer'smind az egész helytartóságban lévő Számadásoknak által nézéssére, 's megvizsgálására is meg van hatalmazva. — A' mi a' törvény kiszolgáltatást illeti mindenik helytartóságban van a) egy törvényhely a' polgári törvényes dolgokra nézve, ehez viszik fellyebb (apellálják) a' kerületek ítélőszékeikről a' pereket a' peres felek, de ez

sem ítélhet csak 500 Rubelig, ezen felyül pedig a' Tanátshoz kell folyamodni; továbbá b) a' főbenjáró (criminalis) tárgyakra nézve is van egy törvényszék, melly a' kerületbeli törvénytévő helyeknél már az itélettétel alá elkészített és hozzá fellyebb vitt criminalis esetekben hoz ítéletet, és végre c) egy lelki esmérési törvényszék, melly 1 Biróból és 6 Assessorokból, kik közt 2 a' nemességből, 2 a' polgárok és 2 a' parasztok között való, áll, kik minden 3 esztendőben újra választatnak; ez a' peres feleknek szép móddal való öszve békéltetéssekre 's egyeztetéssekre való, de csak akkor, ha azok megkérlik; továbbá ez vizsgálja meg a' kis korúak (minorennis) és eszelősök hibás tetteiket, valamint a' bűbájosság 's boszorkányság miatt tett panaszokat is; végre ez gondoskodik arról is, hogy senki 3 napon túl a' nélkül, hogy elfogattatásának oka tudtára ne volna adva, tömlöttben ne tartassék. A' kormányszék tiszti karjához tartoznak még: 1 kormányszéki, 's 2 ez alatt lévő Ügyészek, 1 földmérő, 1 építő mester, 1 orvos, 1 bába orvos, fő és al-bába asszony.

Mindenik kerületben ezek az ítélőszékek vannak: a) a' belső kormányozást illető tárgyakra nézve 1) egy alsó tartományi törvényszék (provinciale Judicium) a' kerület kapitánnyának vagy kormány tisztjének előlülése alatt, munkásságának fő tárgya a' polgári jó rendnek 's köz bátorságnak fentartása; 2) egy nemesi tutori tisztség a' kerület tisztartójának (Kreismarschall) előlülése alatt. — b) a' köz jövedelem igazgatására nézve egy kerületbeli számtartó Kamara, melly a' Számtartóból és 4 Esküttekből áll. c) végre a' törvény kiszolgáltatásra nézve 1) egy kerületi törvényszék, a' polgári vétkek és a' főbenjáró perek ítélet mondás végett való

rendbeszedéssére 's minden szükséges írásokkal 's bizonyításokkal való felkészítésére; 2) a' városokban lévő Tanácsok. d) a' katonai dolgokra nézve a' kerületi hadi kormányzók, melly a' helytartóság (Gouvernement) hadi kormányzékétől 's ezzel együtt a' hadi kormányozótól függ. Ezeken kívül vannak még a' kerületekben orvosok, seb orvosok, földmérők is 's a' t. A' tisztek ha 10 esztendőig szolgáltak $\frac{1}{3}$, ha 20ig $\frac{1}{2}$, és ha 30ig egész fizetést kapnak penzió fejében. Megjegyzésre méltó ezen alkotmányban (organisatio) a' helytartóság Ügyésszének vagy Prókátorának a' hivatala az ő két al-ügyésszeivel, mint segédjeivel; ennek kötelessége a' törvényeknek és a' legfelsőbb ítélőszékek rendelkezéseinek 's parantsolatjainak végrehajtására való felvigyázás, ezen kívül minden a' koronát érdeklő dolgokra nézve, ennek vélekedése elmulhatatlanul szükséges.

Az Igasság kiszolgáltatásban 1) Forum a' városokban a' városi-, a' falukban a' falusi tanács és a' nemesi árvák törvényszéke az alája tartozókra nézve; 2) a' kerületekben lévő fő provincialis törvényszék, a' honnan 3) a' perek a' helytartóság törvényszékéhez vitetnek fellyebb, melly ha azokat el nem döntheti 4) a' Birodalombeli tanács eleibe terjeszti, és ettől kap a' főbenjáró és polgári tárgyakra nézve ítélet mondást. — A' Német provinciákban az Appellázió, a' keleti tengeri provinciák St. Pétersburgban lévő igazság kiszolgáltató ítélőszékéhez (Justiz-Collegium), 's a' két fő városokból, u. m. St. Pétersburgból és Moskauból, a' benne lévő Udvari törvényszékekhez tétetik. — A' Kozákoknak tulajdon második Forumok van. — Legfelsőbb törvényszék az igazgató Tanács.

A' törvény szolgáltatás ingyen van.

Az alsóbb, 's felsőbb törvény- 's ítélőszékeknek, valamint a' legfelsőbb kormánysszékeknek is össze foglaló lántz szemek 's az igazgatás közép pontja a' Birodalombeli Kantzellária, melly a' Birodalombeli Tanács 4 Elölülői által kidolgoztatott és Martiusban 1825ben a' Császártól magától is jóvá hagyatott 's megerősítettett új alkotmánya szerént, a' Birodalom Titoknokjából (Secretarius), 4 Státus Titoknokokból, 12 Státus Titoknoki segédekből, 5 parantsolat Kiküldőből (Expeditor) 's több kisebb tisztekből áll.

Törvénykönyve: Egy Császári parantsolat következtetésében a' törvényeket rendbeszedő biztosság kiadta az Orosz Birodalom egész törvény tudományának kézi könyvét, — melly a' tanításban sínór mértékül szolgáló regulákat (Institutiones), — és a' régi törvénytudók írásait öszveséggel (Pandectae), mellyek a' keleti tenger mellyékén lévő tartományok számokra németül dolgoztatnak ki, adja elő. Kiadatott ez a' munka St. Pétersburgban 1819—23. eszt. 22 kötetekben; ezek közül az elsőnek első tizikkelye így szól: „A' Monarcha, mint egyedül uralkodó, kutfeje minden igazgatásbeli és polgári hatalomnak. Azon legfőbb szempont, melly az Orosz Császárnak ezen hatalom gyakorlásában sínór mértékül szolgál, a' szent Szövetség írásaiban foglaltatik bé.“ Az Orosz törvényeknek és törvényes ítélet mondasoknak tökéletes gyűjteményét, a' Császár engedelmével kiadta Sztserbabov Kollegyiomi tanácsos 1821től fogva abc rendben. Egyenként véve a' törvényeket, megjegyzésre méltó ezek közt az 1822ki Ukas, melly szerént a' gonosztvőknek a' Kantsuka által való közönségesen szokásban volt megbélyegeztetéssek 's gyaláztatások örökre eltöröltetett, hogy „a' megjobbult

bűnös ismét a' polgári társaságba léphessen a' nélkül, hogy a' bélyeg által a' polgári betsültetés vissza nyerésében megakadályoztattassék.“ Egy más, 1823ban Jun. 25kén költ, Tanács Ukassa megengedte az örökös jobbágyság Uraiknak, hogy ezek jobbágyságukat „a' részegeskedésért és más rossz tselekedeteikért, melyek nekik nyughatatlanságot okoznak Szibériába küldhessék minden előre bocsátandó törvényes vizsgálás nélkül, úgy pedig, hogy a' földes Ur ebbéli kérésével a' helytartóság kormányshékehez folyamodjék, mely azt azonnal teljesíteni köteles.“

5. §. A' Státus Jövedelmei: ezeknek kútfejeik: 1) a' Korona fekvő Jöszágai; u. m. a) a' keleti tenger mellyéki tartományokban lévő korona jöszágok, mellyekből a' mult Század utolsó tizedének kezdetében 450,000 Rub. jött bé; továbbá az elfoglalt papi jöszágok 3 mil. Rub. esztendei jövedelemmel; b) a' korona erdeje, mintegy 1½ mil. — c) a' Volgában való halászat, 50,000 Rub. — d) a' korona fábrikák, 's a' puskapor és Salétrom fábrikálás, 2 mil. papiros Rub. — e) a' malom, földő 's a' t. árendák 1,300,000 pap. Rub. — f) végre az Obrock (a' robotolásért való pénz fizetés), — melly név alatt minden Szabadoknak 's Korona jobbágyságainak, kiknek számok 7,200,000-re tétetik, születésektől fogva 3 Rub. 's 2 Kopekent kell fizetniük, — 20 mil. Rub. és így mind össze papiros pénzben vagy Assignatio tzedulákban 27,800,000 Rub.

2) az uralkodói jussok (Regalia), t. i. a) a' Bányák, ide számlálván a' Bányáktól fizeteni szokott dézmát is 8 mil. Rub. — b) a' pénz verés 2 mil. — c) a' bélyegezés 2 mil. d) a' posta, 2½ mil. e) végre a' Só

és pálinka monopolium össze-
séggel papiros pénzben - 14,500,000 Rub.

3) az adók: a) az adózó pa-
rasztok által fizetendő főtől va-
ló adó, 2 Rub. egytől; hasonló
adót fizetnek a' mesterség üző
polgárok, mindenik 5 Rub. 's
a' 'Sídók, egyenként 3 és 5 Ru-
bel közt; b) a' kereskedők tőke
pénztől való adójok, 5 procent
vettetvén az általok bévallott
summára, — melly 310,660,000
Rub. teszen, — 15,983,000 Rub.

c) a' kereskedők által az új ka-
tonák nem adássáért fizettetni
szokott adó 200,000 Rub. —

d) a' pásztorkodó 's vándor
népek természet míveiből, leg-
inkább prém bőrökből álló
adójok, mintegy 1½ mil. Rub.

e) a' vámok 's eladandó por-
tékákra vetett adók 33 mil.
Rub. mind össze 50,683,000
Rub. ide számlálván a' főtől 's
italtól való adókat, mellyek
169,350,000 Rubelre mennek:

a' Státus jövedelmeinek ezen
kútfeje összességgel teszen - 220,033,000 —

4) a' külömbféle más kis-
sebb jövedelmek, a' millyenek
a' Privilégiumokból 's több ef-
félékből bėjövék, mennek esz-
tendőnként - - - 2,000,000 —

's az egész jövedelem 264,333,000 Ru-
belre papiros pénzben, melly úgy lévén az
ezüsthöz, mint 350 : 100hoz, lessz 75,523,714

ezüst Rubel. Ezen summához ad az Ásiai Orosz Birodalom 11,428,571 ezüst Rubelt.

A' kész pénzen kívül fizet még az Orosz Birodalombeli paraszt a' hadi nép 's lovak tartására, bizonyos mennyiségű gabonát, lisztet, darált árpát, szénát és szalmát is a' magazinokba, a' helységekben szerte szét fekvő katonaság számára; továbbá a' közönségek az újonnan fogott katonákat minden szükséges dolgokkal felkészítve adják bé; végre ha valamely új épület vétetik munkába, vagy valami intézet állítatik fel, kötelesek a' parasztok, vagy éppen ingyen, vagy igen tsekély fizetésért mind magok, mind igás barmaik napszámoskodni; 's innen van, hogy az Orosz Birodalomnak más Státusokhoz képpest az adókra nézve, legtöbb haszna van, mivel a' fellyebb előadott okoknál fogva esztendőnként igen nagy summákat kémélhet meg.

6. §. A' Státus Költségei: 1811ben tettek ezek Vichmann szerint 274 mil. Rubelt; ebből

a' Császári ház és familia Költsége				
többet mint - - - -	-	-	10	mil. Rubelt
a' polgári Státusra fordított költségek				
mintegy - - - -	-	-	11	— —
a' belső dolgokra } ügyelő			21	— —
a' nép világozó } Minisz-				
dússára - } terek			2	— —
a' többi Miniszteriumok			13	— —
a' vízi építésekre - -	-	-	1	— —
a' szárazon lévő és ten-				
geri katonaságra - -	-	-	127	— —
a' helytartóságok kor-				
mányozására - -	-	-	15	— —
a' követtségekre - -	-	-	2	— —
a' papságra - - -	-	-	2	— —

7. §. Adósságai:

1824nek az Elején volt a' Hollandiai	47,600,000 Rub.
a' bizonyos ideig tartó adósság (mellyet	
t. i. vissza lehet fizetni) ezüstben	3,026,000 —
ugyan ilyen, papirosban - - -	31,162,466 —
az örökös (vagy fel nem mondható)	
6 procentumos adósság, aranyban	20,620 —
— — — — — ezüstben	8,831,112 —
— — — — — papirosban	229,465,611 —
a' bizonyos ideig tartó 5 procentumos	
(század részes) adósság, ezüstben -	79,677,200 —

Mind a' külföldi az az a' Hollandiai, mind a' hazafiaktól költsön vett adósságok a' Birodalom adósságainak könyvébe beíratatván, azoknak lassanként való lefizetésére egy adósság semmisítő fundus állíttatott fel, mellyet egy, 1817ben 1. Sept. kinevezett Biztosság, melly 5 az Országoló széktől kinevezett Directorokból áll, vett kormányra alá. Egyszer'smind hogy a' forgásban lévő Bankó tzedulák száma megfogyjon, a' külföldön kész pénz vétetett fel, 's az ezüst és réz pénznek az Országból való kivitele megtiltatott, annyira, hogy az 1825ki 21. Martiusi parantsolat szerint semmi névvel nevezendő utazónak sem szabad 50 ezüst és 10 réz Rubelen felyűl a' Birodalomból magával pénzt kivinni. A' fellyebb említett költsönözések között az első 1817ben, a' második 1818ban, és a' harmadik, melly 43 mil. ezüst Rubelnyi volt, 1822ben vétetett fel Londonban Rothschildtól.

8. §. Hadi ereje: a) a' szárazon lévő állott 1819beni a' Lengyel Országival együtt 1,039,117 emberből; az Orosz Birodalom hadi népe, külön véve, 989,117 ember; u. m. 1) a' gyalogság 613,722 E. 189 Regementekbe (3248 E. 1 Reg-ben) és 565 Bataillonokban; 2) a' Lovasság 118,141 E. 76 Reg. (1554 E. egyben) és 563 Eskadronokban; 3) a' pattantyusság 47,088 Em.

30 Bat. és 165 Kompániákban; 4) a' különös sereg (extra Corps), a' mellynek tagjai a' sántzásók, hid építők 's a' t. 27,632 Em. 1 Reg. 11 Bat. 8 Eskad. és 37 Kompániákban; 5) a' nem rendszer (irregularis) Lovasság 105,534 Em. 210 Reg. és 1055 Eskad. és 6) az Őr-sereg 77,000 Em. 19 Reg. és 38 Bat. hanem ezek közzé számláltatik a' Császári testőrző sereg is, melly 48,863 főből áll, 28 Bat. gyalogság, 62 Eskad. lovasság, 2 hadi tsapat (Brigada) vagy 10 Komp. pattantyússág, 60 ágyúkból álló ágyú sorral (Park) és két különös Batalion. 7) a' határszélek oltalmazására, az idegen tartományokba való által szökés, a' réz és a' pénz kivitele, a' lovak 's marhák által hajtása, 's az úti levél nélkül szükkölködő kóborlók bévándorlásának megakadályoztatására Maj. 1811. 1500 Orosz mf. felállított határszéli őrizet, melly Kozákokból áll, kik minden 10 Orosz mf. távolyságra lévő helyen 30an állanak strá'sát. Kezdődik Jagorlyknál és végződik a' Dniester torkolatjánál, 's áll 90,000 emberből, kik közzül tsak a' régularis katonák kapnak 'sóldot, mivel a' Kozákok adót nem fizetvén 'sóldot se kapnak az Országló széktől. — Megjegyzésre méltó és igen hasznos rendelés a' Birodalom védelmezésére nézve a' katonai Kolóniák alkotása, melly szerint a' hadi erő nagy részént egy bizonyos, és tsupán katonák számokra rendelt földön telepíttetik meg, melly egyszer'smind lakóhelyek, hazájok 's tulajdonok az oda szállított katona lakosoknak; kiterjedése ezen katonai vidéknek a' Baltikum tengertől fogva a' fekete tengerig megyen. Melly fontos valami légyen ez a' külső ellenség ellen való bátorságra nézve? megtetszik' innen, hogy eddig a' hadi sereg híjánosságának bétöltésére a' katonák a' 345,230 □ mf.nyi roppant Birodalomnak

egymástól száz még száz mértföldnyi távolságra fekvő helytartóságaiból szedettek össze, melynek természetes következése a' volt, hogy későn, bizonytalanul, egyenetlenül 's elfáradva érkeztek meg a' közönséges összevgyűlés helyeire, a' honnan többnyire akkor jöttek meg a' Regementekhez, mikor már semmi szükség se volt reájok. Most pedig a' gyalogságnál egy Batalion és a' lovasságnál a' hetedik Eskadron a' fent említett katonai vidék törökös lakosai-val egyesítettven, ugyan ott állandóul telepítették meg. Azon korona alá tartozó faluk, melyekbe egy ilyen katonai Kolóniának bé kell költöznie, egy Ukasban ki vannak név szerént téve, valamint minden lakosnak neve, élet ideje, birtoka és familiája vagy háza népe is; az idősebb parasztok külön választatnak, mint fő Kolonisták, kiknek számokra házak építtetnek. Mindenik fő Kolonista forma ruhát (uniformis) kap, a' fegyverben gyakoroltatik, 's mindeniknek egy ház, 15 Disätine (az az $37\frac{1}{2}$ Magyar hől föld) adatik olyan feltétellel, hogy egy katonát lovastól, ha netalántán lovasság telepíttetik ott meg, tartson el, minden szükséges dolgokkal. Ezen hozzá beszállított vagy békvártéllyoztatott katona, földművelő katonának neveztetik, és őtet a' földművelésben 's más házi dolgok véghezvitelében segíti. Ezen kívül a' fő Kolonista a' maga familiájából választ magának egy segédet, rendszerént a' legidősebb fiját, a' ki az ő halála után, az ezeredes Kapitány megegyezésével a' föld örökségben örökösödik. A' második fia, vagy más attyafia a' tartalék seregbe jó és a' házban lakik maga a' fő Kolonista mellett; a' harmadik is földművelő katonának választatik ki, a' többiek pedig Cantonisták maradnak (így neveztetnek azon ifjak, a' kik a' gyermeki tudó-

mányokat elvégezvén, mind a' földművelésben, mind a' fegyver forgatásban gyakoroltatnak; neveket ezen szótól „Canton, katona járás, mellyből az ifjú katonák szoktak vétetni“ kapták; mivel, ha a' földművelő katonaságnak híja van, az a' tartalék seregből pótoltatik ki, ennek híjánossága pedig az oskolát végzett ifjakkól, vagy Cantonistákból, kiknek helyek osztán az oskolás gyermekek által töltetik bé. A' nevendék ifjak 3 klasszisokra osztátnak; a' férfi gyermekek t. i. 8 esztendő korokig a' szüléiknél maradnak; azután katona oskolába mennek, a' hol kemény regulákhoz szoktattatnak; 13ik esztendőben Cantonisták lesznek; 's ha a' 17 esztendőt meghaladták, már a' katonai Kolóniának egy részét teszik, melly a' maga tulajdon törvény könyve szerint igazgattatik. Mindenik Kolóniának magának van törvényszéke, mellynek Elölülője a' legelső katona tiszt, ki után a' többiek rangjok szerint következnek. Egy leánynak se szabad máshoz, tsak katonához férjhez menni. Senkinek se szabad, a' katonai kormányzóktól kiadatott úti levél nélkül ezen Kolóniákba bélépni; sőt még a' posta szolgálatot is katonák teszik. 20—25 esztendőök mulva a' földművelő katona ezen kettős, u. m. a' földművelői és katonai szolgálatról lemondhat, vagy magát kór katonának (invalidus) vallhatja, 's ekkor osztán a' helye a' tartalék seregből (Reserve) töltetik bé. Kiterjed ezen katonai Kolóniák lineája (a' mint fellyebb is említém) a' Baltikum tengerétől a' fekete tengerig, a' Birodalom nyugoti határai mellett hosszára, keresztül menvén a' Novgorodi, Chersoni, Charkovi, Jekaterinoslavi helytartóságokon, és az állandó katonaságnak hazája fog lenni; az ide való férfi gyermekek született katonák, kik 17 esztendő korokban

lépnek a' zászló alá 's 60ikban hagyják azt el. Regementekre, Kompániákra 's a' t. osztatnak el, 's tartássokra bizonyos korona jószágok vannak rendelve; békesség idején mind magokat, mind lovaikat magok kötelesek, a' számokra kimért földek jövedelmeiből tartani, háború idején ellenben a' Császártól kapnak 'söldöt. Úgy van felszámlálva, hogy ezen földművelő katonák számok, ha a' planum tökéletességre vitetik, 3 miliomra fog menni, kiknek fele táborba szállhat. 1824ben voltak ezekben a' Kolóniákban 400,000 férjfi lakosok, 's ezek közt 40,000 lovasok. Mennél inkább érik ez a' planum meg felé, annál inkább szűnik az eddig szokásban lévő katona fogás is; ezen katonai alkotmány által a' Birodalomnak eddig való, egyetlen egy, megtámadtatható oldala is szüntelen védelmeztethetik, 's ezen eleven kőfal kipótolja a' várak híjánosságát is, mellyek között az egész Orosz Birodalomban egy sinsz nagyon nevezetes. Fő kormányozójok mind ezen Kolóniáknak Araktsejev Gróf, vezér; a' fő tiszti kar (Generalstab) feje pedig Kleinmichel vezér strázsamester (General-Major). A' gyermekek és Cantonisták neveléssekre 's tartássokra fordittatik a' közönséges költségen kívül azon pénz is, melly a' katona adás köteleztetése alól való felszabadíttatásról szólló bizonyosság levelekért bé jó; egy 29. Dec. 1823ban költ Ukas ugyan is a' népetlen helytartóságokban lévő jószág birtokosoknak el engedi az új katona adást 2000 Rubelért papirosban, melly rendelés a' Státusnak 7 mil. Rubel jövedelmet hozott bé. A' katonai Kolóniákra tett költség, a' fő kormányzó jelentesse szerint, 1822ben 4,962,475 's mind ösze a' planum kezdetétől fogva 1824ig 15,780,115 Rubelre ment. Tanátslója ezen óriási feltételnek

egy, érdemei által, köz katonából pattantyús vezérre vagy Generalissá lett Araktsejev nevű Gróf vőlt, a' ki, a' mint fellyebb is említém, tsak ugyan fő kormányozójok is lett a' Kolómiáknak. Hogy a' gondolat jó 's a' Birodalom bátorságára nézve felette fontos, az kétségen kívül való igasság, valamint az is, hogy egy öszveséggel 53,768,000 lelkeket magába foglaló Birodalomban, 2 miliomból álló hadi népnek igazi katonai rendben, fenyítékben 's engedelmességben való tartására és illendő korlátok közzé szorítására, egy mindég ezen pontra függesztett figyelmetesség és valódi uralkodói tulajdonságokkal felruházott fejedelem kívántatik, az az egy I. Sándor, a' ki ezen alkotmánynak Teremtője.

Szolgálatja ideje az Orosz köz katonának 25 esztendő; 'Sóldja a' gyalognak esztendőre tsak 9 Rubel és 50 Kopeken, mellyből egy napra $2\frac{1}{2}$ Kopeken jut; élelmet pedig 3 Tsetvert rozs lisztet és $2\frac{1}{4}$ árpa kását kap. A' szárazon 's a' vizen való hadi sereg Conscriptio által pótoltatik ki, melly szerént minden 500 lakos közzül 2 katona. A' kór katonák (Invalidi) 1811. óta 3 klasszisokra vannak felosztva, 1) a' dolgozóké, kik a' tábori Ispotályokban szolgálnak; — a' 2) a' szolgáké, kik a' polgári karban lévőknél tesznek belső szolgálatokat, és a' 3) a' tehetetleneké, melly két utolsók a' kerületi városokban vannak széllýel osztva, 2 tiszt, 7 al-tiszt és 41 köz legény mindenik városra. Az önkényes ajánlásokból gyúlt tőke pénzek a' kór katonának 1825. papiros pénzben 6,057,610 $\frac{1}{2}$ Rub. ezüstben 3416 $\frac{1}{2}$ Rub. és 14 aranyat tett. Ezen kívül minden Játékszínek a' 2 fő városban kötelesek az elnyomorodott katonák kasszája szá-

mára esztendőnként egyszer játszani 's a' vendég fogadósok ál-ortzás Bált adni.

Várai: a' Kronstadti, Rigai, Kamenez-Podolski, Asovi, Benderi, Ismaili, Helsingforsi, Sveaborg, Lovisa, Gotsin.

b) Tengeri ereje: állott ez 1824ben 70 Linea hajókból, 18 Fregáttokból, 6 Kutterekből (kissebb sebes hajó neve, 6—8 ágyúval 's legfellyebb 30 katonával), 7 Briggből, 54 Schoonerekből (ez is egy kisebb nemű hajó), 20 Gályákból, 25 úszó ágyú sántzból (Batteria), 121 ágyúzó hajókból, mind öszve 464 kisebb nagyobb hajókból, mellyeken 5000 ágyú és 33,000 katona vólt; ezek között a' tengeri katonák számok 9000 's a' tengeri pattantyúsoké 3000. — A' hajós seregnek 3 osztálya vannak: u. m. a' fejer, veres és kék vitorlájú, mind egyik 1 Admirál, 2 Al- és 3 Contre-Admirálok alatt. Mindenik osztály a' keleti és fekete tengeren lévő Linea, — és az ugyan azon tengereken lévő evezős hajós seregből áll, — ezen kívül vannak még két kisebb hajós seregek, egyik a' Caspium, másik az Ochotzki tengeren. — A' mi a' hajó készületeit illeti, az Orosz Birodalom ezekre nézve bővölködik és pedig a' legjobb neműekkel, ki vévén a' legfontosabb materiálét, a' tartós hajó építésre megkivántató fát, melly a' legnagyobb erdeiben is szük kezd lenni.

A' hajós nép vagy katonaság 'Sóldja: az Admirálnak van esztendőre 3600, egy Al-Admirálnak 2160, egy Contre-Admirálnak 1800 Rubelje; továbbá egy első rangú Matróznak 12, a' második osztálybelinek pedig 7 Rubelje 's 50 Kopekenje.

Hadi kikötő helyei: a' Kronstadti, fő állás pontja a' keleti tengeri flottának (hajós seregnek); a' Roggersholmi a' Kotka szigetén

lévő evezős hajós serég kikötője; az Achtiari vagy Sebastopoli és Nicolajevi, a' fekete tengeren lévő flotta Státziója; ezekben a' kikötőkben vannak hajó építő helyek, 's fegyveres házak is; végezetre a' Revali, melly egy Norberg nevű Státus Tanácsosnak plánuma szerint építtetett és Septemberben 1824ben készült el 's szenteltetett fel.

9. §. Katonai iskolái: a) a' szárazon lévő katonák formáltatására: 1) 3 Kadét iskolák, 2 St. Pétersburgban, és egy Kastromában, mintegy 4000 tanuló ifjakkal; 2) a' helytartóságokban lévő katonai iskolák, mellyekben 1818ban 46,000 nevéndékek számláltattak; 3) a' pattantyús iskola St. Pétersburgban; 4) a' katonák árváik nevelő háza ugyan ott; 5) a' tartalék Eskadronok a' lovas Regimenteknél; 6) a' St. Pétersburgban lévő Görög Kadét iskola, 700 Görög, Albániai 's Oláh születésű nevéndékekkel. — b) a' tengeri katonák számokra: 1) az Oranienbaumi tengeri Kadét iskola 680 tanulókkal 212,000 Rub. fundussal; 2) a' kormányos mesteri iskola Kronstadthban 250 tan. 44,350 Rub. fund. 3) a' hajó építés iskolája St. Pétersburgban, 120,600 Rub. fund. 4) a' kormányosság 's hajó építés iskolái Nicolajevben, Odessában, és Archangelben.

H i s t o r i á j a.

Az Orosz Birodalom talpkövét a' Slavusok tették le, mint a' kik közzé annak hajdani *) Lakossai közt a' mivelődés jöltévő Sugárai leg-

*) Hajdani Lakossai a' mostani Orosz Birodalomnak azon közönséges Scythia és Szarmata név alá foglalt temérdek pásztorkodó nemzetségek voltak, mellyek a' Ró-

először kezdettek behatni. Ezek a' Duna éjszaki melléke felől huzódtak a' Visztula mentébe le, — s a' Dnieper mellett fel felé az V. és VI. Századokban, és ezen két folyó vizek közt megtelepedvén, építették Nowgorodot (új Kert) és Kiewet (Kiovia), mely két város idővel a' kereskedés által igen hatalmassá lett. Mind a' kettő eleinte sokat szenvedett a' Khazaroktól, ezeken

mai Birodalom határáig kiterjedtek, és már Cyrus Persiai Király előtt az akkori pallérozott világot, főképpen Külső Ásiát gyakran háborgatták. Lakhelyek a' Herodotus által leírt 's a' Don vagy Tanais és Dnieper közt fekvő föld volt, melyen Strabo és Tacitus bizonyos Szarmata eredetű, Roxolan nevű népet említének. Ugyan ott a' Görögök is telepítettek meg kereskedő Kolóniákat. Az Orosz Birodalomnak a' Tanaistól a' Dunáig fekvő tájékaira a' II. Században K. Sz. után a' Gothusok költöztek, melyek az V. Száz. az Alanusok, Hunnusok, Avarok és Bolgárok tsatázó helyévé lettek, kik ide bényomulván, a' Slavusok (egy Szarmata eredetű nép) nyugot és éjszak felé huzták magokat, a' déli és keleti részeket pedig a' Khazaroknak hagyták, kik az Avaroktól hazájokból kiszorítottván, minekutánna a' fellyebb említett kóborló nemzetek bődögabb tartomány keresés végett az Orosz Birodalmat elhagyták 's dél és napnyugot felé elvándoroltak volna, a' VI. Száz. a' Volga és a' Tanais közt fekvő földön telepedtek meg, 's lassanként egészen a' Dunáig előnyomultak, elfoglalták Krimet 's ez által Konstantinápolyal szoros öszveköttetésben voltak, sőt a' Görög Császári székhben Khazar Hertzeg asszony is ült, u. m. Irene, a' Leo Porphyrogenitus felesége a' VIII. Száz. A' Kaspium tenger mellékét a' Khazarokkal atyafias Páczináczták ülték meg, a' honnan nyugot felé is kiterjeszkedvén, a' Magyarokat Pannonia felé szorították 's a' Don és Aluta közt megfészkeltek magokat. Éjszaki Oroszországban végre a' Tsud (így neveztették a' Finnusok és Eszthek) nevű nemzetek laktak. Mind ezek a' népek vándorló pásztori vagy vadász életet éltek.

kívül pedig maga Nowgorod még a' Waregektől *), kiken a' keleti tenger partjait háborgató tengeri tolvajok értettek. Nowgorod annakokáért követeket küldött a' Waregekhez, magát oltalmokba ajánlotta, 's a' magán való Uraságot is nekik adta által, tsak hogy a' Khazarok ellen oltalmazzák. Elfogadták az ajánlást a' Waregek és 862 Rurik, Sineus, és Truvor nevű három testvérek vezérlése alatt számosan kijöttek Nowgorod felé, 's közel ehez három Fejedelemséget fundáltak. A' két testvérei halála után Rurik egyedül uralkodott és alattvalói a' Slavusokkal egyé lévén, Orosz nevet vettek fel. Ezen új Státusnak, mellyben a' földes Urak 's katonák a' Waregek voltak, katonai alkotmányra vólt, és Holmgard, Garderike 's Ostrogard név alatt magába foglalta éjszaki Orosz Országot. — A' Rurik halála után 879.

Ighor uralkodott a' Tutora a' vitéz Oleg (Olaf) felvigyázása alatt. Ez a' nevendéke birtokát Kiewwel, melly a' Nowgorodi Nagy Herceg fő Uraságát nem akarta megeszmerni, nevelte, és azt a' tartomány fő várossává 's az Uralkodó lakóhellyévé tette. Ezen 's a' következő Országslások alatt igen hirtelen nagyra nevedett az Oroszok hatalma, kiknek seregeik

*) Scandináviának, az az a' mostani Dániának, Svécziának és Norvégiának ősi lakossai azon tartományokhoz képest, mellyeket megültek, külömbféle neveket viseltek, u. m. Angliában Dánusoknak, Frantzia Országban Normannusoknak, Orosz Országban Waregeknek, vagy Varjagoknak, melly név annyit tesz „Rémségvadászó, Abenteurer“ a' Tsudoktól pedig Ruotsi, vagy Rutzi az az Utazóknak, Idegeneknek neveztettek, melly utolsóból lett a' Rhos és a' mostani Russe, 's ebből osztán Magyar nyelven az Orosz nevezet,

egészen Konstantinápoly alá mérészlettek nyomolni 's több népeket tettek adófizetőikké; ezen kívül a' fekete tenger partjai felé szépen virágzó kereskedést űztek, új városokat építettek, a' régieket szebbekké tették 's magoknak törvényeket hoztak. — Ighort követte az uralkodásban 950. az Özvegye

Olga vagy Olgár, a' ki 955. Konstantinápolyban a' Keresztény vallást bevette, 's ez által a' Görög vallásnak az Orosz Birodalomban a' fundamentumát megvetette; a' Kereszténység mindazáltal el nem terjedhetett, mivel a' fia a' bálvány imádás mellett maradt. Halála után ugyan ezen pogányság mellett buzgó fia

Swätoslaw, egy hódoltatásban gyönyörködő férjfiú vette által az igazgatást, a' ki a' Páczi-nácitákkal való ütközetben a' Dnieper folyó vizénél elesett 972. Ennek több fiai attyok Birodalmát több részekre osztották fel, hanem a' Nowgorodi Fejedelem 's Swätoslawnak egy fia

I. Wladimir, a' ki Szentnek vagy Nagynak is neveztetik 980. azokat ismét egyesítette, és nevezetes hódoltatásokkal bővítette. Feleségül egy Konstantinápolyi Császári Hertzeg asszonyt vévén, Chersonban a' Keresztény hitre maga is reá állott 987. 's a' Keresztény vallást a' Birodalomban megállapította. Ugyan ekkor kezdett az írás mestersége is az Oroszok közt esmeretes lenni, melly hasonlóképpen Konstantinápolyból ment bé Orosz Országba. Meghált ez a' nemzete pallérozódássát sok részben előmozdító Fejedelem 1015. Wladimir Birodalmát a' maga 12 fiai közt elosztotta, melly apró Fejedelemségeknek a' Slavus szokás szerint a' Kiiewi Nagy Fejedelem alatt kellett volna egyesülniük 's maradniok, de mivel az Uralkodásban való örökösödés még nem vólt megállapítva 's hatá-

rozva, a' Nagy Fejedelmi méltóság felett véres családi háborúk ütötték ki magokat. A' Kereszténység mindazáltal a' Kiewi Metropolitának Konstantinápolyval való öszveköttetésse által legalább a' Görögökkel való Békességet fen tartotta, sőt minekutánna a' Wladimir halála után tsak hamar elfoglalták volna az Oroszok a' Kharzarok tartománnját, osztozó társaikká is tették a' Görögöket ezen új birtokokban, mellynek egy részét nekik engedték. — Azonközben a' Nagy Fejedelmi méltóság felett támadt per is eldőlt, mellyre magát Jaroslaw, egy a' Wladimir fiai közül, emelte, I. Swatopolkot, a' ki, tsakhogy maga uralkodhasson, testvérei közül már hármat kivégeztetett, az Uralkodástól megfosztván.

Jaroslaw 1018. Nagy Fejedelemmé lévén, a' Nowgorodi Lakosoknak városi Jussokat, és bizonyos törvényeket adott, mellyeknél fogva azok szép Szabadságokat nyertek, sok városokat építtetett, és a' Kereszténységre 's a' tudományokra nézve is, mellyeknek nagy pártfogója volt, sokat tett. Meghólt 1055. 76 esztendőskorában. Ez a' derék Fejedelem az atyát nem tsak a' Jóban, hanem a' Rosszban is követte; nem tanulván ugyan is atyának azon szerentsétlen következésű tselekedetéből, melly szerint az Országát a' fiai közt felosztván, ez által a' belső háborúskodásoknak szikrát adott, ő is hasonló botlást követett el, birtokainak némelylek szerint 9 mások után pedig 5 fiai közt való elosztássa által. I. Isaslaw Kiewbe Országolt, és pedig, eleinte a' testvéreivel Swätoslawval és Wsewoloddal közösen. Sokat kellett ezeknek a' Törökökkel, a' Polowzokkal, és a' nyughatatlan Wseslawval küszködniük, mig ezen ős unokáját (a' ki a' Polozki fejedelemséget birta) Nagy Wla-

dimirnek, parolájok ellenére fogságba nem tették. Isaslaw, a' kit a' Polowzok 1067. megvertek, a' Kiewieket maga ellen fellázasztotta az által, hogy nekik lovakat és fegyvereket, melyeket a' tartománnyokat pusztító ellenség megzabolázására kértek tőlle, nem adott. Ez tehát és az elfogott Wseslaw eránt való szánakozás őket pártütésre ösztönözte, melly támadás alkalmatosságával Wseslawot a' tömlöztből kihozták 's a' Thronusra emelték. De ebben sokáig nem ülhetett, mivel Isaslaw Lengyel Országból, a' hová segítségért szaladt, nagy Sereggel bétűtven, Wseslawot attól tsak ugyan megfosztotta 1073. mellynek ugyan ez uttal sem lehetett állandó birtokossa, mert meghasonlván a' testvéreivel Swätoslawval és Wsewoloddal, ezek ötet az Ország elhagyására kényszerítették 1073. mellynek

II. Wsätoslaw lett az Uralkodója. Híjában keresett Isaslaw segítséget. Lengyel Országban és Misniában; híjában fenyegette IV. Henrik Német Császár, a' ki maga is igen megszorúlt állapotban volt, követe által Swätoslawot hadal, mivel tsak ugyan megmaradt ez a' Nagy Fejedelmi titulusnak, mellyet 1075. vett fel, birássában mind haláláig 1076. A' Swätoslaw halála után ugyan az öttse Wsewolod kezdett uralkodni Kiewben, hanem nem sokára által engedte ezt a' méltóságot a' vele megbékélő bátyjának Isaslawnak, a' ki ötet a' Polowzok és más ellenségei ellen segítette; hanem a' Nagy Fejedelemséggel tsak kevés ideig élhetett, mivel egy ütközetben halálos sebet kapván, vitézi módon megholt 1078. Ekkor ismét

I. Wsewolod Jaroslawitz vette által, mint Nagy Fejedelem az Uralkodást, a' kinek nyughatatlanságokkal tellyes Uralkodása alatt a' fia

Wladimir Hertzeg, jóllehet egy ideig hűségtelen rőlt eránta, igen hasznos szolgálátokat tett. Az attya halála után Wladimir, a' belső háborúk elkerülésére, az Uralkodást

II. Swätopolknak, az Isaslaw fiának, engedte által, sőt vitézi maga viseletével és tekintetével meg is erősítette abban. Ennek Ország-lássa tellyes külső és belső nyughatatlanságokkal. Megjegyzésre méltó az alatta tartatott első Fejedelmi gyűlés 1097. mellybe minden Orosz Fejedelmek és Hertzegek megjelentek, a' köz jó felett való tanátskozás végett, a' kívánt következés és tziel mindazáltal el nem érődött. Meghólt 1114. 's bérekesztette a' Swätoslaw lineájából származott Orosz Nagy Fejedelmek rendjét, mivel elmellőzván azt a' Kiewiek, az I. Wsewolod familiájából való

II. Wladimirt emelték a' Nagy Fejedelmi méltóságra, a' ki a' Görög Császártól Alexius Comnenustól is megesmertetvén Czárnak (Caesar), magát megkoronáztatta, a' mit ő tett minden Czárok közt legelőször. A' 'Sidókat egész Orosz Országból küzte. A' fia

Mstislaw méltán megérdemli a' Nagy Nevet, mellyet neki a' História adott; megverte a' Polowzokat 's meggyőzte a' Lithvánusokat: meghólt ez a' vitéz nagy lelkű és igasságos fejedelem 1132. és vele együtt a' belső tsendesség is elűnt, a' minek a' kegyetlen Mongol Tatárok vas járma vőlt síralmas következésse, mellyet az Oroszok 200 esztendőknél tovább viseltek. —

A' Mstislaw rövid Uralkodássa után ugyan is az őttse II. Jaropolk lépett arra, a' ki szüntelen tartó belső zűrzavarok és a' Polowzok, Lengyelek és Tsudok minden lépten való béütésseik közt mintegy 6 esztendeig uralkodott. Még rövidebb ideig 's alig egynehány hetekig tarthatta

meg az Országlást az 1138. őtet követő Wätseslaw, a' II. Wladimir ötödik fia, a' kit II. Wsewolod Olgewits a' II. Wsätoslaw unokája, fosztott meg attól; de ennek egyedül való Uralkodásra tzelozó szándékát is Perejaslaw András Hertzeg megakadályoztatta. A' II. Wsewolod halála után 1146. az őttse II. Ighor tsak 13 napig ülhetett a' Thronusban, mivel II. Isaslawtól a' Mstislaw fiától, a' kit a' békételen Kiewiek Fejedelmekké tettek, meggyőzettetett és klastromba zárattatott. Ez ugyan elfojtott egy nagy őszve esküvést 1155. de uralkodása még se lehetett az atya testvére I. Jurje, a' Wladimir fia háborgatásai miatt tsendes és tartós. II. Isaslaw meghalván az őttse Rostislaw a' Mstislaw fia lett követője, a' ki a' Isaslaw Davidowits, Tsernigovi Hertzeggel való hadakozássakor kimutatott félenksége miatt közönségesen megutáltatván, a' Czárságot elvesztette, 's az ellensége III. Jaroslaw Davidowits nyerte azt el; hanem azonnál el is vesztette, megfosztatván attól Jurje a' II. Wladimir fia által, a' ki őtet futásra kényszerítván, a' Czári méltóságot elfoglalta, 's azt mind haláláig, melly 1157. történt, meg is tartotta. Erről a' Jurjéről méltó megjegyezni, hogy ő vetette meg a' mai roppant Moskau várossának a' fundamentomát 1147. Ez eleinte a' Jurje falusi jószágá vólt, a' hol ő néha a' szeretőjével tartózkodott, és egynéhány kunyhókból állott, melyekből utóbb valóságos falu, 's a' faluból lassanként város lett, melly most Európának, kiterjedésére nézve, legnagyobb és legnépesebb várossai közzé számláltathatik. A' fia Andrej Juriewits Bogolubskoj (az az Isten szerető) egy nagy tulajdonságokkal biró férjfiú megtartotta némünémüképpen a' többi Orosz Fejedelmeken, sőt a' Kiewin való fő Uraságot is; Czári lakó-

hellyé Wladimirt tette; igen vitéz ember volt, megverte a' Bolgárokat és nagy dolgokat lehetett volna tölle várni, 's reményleni, hogy az előtte élt Uralkodók alatt bétsuszott zűrzavarokat helyre hozta volna, ha alattomos gyilkosság által ki nem végeztetett volna 1175. Utánna a' Thronusra az öttse Dmitry Wsewolod Juriewits vagy III. Wsewolod lépett fel, a' ki igen véres háborút folytatott a' Resani Fejedelemmel Glebbel, több ízben megverte a' Polowzokat 's a' többi Orosz Fejedelmek előtt nagy tekintetben állott. Uralkodott 1211ig.

A' mi a' művelődést illeti erre nézve az Oroszok más nemzetekhez képpst ezen idő tájban még igen tsekély lépéseket tettek, a' minek fővebb okai az Országban lévő Nemzetek külömbfélésege, a' katonai alkotmány és a' belső Zenebonák voltak. A' kereskedést leginkább a' Német kereskedők üzték, a' kik 1200. óta a' Dűna felől mentek a' Keresztény vallást terjesztő Szerzetesekkel (Missionarii) Orosz Országba. Ezen kereskedésnek, mellyel napnyugot felé a' Németek, délre pedig a' Görögök foglalatatoskodtak, fő helyei Novgorod és Kiew voltak. A' tudományos művelődésről egyáltalában semmit se tudtak, az mindazáltal ditsőségekre szolgál az Oroszoknak, hogy egy Nestor nevű 1050. született Szerzetes a' hazai történetek leírását, mellyet azután egészen a' mai időkig több utánna következett Krónika Írók folytattak, ebben az idő szakaszban, nevezetesen 1113. kezdette el, és a' mi legtsudálkozásra méltóbb, anyai, az az Orosz nyelven, midőn a' többi Europai nemzetek a' deák nyelvel kinlódtak, 's minden munkáikat ezen írták.

A' fellyebb előszámlált egy két derék Uralkodók halála után ismét elkezdettek a' belső

zendülések 's egymás ellen való fenekedések, a' nemzet kebelében dühösködni és a' vitéz III. Wsewolod fia Konstantin Wsewolodowits 1218ig terjedt Nagy Fejedelemsége tellyes vólt nyughatatlanságokkal. Míg azonközben a' belső egyenetlenségek az Ország szerentsétlenségét és vég pusztulássát siettették, az idegen nemzetek se mulatták el azt előmozdítani, mellyek az egymás ellen támadt Fejedelmek birtokaiba sokszor bé béütvén, azokban nagy pusztításokat vittek véghez. Legveszedelmesebbek vóltak pedig minden ellenségeik közt 1223. ólta a' Mongolok. Ezek a' hódoltatók elébb a' Polowzokon, a' kiket az Oroszok, ámbár amazok tollók segítséget kértek, eleinte nem segítettek, győzedelmeskedtek, azután pedig a' Batu Khán vezérlesse alatt Orosz Országot 600,000-en elborítván az egyesült Polowz és Orosz sereget is 1225. meggyőzték; mindazáltal ez a' kegyetlen ellenség az egész Orosz Országot csak 15 esztendőkig tartó pusztító hadakozás után, minekutánna II. Jurje Nagy Fejedelem a' Batu Khánnal való ütközetben Sitánál 1238. elesett volna, foglalhatta el; hanem Nowgorod, a' hol Jaroslav Wsewolodowits uralkodott a' fiával Sándorral, bizonyos Egyezések által ekkor is megtartotta függetlenségét.

A' Mongolokon kívül az Oroszoknak még más ellenségeik is vóltak, u. m. a' Lieflandiak, a' Német vitézek és Svécziaiak, a' kik használván a' Mongol járom alatt nyögő Oroszok elnyomatatassát, több ízben bétsaptak ezeknek földjökre 's mindég tsipkedték azt. Az Orosz Nagy Fejedelmeknek semmit se vólt szabad tennieik, a' mi a' Mongoloknak veszedelmesnek látszott, különben a' Khán halállal büntette meg őket, ezen kívül pedig még esztendőnként való adót is

is kellett azoknak fizetniük. — Csak Nowgorod nem esmerete a' Mongolok Uraságának sullyát; sőt féltek is ezek tőlle, 's nem tsak nem merték háborgatni, hanem az oda való Nagy Fejedelmet, a' Wladimiri Nagy Fejedelemséggel is, mint Feudummal, megajándékozták; a' honnan a' Nowgorodiak függetlenségeket nem tsak megtartották, sőt ellenségeik ellen több ízben szerentsésen is hadakoztak; nevezetesen Jaroslaw elfoglalta Finnlandot, a' Fia Sándor megverte 1241. a' Néva vizénél a' Svékusok, Dánusok és a' Német vitézi Rend egyesült seregét, sőt magát a' Svécziái Királyt is megsebesítette, még pedig tulajdon kezeivel, melly vitézi tettéért Newsky vagy Newszkoí Sándor névvel tiszteltették meg, és egyszer'smind a' Szentek közzé számláltatott. A' leg ifjabb fia, Dániel, atya halála után 14 esztendőkkel, u. m. 1277. az Uralkodásra lépven, mindég Moskauban lakott és 1296. Moskauí Nagy Fejedelem titulust vett fel; ő építtette ugyan ott a' Kreml nevű maig is fen álló Császári Palotát. A' fia Jurje egynehányszor szerentsésen hadakozott a' Svékusok, valamint Demeter is, a' ki a' Don vizénél 1360. nyert fényes győzedelméről Donsky nevet kapott, a' Tatárok ellen, a' nélkül mindazáltal, hogy hazáját a' Tatar járom alól végképpen felszabadította volna, mivel utóbb is kéntelenítettek a' belső egyenetlenkedések miatt elgyengült Oroszok azt fel venni 's a' győzedelmes Mongol Tatároknak ismét adót fizetni, mellytől őket

I. Iwan Wasiliewitz *) a' Moskauí Czár

*) -Az Oroszok tulajdon neveiknél találtató „wits vagy vitz“ végzet annyit teszen, mint „fia“ p. o. Iwan Wasiliewicz, Iwan a' Basilius vagy Wasil fia, Alexander Paulowits, Sándor a' Pál fia, mivel a' megholt Orosz Császár, Sándor, a' Pál Császár fia volt.

mentette meg, a' kit ezért hazája háládatosság-
ból Nagy névvel tisztelt meg. Ez a' mérész, ve-
szélyt nem esmerő és a' puhaságot nem szen-
vedhető 23. esztendő Orosz Hős 1462. lépett az
Uralkodó székre. A' függetlenségre való vágyás
tüzét legelőször is Sophia Palaeologa, a' máso-
dik felesége lobbantotta fel benne, melly tzel-
jának elérésére a' Tatároknak fizettetni szokott
adót megtagadta, a' Khánt, a' ki ezért rajta
bosszút akart állani, megverte 's népe közt ke-
gyetlen vérontást vitt véghez, és 1477től 1481ig
tartó küszködéssai 's tsatázássai után tökéletesen
kiverte a' Mongolokat Orosz Országból. A' Kap-
tsaki Mongol Tatár Khánok ugyan is, a' kik
alatt vóltak az Oroszok, résszerént a' megoszto-
zás, 's ez által az Egésznek több kisebb részek-
re való szakadozássai, résszerént pedig a' Timur-
Lenk vagy Tamerlan a' Dsagatai Tatárok Feje-
delme győzedelmei által igen meggyengítették,
melly az Oroszokra nézve kedvező környúlállás-
hoz még az is hozzá járult, hogy az Orosz Or-
szág erejét fogyasztó Svécziái háborúk is éppen
ekkor tsendesedtek le, mivel a' Svékusok a'
belső zürzavarokkal sokkal inkább elvóltak fog-
lalva, hogy sem az Oroszokkal háborúskodhat-
tak volna, a' másik hatalmas ellenségek, a' Né-
met vitézi rend pedig, a' Lithvániai Hertzegektől,
kik azután Lengyel Királyokká is lettek, több
birtokaitól megfosztatván, annyira megalázta-
tott, hogy többé az Oroszoknak nem árthatott.
Ez idő tájban vették a' Kozákok is lételeket; a'
Lengyelek és Lithvániaiak t. i. még az Iwan Ural-
kodása előtt napnyugot felé egészen Kiewig
minden Orosz birtokokat elfoglaltak és a' meg-
győzetteket mind polgáriképpen, mind vallás-
sokra nézve felette nyomorgatták; hasonló sors-
ra jutottak a' napkelet felé lakó Oroszok is, a'

kik a' Krimi Tatárok által nyomattak. Az elkeseredett Oroszok annakokáért az Ukrániai pusztá és lakatlan, de különben termékeny tájékokra vándoroltak és egy Főt, a' kinek Ataman nevet adtak, választván magoknak, 's e' mellé rendelvén még segédül a' külömbféle nemzetségek (Stannisine) legvénebbjeit is, katonai alkotmány alatt egyesültek. — Iwan egy vólt az Orosz Ország legnagyobb 's leghatalmasabb Uralkodói között; ő tette a' többek közt az Ország, — mellynek a' Tatárok kegyetlen igája alá való jutását, egyenesen az I. Wladimir 12 fiai közt való felosztásának lehet és kell tulajdonítani, — eloszthatatlanságát sarkalatos törvénné; megalázta a' büszke, 's függést esmerni nem akaró Nagyokat, kik közt legnyakasabb vólt a' Nowgorodi Fejedelem, 's egyszer'smind legnagyobb gazdagsággal is birt; Nowgorod ugyan is a' Német Országi Hansa városok oltalma alatt a' kereskedést igen jó előmenetellel üzte, 's annyi kintsre tett szert, hogy minekutánna Iwan megvette volna, 300 szekeren alig lehetett azt ki vinni; továbbá az Ország határait ismét régi állapotjába helyhezette; Kázánt Orosz Országtól függő tartománnyá tette, egy szóval előtte mindenütt rettegés, utánna pedig Szerentse ment, melly mindazáltal Uralkodássa vége felé a' Lieflandiakkal 1501. és 1502. történt ütközetben, midőn a' Német Rend Nagy Mesterétől Plettenbergi Walthertől kétszer igen megverettetett, elhagyta: de Iwan mind e' mellett is nagy és hatalmas maradt 's Országát jó karban hagyta a' fiára. Végre ő vitte bé a' tüzelő fegyverek 's puskák használását is az Oroszok közé; egy szóval igen sok jó rendeléseket tett, segítettvén a' feleségétől Sophiától, a' ki Görög Császári Hertzeg asszony vólt, mellyek alatt valói állapotját

egészen megváltoztatták. Meghólt 1505. 's az Uralkodás a' fiára

Wasilej Iwanowitsra szállott. Ez a' Nagyk hatalmát még jobban megtörte, a' Lengyelekkel való háborújában elfoglalta Smolensket, 's Országa határát éjszak felé Archangelig kiterjesztette; de győzedelmi pályája folyamatját tartománnyainak a' Kázáni Tatárok, kik az Orosz felsőséget nem akarván megesmerni, ellene pártot ütöttek, 's a' Krimiek által való pusztítatással ketté szakasztotta, mivel már most két ellenséggel, u. m. a' Tatárokkal és Lengyelekkel kellett hadat viselnie, melly szerént hadi ereje megoszolván, serege a' Tatárokkal szövetséges Lengyelektől több ízben megverettetett. Igyekezett ugyan I. Maximilián Császár a' két szomszéd Fejedelmek, u. m. I. 'Sigmund Lengyel Király és Wasilej közt a' békességet kieszközölni, a' lévén tzelja, hogy a' keresztény Fejedelmeket a' Törökök ellen felállítandó Szent Szövetségbe egyesítse, és el is küldötte a' tudós Herberstein Bárót, a' kinek nevezetes „*Rerum Moscoviticarum Commentarii*“ nevű munkája által lett Orosz Ország szorosabban 's jobban esmeretessé a' napnyugoti Europa előtt, követségbe a' Czárhoz: VII. Kelemen Pápa is igyekezett az Orosz Nagy Fejedelmet a' Katholika Anyaszentegyháznak megnyerni és Királyi titulust ajánlott neki, de Lengyel Ország, valamint a' Császár plánumáról hallani se akart, úgy a' Pápa feltételébe se egyezett meg, a' honnan az ellenségeskedés szikrája el nem fojtathatott a' Lengyelek 's Oroszok közt, amazoknak hasznokra, ezeknek pedig károokra, mivel a' Tatároktól az Okkánál meggyőzöttetvén, olly gyalázatos békességet kénytelenített velek kötni, melly szerént ismét adózást kellett nékiek ígérnie de, a' mellyet so-

ha se telyesített, sőt ő tette volna Kázánt adófizetőjévé, ha 1533. a' halál elkezdett munkáját félbe nem szakasztotta volna. A' Wasilej halála után a' fia

II. Iwan Wasilejewits ült a' Czári székbe. Ez még tsak 3 esztendő's lévén, az anyja és némelly Nagyok által rosszúl vitt Tutorság alatt a' Lengyelek és Tatárok a' zavarosban halászni akartak. Amazok nehezen szenvedvén Smolensk elfoglaltatassát, megtámadták az Oroszokat, de híjában, mert minden iparkodássok mellett sem vehették vissza; ezek pedig, ismét az Oroszokon való Uralkodásra vásván a' fogok, három felől tsaptak bé Orosz Országba: de a' haza szeretet a' Tatároktól okoztatott sok nyomorúságokra való vissza emlékezés által felserkentetvén, tüstént 4 Orosz hadi sereg állott talpra, mellyek közzül egy a' Czár védelmezéssére hagyatván, a' más három a' Tatárokat olly tüzesen köszöntette meg, hogy azok gyalázatosan, az Oroszok pedig ditsóséggel megkoronázva tértek vissza hazájokba. 19 esztendő's korában maga vévén Iwan a' Kormányt kezébe, a' Kazani és Astrakáni két Tatár Országokat meghódoltatta, és egész Khabardiát a' Kaukazusi hegyekig Orosz felsőség alá hajtotta. — Még nagyobbak II. Iwánnak ezen az Ország nagyobbítására nézve szerzett érdemeinél a' nemzeti pallérozódás előmozdítására tett lépései, mellyre nézve minden előtte élt Uralkodókat felyül múlt. Német kézmívesek, mívészek és tudósok mentek Lübecken által Orosz Országba, könyvnyomtató műhelyek állítottak fel, Törvények hozattak, s megvettetett a' kereskedés fundamentoma az 1553ban Ersébettel az Angliai Királynéval kötött Egyesség által, feltalálván az Anglusok az Archangelbe vivő tengeri utat. II. Iwan állította fel legelőször az állandó

katonaságot is Strjelzi vagy Strelitzek (puskások) neve alatt. Nemes feltételét mindazáltal a' Lief-landban lévő Német vitézekkel való háborúja miatt tökéletesen végre nem hajthatta; ezek ugyan is az Iwan követe Hans Schlitte által V. Károly Német Császártól ki kért mívészekről, mesteremberektől és manufaktúrásoktól, kiknek számok 500ra ment, és már Lübeckben voltak, hogy onnan Orosz Országba evezzenek által, a' Császár által, irígyelvén az Oroszok pallérozódassát, az úti leveleket ismét visszavétették, melly miatt a' mívészek szélllyel oszlottak, 's csak egynéhányan vergődhettek bé rendeltetéssek helyére. Megbosszankodván ezen Iwan, bosszúállást esküdött a' Lieflandiaknak, kik az Iwan haragját még azzal is ingerelték, hogy az adót megtagadták; megtámadta annakokáért őket 1558. és minekutánna feltételében nem boldogult volna, Magnus Dániai Hertzeget nevezte ki, az ő védő Felsősege alatt Lieflandi Királynak, a' ki neki egy atyafiát vette el feleségül. De reménysége így sem tellyesedett bé, sőt a' Lengyelek, Svékusok, és Dánusok Szövetségbe állottak ellene. Ezen szorultságában, mellyhez még egy az Ország kebelében, nevezetesen Nowgorodban és Pleskowban, támadt párt ütés és össze esküvés, a' kegyetlen döghalál 's népének a' Tatároktól való megverettetése és kastélyának ugyan ezen barbarusok által való ki prédáltatása, végre Magnusnak tőlle való elpártolása 's Lengyel oltalom alá állása is hozzá járult, Iwan II. Rudolf Császárhoz és XIII. Gergely Pápához folyamodott. Ezen utolsó el is küldötte egy Possewin nevű követjét Orosz Országba, a' ki II. Iwan és Báthori István Lengyel Király közt a' békességet Zápolciában kieszközölte 1582. mellynek értelmé szerént az Oroszok minden Lieflandhoz való jus-

sokról lemondtak 's azt Lengyel Országnak engedték. Ezt követte a' Svécziával elébb tsak 2 hónapra, azután 3 esztendőkre kötötett fegyvernyugvás. A' II. Iwan Uralkodása alatt fedezte fel Szibériát egy Jermak nevű Kozák 1578. mellynek meghódítását Iwan azonnal munkába is vette, de végre nem hajthatta, mivel 1584. meghalt. II. Iwan Rettenetes vagy Tyrannus (kegyetlen) mellék neven említettik a' történet íróktól, és valóban a' gonosztévők 's a' nyugghatatlan polgárok ellen való keménységét néha a' kegyetlenségig túl a' rendin is gyakorolta. Ellenben ha felgondoljuk, hogy neki egy olyan palérozatlan néppel kellett küszködnie, melly az elébbeni rossz példa adások által a' felzendülésre felette hajlandó, 's az általa bévitetett bölts újításokkal, igen megelégedetlen volt, bizonyára azt kell állítanunk, hogy oka vólt neki a' keménységre, és a' világ ő reá, a' kinek minden tselekedetei egy messzire ki néző Fejedelemre mutatnak, 's a' kit sem az önnön maga, sem nemzete, sem hazája erköltseinek durvasága vissza nem tartott, hogy a' kemény rendelések mellett a' szelidebb érzéseknek is helyet adjon, II. Iwánra mondom ezt a' mellék nevet fundamentom nélkül ruházta. Azt is írják rólla a' Historikusok, hogy egy Olasz Fejedelem követjének, a' ki az ő jelenlétében a' kalapját feltette, azt a' fejére szegeztette: az Anglus követet ellenben, a' ki előtte hasonlóképpen feltett kalappal jelent meg, minekutánna azoknak, a' kik ezt amannak példájával ijesztették, azt felelte volna, hogy ő ugyan tudja a' veszedelmet, hanem egy olyan Királynénak követje, a' ki mindég befedett fővel szokott járni, és a' ki megfogja az ő Miniszterének megbántatását bosszúlni tudni, megditsérte. A' fia

Feodor Iwánowitz Szibériát 1587. elfoglalta, ellenben Esthlandot a' Trufinai békességben 1595. Svécziának engedte. A' Sógorától a' hatalmas Gudenow Boristól, a' kire bízta az igazgatást, elébb az öttse Demeter, azután pedig maga Feodor is megölettetvén, a' Rurik familiája tökéletesen ki holt 1598. és Boris a' maga kezére jáltzotta a' Czári méltóságot, mellynek viselése alatt annyi jót, és annyi rosszat tett, hogy nem lehet egész bizonyossággal meghatározni, hogy mérő serpenyőbe tétetvén, mellyik nyomja le a' kettő közzül egyik a' másikat? Először is az Országnak a' Lengyelek béütése ellen való bátorságban helyheztetésére Svétziával Szövettséget kötött 1598. azután 1600. a' Lengyelekkel is 20 esztendei fegyver nyugvásra lépett. Hogy a' törvénytelenül elfoglalt Czári székből magát megerősítesse, az érdemeket gazdagon megjutalmaztatta, az igasságot pontosan kiszolgáltatta, ha csak személyes akadályok ellent nem állottak, és határ nélkül adakozó volt, kiváltképpen egy rettenetes éhség, mellynek fél millió ember lett áldozatjává, alkalmatosságával, midőn még csak volt pénze, minden nap 30,000 Tallért osztott ki a' szegények közt. De sem a' szűkölködők eránt való bő kezüése, sem a' Feodor Iwanowittsal anyai ágról atyafias Romanow familián elkövetett kegyetlenségei által se birhatta a' Thronust, mellyet némelly tsalárd emberek 's ámitók, és az ezek pártján lévő gonosztévők által támasztott szélvészek megrázkodtattak, bátorságban. Feodor Iwanowits Czárnak ugyan is volt egy öttse Dmitrij Iwanowits, a' kit Boris, a' mint már említém, hogy magának a' Czári méltóságra utat nyithasson, még 1591. megöletett. Így hitte ezt minden, még egyszet egy ember 1001. meg nem jelent, a' ki magár

ugyan ezen Dmitrijnek (Demeternek) adta ki, 's azt állította, hogy helyette más ölettetvén meg, ő életben maradt. Ez a' Thronus vadászó egy Grigori Otrepiew nevű, klastromából elillantott Szerzetes volt, a' ki minekutánna Orosz Országban hitegetéseivel semmire se mehetett, Lengyel Országba ment, a' hol olly kedvességet és gyámolítást talált, hogy a' Sendomiri Vajda Meischek György Mária nevű leányát is feleségül igérte néki, melly által tsak nem egész Lengyel Országot megnyerte a' maga részére. Otrepiew 5000 embert szedvén össze, béütött Orosz Országba, a' hol igen számosan állottak mellé, kikkel megszorodván katonái száma, a' Czár seregét megverte 1605. Vissza adta ugyan neki a' Czár hadi népe ezt a' költsönt, de még is olly rettenetes volt ez a' hamis Demeter Boris előtt, hogy hozzá járulván a' tölle való félelemhez, a' Feodor és Dmitrij meggyilkoltatások miatt, a' lelkiesméret mardosássa is, maga magát méreggel ölte meg 1605. 23. Apr. A' fia

II. Feodor Borissowitz ugyan megesmertett Moskauban törvényes Czárnak az annya tótorsága alatt; de Hamis Demeter olly szerentsés előmenetellel dolgozott a' Czári méltóság elnyerésére, hogy Feodor ellen maga Moskau is felzendült, őtet a' Czárságból letette 's az ámitót fogadta el Uralkodójának, a' ki mindjárt Uralkodásának kezdetében a' Czárt és ennek annyát megölette 's mind azokat, a' kik az előtt ellene voltak, üldözőbe vette. Hanem zabolátlan kitsapongássai, a' Boris leányának, Axinia Hertzegnének erőszakos megszeplősítése, a' Lengyeleknek kedvellése, 's az Oroszoknak megvetése, a' Lengyel Országi Máriával való össze kelése, 's azon tészja, hogy a' Katholika vallást vigye bé az Oroszok közzé, és a' Len-

gyekeknek több nevezetes Orosz Országi tartományokat engedjen által, végre azon feltétele, hogy egy innepi pompa alkalmatosságával a' Lengyelek és Kozákok által sok fő rangú 's közönséges Oroszokat nyakasztasson le, mind ezek mondom békétélenséget szültek, melly elébb csak alattomban harapódzott, kevés idő múlva pedig rettenetes lángokkal lobbant fel. A' gyilkosságra meghatározott nap előtt való napon ugyan is a' Wasilej Iwanowits Schuiskoj vezérlesse alatt, a' nemesség szolgálival és a' Moskaui nagy részént felfegyverkezett polgárokkal körül fogta a' Czári palotát, 's a' Lengyelek szállásait. Látván Hamis Demeter istentelen feltételeinek önnön fejére való háromlássát, elébb fenyegetésekkel, azután dühös ellent állással igyekezett a' zendülést letsillapítani, de midőn látta volna, hogy minden iparkodásai haszontalanok, elszökés által akart magán segíteni, hanem így se boldogult, mivel az ablakon kiszökvén egyik lábát eltörte, 's megfogattatott, és tsalárdságát kivallván, a' népnek adatott által, mellyből egy valaki agyon lötte 17. Maj. 1606. 's holt teste sokáig alá 's felhurtzoltatott. Ebben a' zürzavarban mintegy 2000-en vesztek el. — Ekkor

Wasilej Iwanowits Schuiskoj mint Státus oltalmazója lett Uralkodóvá 's kiáltatott ki a' néptől egy szívvvel szájjal Czárnak. Ennek Uralkodássát csak hamar nyughatatlanná tette egy Grighorej Sakopszky nevű fő ember, a' ki azt kezdte hiresztelni, hogy Dmitrij Otrepiew Czár szerentsésen elszaladt, 's helyette más öletett volna meg, hanem a' veszedelem ez uttal elfojtatott. Sokkal nagyobb szélvész fenyegette az Oroszokat a' Lengyelek mesterkedései miatt, a' kik hogy az Orosz Országban elnyomott Zene-

bonáknak új életet adhassanak, új hamis Demetert állítottak elő. Ez egy oskola mester volt, a' ki azon szemtelensége által, mellynél fogva a' megöletett hamis Demeter feleségét, a' Lengyel Máriát, nyilván elfogadta, mint régi házas társát, sokakat pártjára huzott 1609. Wasilej ugyan ekkor a' Svékus segítő seregek által minden veszedelemből kiszabadított, de midőn azután Lengyel Ország az Orosz Országi Zenebonába magát nyilván belé avatta, 's az egyesült Orosz és Svékus seregek a' nálloknál gyengébb Lengyelektől Clusinnál meggyőzettek volna, a' különben is, a' terhes adók miatt elkeseredett nép felzendült, mellyhez hozzá járúlván Wasilej Czárnak azon gondatlan tette is, hogy a' Nagyokkal éppen akkor, midőn legnagyobb szüksége volt volna pártfogásokra és segítségekre, kezdett kotzódni, az Uralkodástól megfosztatott és egy klastromba záratott 1610. kevéssel azután pedig a' Lengyeleknek ki is adatott, kik őtet fogságba tették, mellyben bánatjában, vagy méreg által nem sokára meghólt: — A'

II. Hamis Demeter is azonközben híjában igyekezett magát a' Czári méltóságban megerősíteni, sőt magok a' Lengyelek is, a' kik őtet már elhagyták, kényszerítették a' futásra. De tsalárdságának méltó büntetését tsak ugyan nem kerülhette el, mivel kevéssel ezután egy Tatárniak, a' kit gyilkos tette miatt tömlőtze vette tett, hanem tsak hamar kiszabadított, ösztönözésére, a' vadászaton némelly ki bérelt gyilkosoktól megölettetett. Hasonló sorsok lett a' következő Országlás alatt még két hamis Demetereknek, kik tsalárdságokért felakasztatván, bőrökkel adóztak.

Azonközben az Oroszok Wladislaw Lengyel Hertzeget választották Czárjoknak, de az atya

'Sigmond Király elmulatta az ő Moskauba való küldését, 's a' Lengyelek se telyesítették a' megígért feltételeket. Orosz Ország annakokáért látván megrontsolt állapotját, melyre a' Svékusok, de főképpen a' zavarosba halászni kívánó Lengyelek juttatták, kiváltképpen pedig azon keménység miatt, mellyel ezen utolsók vele bántak, felütötte magát 's a' Legyeleket 6000 ember vesztességgel vissza verte hazájokba 1611. kik ezt Moskaunak felgyujtásával, 's a' rettenetes tűz miatt kétségbe eső Oroszok, a' kiket tsak elő kaptak, lemészárlásával, bosszúlták meg, annyira, hogy ebben a' zürzavarban 100,000 embernél több vesztette el életét. A' Svékusok hasonlóképpen vágytak Orosz Országra 's a' Gusztáv Adolf testvér ötsét Hároly Filepet igyekeztek a' Czári székre emelni, de kívánt következés nélkül. — Ezen veszedelmes környüállások közt, mellyekbe Orosz Országot az egyenetlenség helyhezette, némelly hazafiúi lélekkel bíró Oroszok egyesítették magokat, a' még a' Czári palotába tartózkodó Lengyeleket feladásra kényszerítették 's

Michailo Feodorowitsot, a' Rostowi Metropolitának, a' Rurik familiájával távólról atyafias Romanow házból való Nikitiznek a' fiát tették Czárrá, határtalan és örökség szerént való hatalommal Febr. 21kén 1613. Így lett valahára Orosz Országnak Feje és Ura, a' kinek Uralkodásától, a' minden polgári társaság nagy tzeljének, a' tsendességnek és békességnek elérését, annyi sok egymást nyomba követő szerentsétlen történetek után reménylhette. A' Státus belső tsendességének helyre állítására először kívülről kellett azt bátorságba helyheztetni; a' honnan a' Czár, a' kinek munkás lelke 's éles belátása minden nehézségeken győzedelmeske-

dett, ditsóségesebbnek gondolván a' hajdani 's ősi tartományok megtartását, és ezeknek békesség által való bódogitását, mint a' Státus ereje vesztegetésével újakra ásitozni 's alatt valóit szükségtelen és haszontalan hadakkal fárasztani, előbb a' Svékusokkal, kiknek Kexholmot, Karéliát, és Ingriát (Ingermannlandot) adta oda, Stolbowában egy Nowgorodi faluban 27. Febr. 1617. hosszas és változó Szerentsével folyt ellenségeskedések után pedig 15. Jun. 1634. Wiasmaban a' Lengyelekkel is békességet kötött, melly szerint a' Czár Lieflandot, Esthlandot, és Curlandot a' Lengyel Királynak, Wladislawnak engedte, ez ellenben minden Orosz Országhoz 's a' Czári méltóságához való jussáról lemondott és Michailot törvényes Czárnak lenni megesmerte. Lerázván a' két nyughatatlan szomszédjaival való háborúskodást, mellyet úgy is tsak kéntelenségből 's nem hadakozásra való hajlandóságból viselt, alatt valóit a' békesség által akarta bódogítani, a' honnan, hogy a' Státus megrongált erejét vissza szerezzé, a' kereskedést jó lábra állította és a' külső Udvarokkal, kiváltképpen a' Dániai-val való öszveköttetés által iparkodott Országának hasznót szerezni. Meghólt 32 esztendei Uralkodása után 12. Jul. 1645. Követte a' fia

Alexei Michailowitz, a' ki Uralkodásának reggelét mindjárt belső nyughatatlanságok homályosították meg, de a' mellyeket ő szerentsésen elnyomott. Fő Kharakter vonása az igazság szeretete volt, mellyet olly igen pontoson megtartott, hogy az Angliai Királyi székhatalmas elröblőjének Cromwellnek, a' kinek barátságát a' többi Europai hatalmasságok keresve keresték, követjeit Udvarába bé sem fogadta. Különös ditsóségére szolgál ezen derék Fejedelmnek az is, hogy a' Lengyel Országtól szen-

vedett sok gyalázatját Országának megbosszúlta. Midőn t. i. a' Lengyelektől felette nyomattatott Kozákok felzendültek 's magokat Alexei Czár alá adták volna, közöttte 's a' Lengyel Király közt háború ütötte ki magát, melly Orosz Ország részére igen szerentsés volt; a' Czár ugyan is elfoglalta Smolensket, Tsernigowot és Seve-riát, mellyeknek birtokában ötet a' Lengyelek, kiket ugyan akkor a' Svékusok is kezdtek hábor-gatni, a' Német Császár III. Ferdinánd közben járására Niemezben 1656. kötött fegyver nyug-vás szerént, meg is hagyták. Nem volt ellenben Alexei a' Svékusokkal való hadakozásában, mellybe ötet a' Gusztáv Károly bámúlásra méltó előmenetelének irígylésse keverte, olyan sze-rentsés. Azon erős hadi serege ugyan is, mellyel Lieflandba béütött, Seremetow nevű vezére alatt 9. Jun. 1657. keményen megverettetett; 's egy másik seregét a' döghalál tartotta vissza. A' Czár tehát 1658. fegyver nyugvást, 3 esztendők mulva pedig u. m. 1661. Kardisban a' Stolbowai egyes-ség pontjai szerént békességet is kötött a' Své-kusokkal. Alig mult el ezen háború fergetege az Alexei fejről, már ismét ellenkezésbe jött a' Lengyelekkel, mivel a' Kozákok elhagyván az Orosz Felsőséget, ismét a' Lengyelek oltalma alá adták magokat. A' háború eleinten Orosz Országra nézve nem igen kedvezőleg folyt, a' vége mindazáltal Alexeire nézve ütött ki szeren-tsésen, mivel az 1670-ki békesség szerént, melly az Andruszowi fegyver nyugvást követte, a' fel-lyebb említett foglalássaihoz, Ukrániának a' Dnieperen túl lévő részét is hozzá kapta. — Külső ellenségeitől megmenekedvén, belső fog-a-tott Alexeivel fegyvert. Stenko Razin ugyan is résszerént halálra ítéltetett bátyja halálának megbosszúlására, leginkább pedig Uraságra

való vágyássának kielégítésére a' Doni Kozákokat ellene felültette. A' Támadók egy ideig olly hatalmasok voltak, hogy nem tsak az Oroszok, hanem a' Persák közt is retteget okoztak, sőt Astrakánt és más helyeket is megvettek már; de az állhatatlan szerentse tsak hamar elhagyta őket, 's maga Stenko is elfogattatott 6. Jun. 1671. négy felé vágattatott és az elfoglalt helyek ismét törvényes Urok hatalma alá jöttek.— Hasonló sorsa volt Lengyel Országnak. A' Saporogi Kozákok t. i. felütötték 's a' Törökökhez tsapták magokat, kik Orosz Ország ellen is ellenséges indulattal viseltettek. A' Czár is annakokáért belé bonyolódott a' hadba és a' Lengyeleket egy ideig nyomoson segítette, kiváltképpen minekutánna Mihály a' Lengyel Király 1672. a' Törökökkel gyalázatos békességet kötött volna, mellyet a' rendek el nem fogadtak; de ez a' tüze, minthogy a' Lengyelek a' koronát, mellyet már ez előtt majd az idősebb fia, majd a' maga számára igyekezett elnyerni, a' második fiának nem akarták engedni 's Királyoknak választani, egészen kialudt. Meghólt ez a' derék Fejedelem életének 46. esztendejében, a' háború kimenetele előtt 10. Febr. 1676. Uralkodását nem tsak az Ország nagyobbítására ditsőségesen folytatott hadai, hanem alatt valói boldogítására tett lépései is nevezetessé teszik, melly a' felette eldurvúlt és vadúlt Orosz nemzetre nézve igen jóltévő következtetéseket szült; nevezetesen az Oroszok pallérozására sok idegeneket hívott bé Országába, selyem és vászon Manufaktúrákat állított fel, bévitte a' Postákat, mellyek ő előtte az egész Országban esmeretlenek voltak, megtiltotta a' külföldi ser és pálinka bévitettetését, vas és réz bányákat nyitott, megjobbította a' hajókázást, sőt azon gondolkozott, hogy a'

Kaspium és fekete tengereken hajós seregeket állított fel, de ebben a' nemzet Szerentsétlenségére korán történt halála megakadályoztatta, az ítélet mondásokat (Ulosenije) öszveszedette, mellyeknek még most is törvényes tekintetek van, végre megalázta az Uralkodói hatalmat kezére játszani akaró Pátriarchát. — A' fia

Feodor Alexiewits alatt a' Törökökkel való háború, az Oroszokra nézve lett kedvező, mivel több szerentsés ütközetek, és fényes győzelmek után kénytelenítették a' Törökök a' Czárral Radzinban 20 esztendei békességet kötni, melly szerint a' Törökök minden Ukrániához való jussokról lemondottak, 's a' Tatárok is több tartományokat engedtek által az Oroszoknak. Még meg se érkezett a' békesség megerősítettése Moskauba Konstantzinápolyból, midőn Feodor Czár életének virágában 27. Apr. 1682. megholt. — Beteges testében egészséges és nemes lélek lakott. Korán történt halála semmivé tette azon nagy reménységeket, mellyeket az ő nagy esztől és nemes gondolkodássá módjától lehetett volna várni. Egy nemes vonássá a' Feodor nagy lelkének azon könyvek eltörlése, mellyekben minden Nemesek Eleiknek szolgálatjai 's a' familiák elsőség jussaik fel voltak jegyezve, mivel a' Czár kinek kinek tulajdon Érdemeit, 's nem az Eleiét akarta megjutalmaztatni. Megholt ez az Országá pallérozódássának előmozdításában munkás férjfiú ifjú korában 's minden örökös nélkül 1682.

Semmi maradéka se lévén Feodor Alexiowitsnak, mivel az atya első feleségétől született testvér öttének, a' gyenge lelkű 's tsak nem tökéletesen vak Ivánnak az Uralkodásra való alkalmatlan voltát látta, a' mostoha öttét, az atya második házasságától, Nátália Kirilownától,

tól, egy Nariskin nevű fő nemes leánnyától, született, 10 esztendőös Pétert, a' kinek nagyra termett lelki tehetségeit jól esmerete, nevezte ki korona örökösnek. Sónia Hertzegné ellenben, Iwánnak édes, Péternek pedig mostoha néne, minden módon ellene szegezte magát a' Feodor rendelésének, 's mindenféle erőszakoskodásokat elkövetett, tsak hogy Iwánt emeltethesse a' Thronusra, vagy is inkább, hogy ezen szin alatt az Uralkodást a' maga kezére juttathassa; nevezetesen a' Strelitzeket.*) azon költött hír által, mint ha Péter az ő élete után leselkedne, fellázasztotta, melly zűrzavar alkalmatosságával sok ártatlanok, a' kik tsak a' Nariskin familiához tartoztak, meggyilkoltattak. Fortélyai által tsak ugyan reá is ment arra, hogy Péter maga nem lehetett Czárra, hanem Iwánnal egyenlő hatalommal kellett uralkodnia, sőt használván az Iwán gyengeségét, 's a' Péter ifjúságát, magát köz uralkodóvá is tette és 1687. ölt a' két Czár neve mellé a' magáét is oda iktatta, mint „Nagy és Kis Orosz Ország Uralkodója.“ Azonközben míg Iwán az ő szép felesége karjai közt, a' kit neki Sónia kerített, az egész világról elfelejtkezett, Péter alattomban férjfiás bajnoki lelkének kifejtésével foglalatoskodott; Preobraszenszkoí és Szemenovszki nevű falukban ugyan is két hozzá hasonló idejű ifjabból álló Kompániát formált, mélyben maga is köz katonai szolgálatot

*) A' Strelitzek Wasiliewits Iwántól fogva, a' ki őket a' XVI. Század utolsó felében állította fel, Nagy Péterig a' Czárok test őrző seregét 's egyszer'smind Orosz Ország állandó gyalog seregét, melly néha 40 ezer emberből állott, tették. Az Ország legjobb, 's legvitézbb katonái között valók voltak, hanem semmi hadi mesterséget és katonai fenytéket nem esmertek.

tett; Kapitányok egy Le Fort nevű Genévi fi volt, a' ki utóbb a' Péter nemes feltételeinek legfáradhatatlanabb végrehajtó eszköze lett. Sófia ezt a' katona játékot fel sem vette, sőt örült, hogy Péter ez által a' Státus dolgaiban való részvételtől vissza tartóztatódott, még inkább pedig a' Péter kitsapongássainak hallásán; de felette megsalatkozott Péterben, mivel Le Fort legszerentsébb tanítója volt a' tudni szerető Czárnak, a' kiben már a' derék Nikitia Moisiejewits Sotow, egy tanult Diplomaticus, és a' Timmermann, egy Német Mathematicus, valamint az ő nemes lelkű anyja erkölcsi tanításai, a' lélek és szív igazi művelődésére jó fundamentomot tettek le. Sófia csak hamar maga is tapasztalta a' Péter nagyra született tehetségeit, midőn legelőször 1688. egy Uralkodóhoz illő méltósággal jelent meg a' titkos Tanácsban. Hogy tehát ezen veszedelmes vetélkedő társától megmenekedhesen, a' kedvessével Galizin Vaszillal a' Péter élete ellen össze esküdt, a' mit ez egynéhány hozzá hűséges Strelitzektől megtudván, fegyvert fogott a' pártosok elnyomására, a' kiket a' Zászlója alá ezerenként tóduló nép, mellynek vezérei Le Fort és Gordon egy Skócziai fi voltak, segítségével el is nyomott, a' fővebbeket megbüntette, Sófiát egy klastromba zárta, a' gyámoltalan Iwánnál egyebet a' pusztá Czári neven kívül nem hagyott és 1689. maga lett a' Státus Igazgatója.

Megszabadulván Péter Uralkodásra ásitózó nénjének ellene való fenekedéseitől, legottan az Ország javítására, és mind annak, a' mi más Europai Státusokat virágzókká tett, p. o. a' szép és kézi mesterségeknek, tudományoknak katonai fenytéknek, a' tengeri erőnek Országába való bévivésére 's tökéletesítésére fordította

figyelmetességét, egy szóval a' nagy részént durva Oroszokból új nemzetet akart teremteni, a' mi, ha az ember az Oroszok előítéleteit, a' kik véteknek tartották a' magok hazájokból idegen tartományokba utazni 's a' külföldieket utálatlalt nézték, valóban képtelen feltételnek láttzik, a' Péter nagy és fáradhatatlan lelke mindazáltal tudott mind ezen nehézségeken is győzedelmeskedni, melly változásnak fővebb eszköze az ő kedves embere, a' fellyebb említett Le Fort volt. —

Legelőször is a' szárazon és a' tengeren való hadi erő vonta magára figyelmetességét. Meghatározván a' Strelitzek, kiknek irtózatoss felzendülésseik a' Czári széket több ízben megrázkodtatták, eltörléssét, önnön maga kezdett el tiszteket és katonákat formálni 's azokat egy még eddig előttök esmeretlen katonai fenyíték alá vetni. Le Fort ezt elébb tsak egy Kompániával kezdte el, melly azután 12,000ból álló Regementre nevedett. Hogy a' Bojároknak (Nagyok) a' függésre példát adjon, Péter maga Dobos szolgálatot telyesített, 's tsak lassan ment fellyebb egyik hivatalról a' másakra. A' tengeri erőre nézve hasonló lépéseket tett, az idegenek által hajókat építtetett és a' fordulásokban szorgalmatosan gyakorolta magát, 's Le Fortot tsekély hajós seregének Fő vezérévé (Admiral) tette.

1689. a' Khinai Császárral Camhival, némelly az Amur vize mellett lévő Erősségekre nézve, mellyek felett kérdés támadt, kötött békességet. Hét Khinai követek jelentek meg a' meghatározott helyeken, kikkel a' határok felett való egyesség meg is lett, a' mi soha se történt az előtt, hogy t. i. Khina valamelly más hatalmassággal békességet kötött volna. Az Egyesség

szikelyei, melyeket két Jészuita Missionarius (a' pogány népeknek a' Keresztény vallásra való térítésére kiküldött Szerzetesek) deákul tettek fel, két nagy Márvány köre metztettek, melyek határul szolgáltak, 's a' békesség megrontó ellen, a' minden dolgok mindenható Ura hivattatott bosszúállóul. — A' Khinaiakkal való egyenetlenséget a'

Török háború váltotta fel: I. Leopold Császár, Lengyel Ország és Velentze ugyan is ez idő tájban a' Törökökkel hadba voltak keveredve, hasonló esete volt már régóta ezen nyughatatlan szomszéddal Orosz Országának is, de a' belső Zenebonák miatt a' háború nyomosan nem folytatódhatott; Péter annakokáért a' kedvező környúlállásokat használni akarván, a' három felől ostromoltatott Törököket megtámadta, 's legelőször is Azow várát vette ostrom alá, melly a' Don vagy Tanais vize torkolatjánál való fekvése által az Azowi tengernek, mellyről a' vele összeköttetésben lévő fekete tengerre lehet evezni és kereskedést üzni, mintegy kultsa. A' Török Udvarra nézve tehát éppen olly fontos dolog volt a' vár megtartása, mint az Oroszoknak annak elfoglalása. Az első ostrom 1695. semmi nyomos következt sem szült; hanem a' másik esztendőben a' Czár személylyesen vezetvén az ostromra seregét, csak ugyan megvette Azowot, megvervén kitsiny Flottájával (hajós seregével) a' Török hajókat, melly előmenetele Pétert a' tengeri erő tökéletesítésére még inkább felserkentette, 's legottan 55 hadi hajót építtetett és számos ifjakat küldött Olaszországba és Hollandiába a' hajó építés tanulására, azon pompás győzedelmi bemenetel pedig, mellyet Moskauba tartott, sokat tett népének a' vitézségre és katonai engedelmességre való felébresztésére.

A' szolgálatjában lévő idegenek nélkül, Péter azon lántzokat, mellyek valamint nemzete, úgy hajdan az ő lelkét is lebilintselték, le nem rázhatta volna, mivel az egész Státusban nem volt olly nevezetes példa, mellyet magának mustrául tehetett volna. Mennél többet tanult tehát ő ezektől a' külföldi derék férjfiaktól, annál inkább érezte a' tanulás szükségét, ennél fogva, hogy a' nagy dolgokra való indúlatos vonszódássát kielégíthesse, feltette magában az Europai nevezetesebb Státusok ál név alatt való béutazássát, hogy így az Országának szükséges és hasznos esméretekét magának megszerezhesse. E' szerént, minekutánna a' Strelitzeknek és több Nagyoknak, kik az újítást nem szenvedhették, ellene való támadássát 2. Febr. 1697. elnyomta, a' nyughatatlan Strelitzeket az Országban szélllyel szórta, 's távollétében az Országlást Romadánowszki Hertzegre és 3 Bojárokra bizta volna, egy követtséggel, mellynek tagjai Le Fort és két Oroszok voltak, kiket a' vele öszveköttetésben lévő külső hatalmasságok meglátogatására rendelt, Czári méltóságát eltitkolván, Aprilisben 1697. utra indúlt 's Esthlandon, és az éjszaki legtermékenyebb tartományon Lieflandon, melly akkor mind a' kettő Svékus kézben volt, Brandenburgon, Hanoverán és Wesztfálián keresztül, Hollandiának Amsterdám nevű várossába ment, a' hol esmeretlenül, mint Hollándiai hajó építő mester dolgozni kezdett. „Itt vagyok (így irt egyszer innen a' Moskaui Pátriarchának Adriánnak), hogy az Istennek Ádámhoz a' mi első atyánkhoz intézett ezen szavait — a' te Ortzád veréjtékével keresd kenyeredet — bétöltsem! Szükségből természetesen nem dolgozom, hanem azért, hogy a' tengeri dolgokat helyyesen kitanúljam, 's szükséges esméretekkel térvén

vissza, az ellenséget a' Jésus nevében meggyőzhessem és a' Keresztényeket megszabadítsam." Amsterdamból egy Saardam nevű faluba ment, a' hol magát a' munkások közzé béiratta Péter Michaeloff név alatt. Itt egy kis házátskában hét hétig lakott, maga készített magának ételt és ágyat, innen levelezett a' Minisztereivel 's egyszer'smind átsi kötelességeit is tellyesítette, melly alkalmatossággal ügyessége 's alkalmatos volta által mindenek tsudálkozását magára vonta. Azután ismét vissza ment Amsterdámba, a' hol a' maga felvigyázása alatt egy 60 ágyús hadi hajót építtetett, mellyet Archangelbe küldött. A' hajó építésen kívül szorgalmatosan tanulta a' természet históriát, test bontzolás, 's más tudományokat is. Hollándiából a' tengeri dolgok eránt való szeretete 's a' III. Wilhelm Király meghívása által ösztönöztetvén, Angliába ment, nevezetesen Londonba, a' hol maga épített egy hajót, mellyet mindenek remeknek tartottak. Innen minekutánna 500nál több változott tengeri hajós tiszteket, kormányosokat, seb orvosokat, hajós legényeket, földmérőket 's a' t. vett volna szolgálatjába, a' Doctori Diplomával, mellyel az Oxfordi Universitástól ajándékoztattott meg, 3 hónapi Angliában léte után, Hollándián 's Drezdán keresztül, Bétsbe jött, azon szándékkal, hogy innen, a' Német katonai fenytéket kitanúlván, Olasz Országot utazzabé; de a' belső lázzadás miatt ezen ditsőséges pályáját félben kellett szakasztania és Sept. 1698. Moskauban termett, a' hol jelenléte felette szükséges volt. Bárdolatlan és tudatlan alatt valói ugyan is az ő durva erköltseikkel 's szokásaikkal ellenkező újításokat, az idegeneket, 's a' Monarchának, tudományos esméretek szerzése végett az Országból való eltávozását, mindenek

felett pedig Péternek azon engedelmet, mely szerint az Anglusoknak Oroszországban a' Dohány, mellynek használását a' papok mint vétkekes dolgot erősen tilalmaztak, árulást megengedte, mind ezeket mondom nem szenvedhetvén, 'Sófia Hertzeznét akarták a' Czári székbe ültetni és a' Lithvániában szélllyel szórt Strelitzek ezen feltétel végrehajtására öszve is gyűltek 's Moskau felé nyomultak, hanem a' Prussziai Schein és a' Skócziái Gordon vezérlések alatt lévő új reguláris seregektől megverettettek, melly győzelem a' külföldieket még gyűlöletesebbé tette az Oroszok előtt. Azomban Péter véletlenül 4. Sept. 1698. Moskauban maga is megérkezett és egy rettenetes, de a' környüllásokhoz képpeszt szükséges törvényszéket állított fel; 2000 Strelitzek lettek pártoskodásoknak áldozatjaivá, October hónapjának minden napján folyt a' bűnösök vére a' hóhér pallossa alól, a' többiek nagy részént az Ország legszélsőbb határaitra küldettek számkivetésbe 's a' kik megmaradtak közülök, ugy szélllyel osztattak a' reguláris seregek közt, hogy többé egymásnak híret se hallhatták, 's annyival kevésbé lehetett tollök félni. Minthogy pedig a' lázzadás támasztás gyanúja leginkább a' nénjére 'Sófiára vólt, tehát a' klastroma eleibe 28 akasztó fát állíttatott, 's ezekre 130 öszve esküttek, ezek közül pedig hármat, a' kik a' 'Sófiához intézett esedező levelet koholták, éppen a' szobája ablakai alá köttetett fel, a' kezekben lévő esedező levéllel együtt: végre a' feleségét, mivel a' pártütésben való részvétellel az is vádoltatott, egy Susdáliai klastromba rekesztette, mellyben Helena név alatt apátzává kellett lennie *).

*) Ezt némelly írók vélekedése szerint inkább a' felesége eránt való személyes idegenségből, mint igazságos okból tselekedte.

Ekkor alkotta az eránta hív alattvalói megjutalmaztatására az András vitézi rendjét, mellyel legelőször is Golowin nevű hűséges vezérét ajándékozta meg. A' tsendesség helyre állításából szerzett örömét Péternek az ő kedves Le Fortjának 's Gordonjának halála keserítette meg, a' mi őtet méjj fájdalomba 's szomorúságba ejtette; melly hiánosságot azután Mentzikoff, a' kit szép lelki tehetségeiért és munkásságáért emelt fel a' porból, pótolta ki. A' Strelitzek helyett 27 új gyalog és 2 dragonyos Regementeket, mellyek 32,020 embert tettek, állított fel, és 3 hónapok alatt már tökéletesen gyakorlottak 's az ütközetre készen voltak. A' tiszti kar bétöltésében egyedül az érdem és a' szolgálat ideje vétettek tekintetben. — Hasonló fáradhatatlan igyekezettel munkálódott Péter az Ország

Polgári állapotjának jó rendbe szedésén, 's újra teremtésén is; nevezetesen az adók beszedését könnyebbé tette, mint annakelőtte volt, Német öltözetet vitt be, hogy az Oroszok a' külsőkre nézve egyformák lévén az idegenekkel, inkább hajlandók legyenek a' velek való barátságos maga viseletre, ugyan ekkor törölte el a' szakált, és a' hosszú ruhát is, melly rendelésének a' köz nép magát annyira ellene szegezte, hogy erővel kellett azt engedelmességre hajtani, a' honnan a' nyakasokra adót vetett, mellyet ha meg nem akartak fizetni, elnyírták a' szakállokat 's a' ruhájokat, továbbá a' Bojárok sok inassai megkevesebbítették, könyvnyomtató műhelyek állítottak fel, hasznos írások vitettek be, és minden városokban iskolák alkottattak. — Részt vévén a' pártütésben a' hatalmas papság is, az

Anyaszentegyház dolgait is más rendbe szedte, a' tsak nem pápai hatalommal bíró Pátriárcha helyét az Adrián 1700ban történt ha-

lála után bé nem töltötte, s az ezen méltósággal öszveköttetett jószágokat és jövedelmeket a' koronához kaptsolta; ugyan ekkor állította fel a' Szent Synodust is, melly igazgatja a' Császár Elölülése alatt az anyaszentegyházat illető tárgyakat. Ezen bölts rendelkezést, mellynél fogva a' Császár az Ekklesiái dolgokat nem közbevetetlenül, hanem papok által, kik ő tőlle függenek, kormányozza, Voltaire igen széppen fejezte ki: „A' Császár, úgy mond, ném' illette a' temjénező edényt, hanem tsak a' kezét igazgatta, melly azt tartotta.“ Hogy a' klastromok számát, mellyek az Ország népességének igen sok kárt tettek, 's a' számtalan pusztá, de lakható tájékok megmívelésétől sok munkás kezeket vontak el, megkevesíthesse, azt parantsolta, hogy 50 esztendő s kora előtt senkinek se legyen szabad klastromba menni.

Mikor Péter a' Saardami műhelyekben Hollandiában a' Czári páltza helyett az áts fejszét és bárdot forgatta kezében, akkor kétség kívül egy olly erős tengeri erőnek felállítássáról gondolkozott, melly neki egész Europa előtt tekintetet szerezzen 's a' kereskedést az ő Státussai felé huzzza. Úgy de az Archangeli kikötőhely a' fejei tengernél, mellyről kell Lapponiát 's Norvégiát körül hajókázni, kevésbé felelt meg várakozásának, mivel esztendőnként hét hónapig nem lehet a' jég miatt benne kikötni; még kevésbé érte el feltételeit az Azowi és Kaspium tengerek által, mert ha más tekintetben, még ollyan hasznosak is, felette félre esnek; legjobbnak és leghasznosabbnak találta ellenben Országára nézve a' Balticum vagy keleti tengeren való Uraságot, melly akkor az ott körül fekvő tartományokkal együtt a' Svékusok kezébe volt; a' Svékusokat kellett tehát előbb Péternek ki-

küszöbölni 's azután lehetett tsak a' Balticum tengernek Ura; a' mire hogy reá mehessen, 1700. a' Törökökkel 30. esztendőre békességet kötött, melly szerént Péter az Azowi nevezetes Erősségnek birtokossa maradt, 's egyszer'smind Svécziának hadat izent: a' mult Század Elejétől fogva, úgy mond Péter a' maga kinyilatkoztatásában (Manifestum), Svéczia több szomszédjait megfosztotta birtokaiktól, elszakasztotta nevezetesen Orosz Országtól Ingermannlandot és Karéliát; a' honnan itt az ideje, hogy Svécziának igen nevedő hatalma megtörettesék, hogy többé a' szomszéd Státusoknak félelmet ne okozhasson. Ezt a' Manifestumot az Ingermannlandba való béütés és Narvanak megtámadtatása követték, a' mit megtudván Svécziának 17 esztendő's Hősse XII. Károly Király, hirtelen ott termett, 's Nárvánál 8000-ed magával a' 38,000-ből álló Orosz seregen 30. Nov. 1700. tökéletes győzedelmet nyert. De ez a' Szerentsétlenség Pétert el nem tsüggesztette „Jól tudom én, így szolla ő, hogy a' Svékusok minket több ízben is megfognak verni, de mi tanulunk! hanem eljő az idő, mikor mi fogunk ő rajtok győzedelmeskedni. Ez az ütközet, úgy gondolom, fel fogja az Oroszokat tunyaságokból serkenteni és annak, a' mit nem tudtak, megtanulássára kényszeríteni.“ Tüstént új seregek formáltattak, tábori készülétek szereztettek és sok mérész külföldiek tsatolták magokat a' Czárhoz. Legelső győzedelmek volt az Oroszoknak a' Svékusokon az Embach vizénél lévő 1. Jan. 1709. melly a' többieknek mintegy fundamentomúl szolgált. Nöteburg, mellyet Péter Schlüsselburgnak keresztelt, megvétetett, nem különben Marienburg is, mellynek Orosz Országba hurtzolt lakossai közt volt

az árva Katalin *) is. A' Moskauban tartott győzedelmi pompa után tsak hamar ismét a' tsata mezőn jelent meg Péter a' keleti tenger-nél, a' hol az ő távolléte alatt Mentzikoff az Olonza vizének a' Ladogába való szakadássánál lévő ujj hajó építő helyeket megerősítette 's bá-torságba helyeztette, melly tzelra Péter 1 Maj. Nyensántzot, egy a' Néva torkolatjánál lévő erősséget, elfoglalta. Négy nappal ezután mint ágyúzó kapitány, 30 kitsiny hajókkal két Svéc-ziai hajót fogott el a' Néva torkolatjánál, melly vitéz tettéért Péter Golowintól az Admiráltól a' Sz. András rendjével ajándékozott meg. Mint-hogy Nyensántz a' tengertől való távolysága miatt nem láttatott elég bátorságosnak, tehát Péter azt végezte, hogy a' Ljust-Elant szigetén építsen egy Erősséget a' Néva torkolatjának megerősítés-sére. 27. Maj. 1703. tétetett le a' vár fundamen-toma, mellynek a' Czár St. Petersburg nevet adott. Az Építő mester egy Andrei-Tresin nevű Olasz Obester volt, a' kinek felvigyázása alatt 20,000-en dolgoztak az új erősségen, kik az Or-

*) Ez a' Katalin, a' ki utóbb I. Katalin név alatt Czár-néja lett az Orosz Birodalomnak, egy Sámuel nevű Lühvániai parasztnak a' leánnya volt; született 1686. 's Márthának kereszteltetett. Szüléi szegények lévén egy Daut nevű Roopi (a' Rigai kerületben) Lutherá-nus paphoz adták szolgálathá, a' hol észrevehetet-lenül bevette a' Protestantismust. Roophól Marien-burgba ment az odavaló Préposthoz Glückhez, a' kinél laktában a' Lutherána vallást valósággal is bé-vette 's egy Svécziái draganyoshoz ment férjhez. De szerentséje alig tartott egy néhány napig, a' férjének, mint katonának lóra kellett ülni, 's őtet elhagyni ke-véssel Marienburg bévétetésse előtt. A' győzelem után Mártha is a' Seremetjew Orosz Generalis foglya lett a' többi Marienburgi lakosokkal, a' ki őtet Mentzikoffnak adta által; ennél látta osztán meg őtet Péter, 's vette el feleségül.

szágnak külömbféle részeiből jöven oda, a' vár mellett épült új városba meg is telepedtek, kiknek példáját követték sok a' háború által hazájokból kiűzetett Svékusok, Finnusok és Lieflandiak is. Ugyan ekkor emelkedett fel a' tengerből St. Pétersburg oltalmára ennek szomszédságában a' Mentzikoff igazgatása alatt Kronslot vára; több veszett el az építésre szükséges eszközök szállításában 8000 lónál és ugyan annyi embernél, még is a' következő esztendő Mártiusában már durrogtak az ágyúk Kronslot falain. — Azonközben Austria, Hollándia és Anglia mindent elkövettek, hogy Péternek Augustussal a' Lengyel Királlyal való Szövetségét semmivé tegyék. Károly Pétert Liefland közepén hagyván állani, Saxoniára ütött, hogy Augustust, a' ki egyszer'smind Saxoniái választó fejedelem vólt, a' Lengyel Királyságról való lemondásra kényszerítse. Péternek szabad mező engedtetvén e' szerént a' táborozásra, elébb egy 13 hajóból álló seregetskét, mellynek Vice-Admirálja semmi szabadulást se látván, az utolsó hajót a' rajta lévő katonasággal 's magával együtt a' levegőbe vettette fel, tett semmivé a' Peipus taván, azután pedig Slippenbach nevű Svékus vezért verte meg Revalnál, és a' Dorpáti, Nárvai és Iwangorodi várakat vette meg 4. Májustól 20. Augustusig 1704. Gemanert-hofennél Kurlandban és Fraustadtnál mindazáltal meggyőzettek az Oroszok, kik ezt a' szégyent a' Kalisi győzelemmel ismét lemosták. Itt hallotta meg Péter azon gyalázatos békesség hírét, mellynek több pontjai közt Augustus Alt-Ranistadtban 24. Sept. 1706. a' Lengyel koronáról is lemondott, és nem ítélvén tanátsosnak a' 45 ezer emberrel közelgető Károlyt bévárni, magát minden megette lévő tartományokat fel prédáló seregével együtt vissza huzta. Károly

Lithvániába ütött, itt elfoglalta Grodnot, 's benyomult egészen a' Dnieperig vagy Boristhenesig, a' hol egy ott magát jól bésántzolt Orosz seregen győzedelmeskedett. Már a' Moskau felé való uton volt, midőn jó plánumát megváltoztatván a' Pétertől elpártoló Mazeppának a' Kozákok Hettmannjának, a' ki őtet a' Kozákság mellé való állássával ketsegtette, levelezéseire Ukránia felé vette utját, hogy ott a' Kozákokat melléje vévén, az eleséggel 's más hadi készülletekkel hátra maradt Löwenhaupt nevű vezérét megvárja; de egyik feltételéből se lett semmi, mert a' Lief-landból 16. ezer katonáival jövő Löwenhauptot Péter úgy megverte, hogy alig tudott egynéhányad magával Károlyhoz vergődni, a' Kozákok pedig a' Mazeppa hűségtelenségében meg nem egyezvén, alig találkoztak 2—3 ezeren, a' kik a' Mazeppa vezérlesse alatt Károllyal egyesültek, a' többiek ellenben a' Péter eránt való hűségben tántoríthatatlanul megmaradtak. A' reménységében megtsalattatott Károly nem gondolván a' kemény hideggel, mellynek mintegy 2000 Svékusok lettek áldozatjaivá, minden eleség nélkül és esmeretlen földön Ukránián keresztül végre Pultava falai alá ment, mellyet ostrom alá vett. Meghallván ezt a' Czár a' vár felszabadítására sietett 70,000-ed magával, a' hol 8. Jun. 1709. az éhség és az idő viszontagságai miatt elkényszeredett Svékus sereget tökéletesen semmivé tette, melly győzedelmét Péter leginkább a' Károly betegségének köszönheti, a' ki egynéhány nappal az előtt megsebesítettén, vitézeit nem lelkesíthette, mivel tsak egy gyalog hintóban lehetett az ütközetben jelen. Ezt a' szerentséjét Péternek Finnlandnak és Lieflandnak, megvévén ezeknek fő várossait Wiburgot és Rigát; elfoglaltatása, Augustusnak ismét a' Len-

gyel Thronusra való lépése, 's az ezzel kötött szövetsége, mellynek a' Brandenburgi választó Fejedelem az első Prussziai Király, 's a' Dániai Király is tagjai lettek, voltak.

Csak kevés ideig élhetett Péter a' tsendes-séggel, mivel alig kezdett az ő kedves St. Pétersburgjának tökéletessítéséhez, a' hol a' Ladoga tavának a' Wolga vizével való öszvekapcsolására rendelkezéseket tett és Frantzia, Olasz Országokkal 's a' Hansa városokkal kereskedésbeli egyességre lépett; a' Török Udvar, melly Károlyt igen kedvellette, izent neki hadat 1711. Minekutánna tehát az igazgató Senatust felállította, 's a' papság és a' nép kedvének megnyerésére az elfoglalt papi jószágokat nagy részent vissza adta volna, keresztül nyomúlván a' vele frigyes Moldván a' Pruth vizénél meg állapodott 40 ezerből álló seregével, a' hol a' 250.000 Törökségtől körül vétetvén 's a' Moldvai Vajda Kantemir, a' ki neki eleséget ígért, tőlle való elpártolássa miatt az éhségtől is szorongattatván, nem volt semmi egyéb előtte, mint vagy a' gyalázatos fogság, vagy a' halál. Ezen kedvetlen és veszedelmes helyheztetéséből mindazáltal az ő kedves második felesége Katalin megszabadította, a' ki Seremetew Fő vezér segítségével a' Péter tudta nélkül a' Nagy vezért, minden gyöngyeit 's drágaságait neki adván, békesség kérésével mind addig ostromolta, mig az végre ezen feltételek alatt: hogy Azow vára ismét a' Törököké legyen, a' Taganrogi kikötő az azon az oldalon lévő erősséggel együtt rontassék le, és a' Svékus Királynak Péter békét hagyjon, 28. Jul. 1711. Gróf Ponjatovszkinak, a' XII. Károly képviselőjének minden ellen mondássa mellett is reá állott arra. Így vesztette el Péter a' kevés idővel az előtt nyert Uraságát a' fekete tengeren,

ellenben meg mentette magát, 's hazáját a' rablántzoktól, mellyekkel a' Törökök fenyegették, és ekkor alkotta a' Sz. Katalin vitézi rendjét az ő hűséges feleségének Katalinnak, a' ki tsudálatos meg szabadulássának fő eszköze volt, emlékezetére. — A' Török határ széleken vallott kárát Péter Svéczia felé akarta ki pótolni, és így minden erejét a' Svékusokkal való háború folytatására fordította, melly iparkodássát a' Svécziai Finnland el foglalása koronázta meg 1713. Azután minthogy az Admirális Kollegiuma azon oknál fogva, hogy még magát a' tengeren nem különböztette olly igen meg, hogy az idősebb hajós tiszteknek eleikbe lehetett volna tenni, Vice-Admirállá nem tette, tengeri utra készült, hogy magát ezen hivatalra érdemessé tegye, és midőn Twermündénél a' tengeri ütközetet még nyerte 's a' Nysloti vár ezt követő bé vétele által Finnland meg hódíttatását tökéletességre vitte volna, a' St. Petersburgi győzedelmi bé menetele alkalmatosságával a' Vice-Czár Romadonovszki, a' ki a' Thronuson ülve fogadta el a' győzedelmes Pétert, ezen felkiáltással köszöntötte meg: „Idvez légyen a' Vice-Admirál!”

Mind ezen egymást követő háborúskodásai közt se felejtkezett el Péter a' Státus belső állapotjáról, ide is el hatottak az ő Sas Szemei, 's észre vette azon nyomattatásokat, mellyeket az alsóbb karbéliék a' Nagyoktól szenvedtek. Egy Biztosságot rendelt annakokáért a' népsérlelmeinek meg orvoslására 's panaszainak megvizsgálására, mellynek következésse igen sok Tiszteknek Szibériába való számkivettetése lett. Az örökös jobbagyságot is szeretne volna el törölni, de ez uttal még ezt a' lépést tenni nem látta tanácsosnak. Igen okoson igazította el az Ő hitűek

(Roskolnik) 's a' többi Oroszok közt lévő vallásbeli versengéseket is, melly finnyás és tsiklándós tárgyban olly maga mérsékléssel és türelemmességgel viselte magát, hogy tsak egyetlen egy Ő hitút öletett meg, a' ki a' Mártir koronáért a' Czár élete után leselkedett, és éppen ez 's több ilyen kedvetlen történetek, mellyek Moskauban estek, vitték őtet arra a' feltételre, hogy Moskaut oda hagyja és St. Pétersburgot tegye az Ország fő várossává, a' honnan a' város nagyobbitássára 's szépítésére kemény parantolatokat adott ki. Ezen foglalatosságai 's plánum tsinálássai közt azomban véletlenül azt a' hírt vette, hogy XII. Károly Benderből, a' hova szaladt vala segítséggért a' Pultawai szerentsétlen ütközet után, vissza jött és már Stralsundban van, de ezen új fergeteg is elvonúlt a' Péter feje felül, és pedig önnön maga Károly által, a' ki a' Pomeránia fegyveres rész nem vételét (Neutralitas) el nem fogadta, 's Hollándiát és Angliát az Angliai Királyi székre ásítózó Stuárt Károly segítése által magára haragította és így alkalmatosságot szolgáltatott a' Czárnak az új 's könnyű győzedelmekre. Károly e' szerént több ellenségektől vétetett körül, kik őtet nem tsak Német Országi birtokaitól fosztották meg, hanem már a' magába Svécziába, nevezetesen Gothlandnak Schonen nevü tartománnyaiba való béütésről gondolkoztak. 4 u. m. 1 Orosz, 1 Dánia, 1 Anglus és 1 Hollandus, 's 80 hajókból álló hajós sereg egyesült résszerént a' Schonenbe való kiszállás fedezésére, résszerént pedig a' keleti tengeren uszkáló Svécziái Flotta megtámadására. Fő vezérévé az egész egyesült tengeri erőnek Péter választatott, a' ki 100 a' Sundon várakozó kereskedő hajót késért el a' Svécziái Flotta előtt. A' Schonenbe való kiszállás mind-

azáltal

azáltal az Orosz vezérek tanátsára elmaradt, a' mi nem tétvén a' Dániai Királynak, elhagyta Péter Dániát és Mecklenburgba állapodott meg katonáival, mellyet örömet eltserélt volna valamelly más tartománnyal. Ezen 's más plánumai végett tehát 1710. vége felé Hollándiába 's Frantzia Országba utazott, mellyeket megtiszteltetésekkel 's tsudálkozással megterhelve hagyott el 1717. minekutánna Frantzia Országgal magára 's Prussziára nézve barátságos és kereskedésbeli Egyességre lépett volna; utazásának tulajdonképpen való tzélja, u. m. a' Mecklenburg eránt való feltétele mindazáltal füstbe ment. Négy hónap mulva 21. Oct. 1717. vissza térvén St. Pétersburgba, viszont kemény büntető törvényszéket állított fel az alattomos tsalások és nép nyomássa miatt a' tisztek ellen tett panaszok eligazítására; nevezetesen az Archangeli kormányozót Wolkonszki Hertzeget agyon lövette, sőt az ő kedves emberei Mentzikoff és Apraxin se kerülték el érdemlett büntetéseket; innen Moskauba ment az ő Lapuchin Eudoxiától 1695. született egyetlen egy fijának, Alexeinek megítélésére, a' kit mint újításainak ellent mondóját, halálra ítelt és jóllehet kegyelmet adott neki, a' halálos ítélet előtte való elolvastatására mindazáltal úgy megijedt, hogy 24 óra mulva 7. Jul. 1718. megholt *), a' kinek halálát sok, az Alexei vétkébe részes Nagyok kivégeztetése követte.

A' belső tsendesség helyre állását a' Svédusokkal való Nystadti békekesség, melly a' 21. esztendeig tartó dühös háborúnak véget vetett,

*) Büsching szerint az Alexei fejét egy Weide Ádám nevű Nemet Generális vágta le egy fűszével a' Péter parantsolatjára.

követte 30. Aug. 1721. melly szerént Liefland, Esthland, Ingermannland, Wiburg és Rerholm Orosz Országéi lettek. Hálá adó könyörgések, inneppek és közönséges polgári bűnbotsánát (Amnestia), melly tsak a' haramiákra 's a' gyilkosokra nem terjedt ki, 's minden a' koronának 1717ig fizetendő adók elengedése fényesítették ezt a' békességet. Ezen számtalan érdemeire nézve a' Tanács 's a' Szent Synodus a' háládatos nép nevében Pétert a' „Haza atya, minden Oroszok Császára titulussának és a' Nagy névnek“ elfogadására kérték, mellyeket a' 22. Oct. 1721. tartatott nagy Innenp alkalmatosságával, ellenvetesseinek kiforgattatása után el is fogadott 's Prusszia, Hollándia és Svéczia azonnal meg is esmerték Császárnak, kiknek példáját későbbben a' többi Hatalmasságok is követték. — Ditsősséges Uralkodását a' Kaspium tengeren lévő kereskedés megállapítása végett

Perszával 15. Maj. 1722. indított hadakozásával végezte bé. A' háború első esztendejében tsak Derbentet foglalhatta el, a' hol egy Szviatoi-Kreszt (Szent kereszt) nevű várat és több falukat építtetett, mellyeket a' Doni Kozák familiákkal népesített meg. A' Perszában dühösködő belső egyenetlenségek miatt a' Schach *), Sophi Husszein, a' Péter foglalásait kéntelen volt tsendes lélekkel nézni, sőt a' 12. Sept. 1723. kötött Egyesség szerént, mellyhez a' Török Udvar is hozzá állott 8. Jul. 1724. Derbent és Baku várossait, minden hozzájuk tartozó tartományokkal együtt, 's a' Ghilani, Mazanderani és Astarabadi Provinciákat is által engedte az Orosz Birodalomnak. Haza jöven táborozásából, ismét

*) Ollyan titulussa a' Persiai Monarchának, mint nálunk „Király“.

új panaszok szomorították meg a' győzelemből vett örömet, melyeknek okait keményen meg is büntette, sőt kedves embereinek se kedvezett, nevezetesen az Al-Kantzellárt Saffirowot halálra ítélte, a' vesztő helyen mindazáltal ezt a' büntetést számkivetéssel tserélte fel; Mentzikoffnak 200,000 Rubelt kellett a' Kintstárba büntetésül fizetnie, és sok jövedelmeit elvesztette, 's ezen felyül a' Dubinával *) jól meg is páltázta. Élete utolsó esztendeit a' Ladoga Csatorna folytatásával, a' tudományok Akadémiája felállítással (1. Febr. 1725.), melyben a' híres Leibnitz (egy Német Filosofus) tanátsával élt, a' Newski Sándor vitézi rendje alkotásával, a' Svécziával való kereskedésbeli Egyesség megkötéssével töltötte el. Eljött végre azon szomorú szempillantás, melly az Orosz Birodalmat ezen nagy férjfiútól megfosztotta; 8. Febr. 1725. mult ki Péter a' világból az ő kedves feleségének, Katalinnak, a' ki szenvedő férjét 3 nap és éjjel soha el nem hagyta, karjai közt, 's a' ki leborúlván lélektelen teste mellé így imádkozott: „Uram! nyisd meg a' te paraditsomodat, 's vedd magadhoz ezt a' nemes lelket.“ — 53 esztendőket élt Péter, és az orvosok ítélete szerint még negyvent élélhetett volna, ha nyavalyáját, az az a' vizellete fel akadássát, el nem halgatta volna. „Ha valamelly Monárcha valaha megérdemlette a' Nagy nevet, így szóll Herder, Alexiewits Péter valóban méltó volt arra. Őn alkotója és atya volt ő az ő Birodalmának, 's egy mindenütt munkálódó jó lélek (Genius), a' ki itt rendelkezett, teremtet, és igazgatott, amott buzdított, jutalmazott és büntetett, mindenütt fáradhatatlan ösztönétől lelkesítette ő maga, és soha

*) Neve egy kézbeli, vastag nád páltzának.

se más általa. Ez az ösztön, ez a Geniusi erő tündöklék ki az ő legkissebb tetteiből, valamint a' legnagyobbikból, egyesülve az okossággal, maga elszánással és a' legdühösebb haragban is csak hamar visszatérő illendőséggel és ember szeretettel." — Az üresen maradt Császári székbe a' felesége

I. Katalin ültetett. Péter ugyan is korona örököst nem nevezvén ki, vagy a' leánnyának, Anna Petrownának, a' Holsteini Hertzeg feleségének, vagy az unokájának, a' szerentsétlen Alexei fijának, Péternek kellett volna a' Császári méltóságra emeltetnie; hanem Mentzikoff az özvegy Császárné barátja megelőzte mind a' két ellen félt, kezére kerítette a' Kintstárt, részére huzta a' testőrzőket, 's megnyerte a' fő papokat, kik közül egy, u. m. a' Pleskowi Érsek, Theophanes, esküvéssel erősítvén, hogy Péter halálos ágyában csak a' feleségét ítélte volna méltó követőjének az Uralkodásban, még ugyan azon a' napon ki kiáltatott Katalin Császárnénak. Mentzikoff tzeljét elérvén, 's a' Császárné egész bizodalma kezében lévén, hogy nagyra vágyássát ki-elégithesse, arra vette Katalint, hogy Péterrel a' leányát vétesse el feleségül, melly tsekélynek látszó történet azért fontos, mivel ez szülte az Austriai és Orosz Udvarok közt való Szövetségét 6. Aug. 1726. melly szerént mind a' kettőnek ugyan azon barátjainak és ellenségeinek kellett lenniük, 's egymást hadakozás idején 20 ezer gyalogsággal 's 10 ezer lovassággal segiteniek. A' Római Császár ugyan is, az Austriai házból lévő VI. Károly, a' ki feleségének a' Péter annya, a' Wolfenbütteli Hertzegi familiából való lévén, testvére volt, Péternek a' Mentzikoff leánnyával való házasságát helyben hagyta, a' mit Mentzikoff a' fellyebb említett Szövetség ki

eszközléssével köszönt meg, melly a' számtalan ellenségekkel küszködő VI. Károlynak felette hasznos volt. Ez a' házasság sok Nagyoknak nem tetszett, a' kik a' Mentzikoff Nagyságától és Uralkodásra vágyássától féltek, a' honnan igasságtalanságnak hirdették ki, hogy Péter a' Császári méltóságban unoka lettére a' Nagy Péter leányait megelőzze. De ezt a' nehézséget is elhárította Mentzikoff a' Császárné Testamentoma által, melly a' Holsteini Státus Miniszter Bassewitz Gróf munkájának tartatik, 's kevéssel irta le Katalin halála előtt. Ennek foglalatja szerint „Péter Nagy Hertzeg neveztetett ki Császárnak és pedig határtalan hatalommal, hanem úgy hogy 10 esztendőskoráig az Anna és Ersébet Hertzegnék, a' Holsteini Hertzeg és a' 11. Febr. 1726. felállított Kabinét Tanács tagjai Tutorságok alatt legyen. Ha pedig örökös nélkül halna meg, akkor az Uralkodás Annára 's a' maradékaira, ezeknek kihalása után Ersébetre 's örökösseire, és ezeknek elenyészése után végre a' Péter leány testvérére Nátalia Hertzegnére szálljon örökség szerint. A' mellyik már valamely Ország koronájára szert tett, vagy nem Görög valóságú volt, a' Császári méltóságban való örökösödéstől megfosztatott. Végezetre a' tutori Kormányzéknek kötelességévé tétetett, hogy Péternek a' Mentzikoff leánnyával való házassági összeköttetését végre hajtsa, a' Testamentom végre hajtójává 's oltalmazójává pedig a' Római Császár neveztetett ki.“ — Az I. Katalin 6. Maj. 1727. történt halála után a' Testamentom rendelkezése szerint az egész nemzet megegyezésével

II. Péter emeltetett a' Császári székre. Mentzikoff az ifjú Monarchát azonnal magához vitte a' Császári palotából, hogy mindég szemei előtt lehessen, a' hol a' leánnyát a' Császár tőlle való

idegensége ellenére is vele eljegyeztette. A' hatalom póltzárol mindazáltal éppen akkor, mikor magát azon a' leg megmozdíthatatlanabbúl állani gondolta, fordúlt le, nagy tekintetével való vissza élése, mind azoknak, a' kikbe a' Császár bizodalmát helyhezette, vagy a' kiket akármilyen okból nem szenvedhetett, az Udvarból való kiküszöbölése, 's a' nagyok és maga a' Császár eránt való büszke maga viselete miatt. A' békételen nagyok a' büszke Mentzikoff megbuktatására az ifjú Dolgoruckit, a' Császár kedveltjét választották ki eszközül, a' ki ezen tzelra a' vadászat idejét használta, mivel csak akkor lehetett a' Császárral Mentzikoff nélkül, a' midőn annyira felingerelte Pétert az lpa ellen, hogy az ezt minden familiájával együtt fogságba tette és Beresowába Szibériába küldte számkivetésbe. A' Mentzikoff megbukása után a' Dolgoruckiak nyerték meg az ifjú Császár hártalan bizodalmát, kik őtet minden nap a' vadászattal mulattatták, 's egyéb hasznos foglalatosságoktól elvonták, sőt olly mélyen állott a' Dolgorucki familia a' Péter kegyelmébe, hogy egy ebből való Hertzeznének akarta kezét nyujtani, ezt a' feltételét mindazáltal 29. Jan. 1730. mikor Péter még alig vólt 16. esztendő, történt halála semmivé tette. — Felváltotta az Uralkodásban

Anna Iwanowna, Iwánnak a' Nagy Péter bátyjának a' leánya, 's a' Kurlandi Hertzeg özvegye, a' Kantzellárnak Ostermannnak, a' ki azon reménységgel volt, hogy Anna, mint hajdani tanítványa alatt, méltóságában tovább is meg fog maradni, maga közbe vetésére. Ezen okból annakokáért az öreg Kantzellár mindent elkövetett a' Kurlandi Hertzezné Császárnéi méltóságra való emeltetésére; legelőször is a' Ta-

nátsot nyerte meg részére, azután pedig a' Moskaui Nagyokat, 's Anna nyerte el a' Nagy Péter leánnyainak elmellőztetésével, a' Birodalom páltzáját, melly választásban a' Dolgorucki Vasil Hertzeg által tudósíttatott nép is megegyezett. Megjegyzésre méltó történet az, hogy mikor ugyan ezen Dolgorucki a' választás megjelentesse végett Annánál is megjelent, egy rossz öltözetben lévő embert talált nálla a' szobában, a' kinek jelt adott az eltávozásra: de ennek éppen semmi kedve se lévén engedelmeskedni, Dolgorucki erőszakhoz nyult 's kiakarta karjánál fogva az ajtón vezetni, és már karon is kapta, 's tsak az Anna maga közben vetéssére menekedt meg az esmeretlen az akaratja ellen való ki sétálástól. De tsak hamar megtudták a' Dolgoruckiak ennek a' tsekély embernek ki létét? ez t. i. Annának egy Biren nevű kedveltje, születésére nézve pedig az Anna férje kotsissának, egy Kurlandi parasztnak a' fia volt, a' ki minekutána Anna Császárnévá tétetett, legelőször is a' Dolgoruckiakat áldozta fel bosszúállásának, azután 11,000 személyeket vérszopó kegyetlenségének, 's kétszer annyit a' Szibériában való nyomorúságos életnek. — Azonközben míg a' Birodalom kebelében Anna a' részén lévőekkel, az őtet szoros korlátok közzé szorítani, 's a' Császári határtalan hatalmat eltörteni akaró nagyok ellen küszködött, 's Biren vér szomjúhozó kívánságát szorgalmatosan elégítette, ki felé az alatt az éjszaki Eugenius, fő hadi vezér Münnich és Kantzellár Ostermann igazgatták a' külföldi dolgok kormányát; legelsőben is Ghilan's a' többi a' Kur vizén túl fekvő tartományok adattak vissza a' Persiai Schachnak Thamasnak 1732. mivel több költség és ember kívántatott meg tartássokra, mint a' mennyi hasznót hajtottak. 1733. a' II.

Augustus Lengyel Király halála után Anna Lesczinsky Stanislaust, a' XV. Lajos Frantzia Király Ipát a' Lengyel Thronustól megfosztatván, arra III. Augustust a' Szász választó Fejedelmet emeltette, mivel ez Kurlandról minden hozzá való jussa mellett is, a' kedvesse Biren részére lemondott, melly tette által ha semmit se nyert is az Orosz Birodalom, legalább tzéljának elérésével Europa előtt való tekintetét nevelte, 's Lengyel Országra való befolyássát állandóvá tette. Ezt követte a' Török háború, mellybe az Orosz Birodalom a' Krími Tatárok prédálássai miatt keveredett, 's az 1726-ki szövetség szerént az Austriai Ház is részt vett. Fényes győzelmek koszorúzták az Oroszok vitézségét a' Münnich vezérletse alatt, 's Azow, Otsakow, és a' Stawutsanai győzelem által 1739. Choczim 's Moldva is az Orosz Birodalomhoz kaptasoltattak. A' VI. Károly Császár táborozása, 's a' Törökökkel való szerentsétlen hadakozása, mellynek következése a' Belgrád vára által engedéssével kötöttett Belgrádi békeség lett, a' Svécziái mozdulások, 's a' Frantzia Udvar közben járása mindazáltal az Oroszok és Törökök közt a' békeséget helyre állították, melly szerént az Azowi vár ugyan vissza nem adattatott, hanem lerontatott, 's új határ lineák huzattak a' két Birodalom közt, az Oroszoknak a' fekete tengeren való hajókázás meg nem engedtetett, de meg sem tiltatott, az Orosz határok Ukrania felé kiszélesítették, és a' Saporogi Kozákok Orosz felsőség alatt maradtak. Nem kevés ditséretére szolgál Annának, az I. Péter által elkezdett Onega Csatornájának tökéletességre vitele, a' Birodalom tartományainak 's határának megismértetése, melly nemes tzélra több tudósokat, nevezetesen De l'Islet, küldött napkelet és éjszak

felé, kik a' több Provinciákon kívül Kamtsatkát öszve járták 's irásaikkal a' földleirást és természet Históriát jó előmenetellel tökéletesítették. Meghált Anna 17. Oct. 1740. minekutánna a' Mecklenburgi Hertzege nének Annának, a' ki az ő testvér nénjének, 's a' Mecklenburgi Hertzege nek Károly-Leopoldnak leánnya volt, a' Braunschweig-Wolfenbütteli Hertzegetől Antal Ulrich-tól való fiát, a' még alig két hónapos

III. Iwánt korona örökössé, 's a' kedvessét, Biren Kurlandi Hertzeget pedig ennek Tutorává nevezte volna ki. Valamint az I. Péter maradékainak nem tetszett az új örökösödés, éppen úgy nem kedvellették a' Nagyok a' Biren Tutorrá létét, a' kit mindnyájan gyűlöltek. Elvégeztetett annakokáért ezen gyűlöletes férjfiúnak megbuktatása, a' kit Gróf Münnich Fő vezér a' 8. 's 9. Nov. közt lévő éjtszakán a' segédje Mannstein által el is fogatott, 's a' többi Nagyok megegyezésével három héti Uralkodása után Szibériába küldött, és az Uralkodás az ifjú Császár anyjának Annának adatott által. Alig ült Anna a' Császári székbe, tsak hamar a' Svécusokkal kellett hadat viselnie; a' Svécziai követ Sinklair Major ugyan is a' Török Udvartól való vissza jövetelére alkalmatosságával Grünbergnél Sziléziában 17. Jun. 1739. meggyilkoltatott; ez a' dolog igen nagy lármát okozott, a' VI. Károly Császár, a' kinek tartományában történt a' gyilkosság, maga kinyilatkoztatásából nyilván ki súlt, hogy a' Warsaui Orosz kormányozónak része volt a' dologban; sőt azt is állítják, hogy Bestucheff, akkori Orosz követ Svécziában, a' Sinklair képét hazájába küldte volna, a' hol annak több másolatai készítettvén, ezek a' gyilkosság végrehajtói közt kiosztogattattak. Haszontalanul vitatta Anna ártatlanságát, tsak ugyan kiütötte magát a' háború

a Svéczia szerentsétlenségére, mivel a' Svékus vezér Wrangel serege, melly a' belső Zenebonák miatt igen rossz lábon állott, az Orosz vezértől Lascytól nem csak megverettetett Wilmanstrandnál 3. Sept. 1741. hanem katonáinak nagyobb részével együtt Wrangel maga is elfogattatott. A' győzedelmi ditsóság közepette azonközben egy hatalmas belső ellenség ásta Anna 's egész familiája alá alattomban a' vermet, a' ki Er'sébet a' Nagy Péter és I. Katalin leánnya volt. Hasztalanok valának a' munkátlan 's együgyű Annának tett intések, hogy az Er'sébet mézes bcszédjétől őrizkedjen, inkább hitte ő, hogy a' világ sarkából kifordúl, mint azt, hogy Er'sébet legkisebb rosszat is forraljon ellene. Igen jó viz volt az Anna határtalan hiedelme az Er'sébet malmára, a' ki nyájassága 's kellemetessége által mindenek szívét, de főképpen a' testőrző seregben lévő katona tisztek 's köz legények szeretetét felette megtudta nyerni. Fő segédje Er'sébetnek az Udvari orvossa egy L'Estocq nevű Frantzia volt, a' ki tsepegtette leginkább a' Hertzezné szívébe a' Császári székre való ásitozást is, nagyra vágyássának kielégítettését 's a' zavarosban való halászat által gazdag prédát reménylén. Nem kevésbé segítette Er'sébetet a' Frantzia követ Chetardie Marquis is, a' kinek kellemetes maga viselete 's szép termete nagy bényomást szülén a' Hertzeznébe, minden módokat elkövetett ennek a' Thronusra való emelésére, bizonyosnak tartván ez által az Orosz Udvarnak a' Frantziákkal lejendő szövetségét. Megtétetvén az alatomos rendelések, 6. Dec. 1741. a' semmi rosszat se gyanító Uralkodó familia éjjel álmában megfogattatott 's az Er'sébet palotájába vitetett, hasonló sorsok lett Münnichnek, Ostermannak, Golowkinnak 's másoknak. Anna 's a' férje Ulrich

a' Dwinának egy szigetjére a' fejer tengernél, 's Iwan a' Schlüsselburgi várba vitetett, Münnich, Ostermann a' több foglyokkal együtt Szibériába számkivettettek 's a' pártosoktól

Ersébet kiáltatott ki Császárnénak, a' ki L' Estocqot hűséges szolgálatjaiért az orvosi Kollégium Elöl-ülőjévé és titkos tanátsossá tette. A' Nagy Péter Uralkodásától fogva egy Monarcha alatt se volt az Orosz Birodalomnak a' többi Europai Státusokra olly nagy befolyása, mint Ersébet alatt, ámbár sok derék idegen férjfiakat hajtván ki országából, úgy látszik, mintha az Oroszokat hajdani pallérozatlanságokba akarta volna vissza ejteni. A' Svécziái háborút, melly ezen nemzet és Ersébet közt a' Francziák, kik a' Baváriai VII. Károlyt akarták a' Német Császári méltóságban megerősíteni, 's Ferentzet a' M. Thérézia férjét attól elejteni, következésképpen M. Thérésianak az Orosz Birodalommal való hasznos Szövetségét, a' Svécusoknak az Oroszok ellen való felültetése által ketté szakasztani, ösztönözésére ütötte ki magát, olly szerentsével folytatta, hogy a' 7. Aug. 1743. Aboban kötött békekesség szerént Finnlandnak a' Hymene vizéig fekvő részét Birodalmához kaptsolta, melly új foglalás St. Pétersburg bátorságára nézve felette fontos volt. Ugyan ebben az 1743. esztendőben a' belső mozdulások, 's azoknak elnyomásában is szerentsés volt, a' kik Iwánt 's az annyat akarták ismét az Uralkodásra emelni. Több fő Emberek, sőt Asszonyok is voltak ezen öszve esküvés tagjai, 's ezek közt volt Lapuchin Hertzeg és ennek nemes lelkű 's ritka szépségű felesége is, a' kire Ersébet már ezen kitetsző tulajdonságaért is irigykedvén, férjével 's fiával együtt, valamint Bestucheffné is, megkorbátsoltatott, nyelve hegye lemettztetett 's Szibé-

riába számkivettetett. L' Estocq Titkos Tanácsos, a' kinek az Uralkodásba való nagy befolyását sokak megirigylették, a' III. Péterhez, az Ersébet által kineveztetett Korona örököshez való felette nagy hajlandóságaért Ersébettől ellenségeinek vádoskodássaira ártatlanul számkivetésbe küldettetvén, és azután az Austriai Udvarhoz felette szító Bestucheff kormányozván egyedül a' külső dolgokat, 1747. egy hadi Sereget küldött Német országba a' Frantziák ellen, melly Austria táborozásának olly fontosságot adott, hogy az Aachení békesség haladék nélkül tökéletességre vitetett. A' Hét esztendő Prussziai háborúban is nevezetes részt vett Ersébet, a' minek a' II. Fridrik Prussziai Király ellen való személyes gyűlölsége volt fő oka, a' kit tsipós tréfáiért, mellyekkel őtet elmésen megtsipkedte, nem szenvedhetett. Mennél nagyobb mértékben gyűlölte Ersébet Fridriket, annál nyomosabb is volt azon Segítség, mellyet M. Théréziának Prusszia ellen adott, és az Orosz Seregek több jeles próbáit adták vitézségeknek 's a' Grosz-Jägerndorfi és Kunersdorfi győzedelmek, 's a' Zorndorfi ütközet által, ámbár elvesztették is ezt, megmutatták azt, hogy ők nem csak a' napnyugoti Európa hadi népének, hanem a' Fridrik hadi mesterségének is ellent tudtak állani. Az Ersébet már egynéhány esztendő ólta tartó betegeskedése azomban naponként nagyobb nagyobb erőt vett rajta, 's 20. esztendei Uralkodása után, életének 52. esztendejében 29. Dec. 1761. megholt. Nagy fejedelem asszony 's attyának Nagy Péternek méltó leánnya volt, ő fundálta a' Moskaui Universitást 1755. 's a' szép mesterségek Akadémiáját 1758. St. Petersburgban: és folytatta az attya által elkezdett törvény könyv kidolgoztatását. Nemének erőtlenségeitől mindazáltal ment nem

lévén, uralkodó indulatja a' Szerelem volt, 's gyakran megvallotta meghittjei előtt, hogy ő csak akkor boldog, ha szerelmes; egész Birodalmában a' legszebb asszonynak akarta magát tartatni, melly hiúsága, mint az Angliai Ersébeté, gyakran borzasztó következtetéseket szült. Követte

III. Péter. Minthogy a' Romanow familia férjfiúi ága még II. Péterben ki holt, Ersébet Császárné az atya örökösödésbeli rendelkezése szerént, ennek unokáját, a' Holstein-Gottorpi Károly Péter Ulrichot, a' testvére Anna Petrowna (a' Nagy Péter leánnya) 's a' Holsteini Hertzeg Károly Fridrik fíjokat nevezte ki még 18. Nov. 1742. Nagy Hertzeggé 's a' Császári Szék örökössévé, és 1. Sept. 1745. 'Sófia Augusta Anhalt-Zerbsti Hertzeg Kisasszonnyal, a' ki a' Görög vallásra való állásakor Katalin nevet vett fel, össze is párosította. III. Péternek Császárrá léte után legelső lépése a' II. Fridrikkel, a' kit ő az imádásig tisztelt, kötött békeség volt, 's a' kinek nem csak az elfoglalt tartományokat vissza adta, hanem az eddig ellene hartzoló Orosz Seregeket is segítségére rendelte; azután haza hívta az Ersébet alatt számkivettetett L' Estocqot, Münnichet 's a' Kurlandi Hertzeget Birent Szibériából. Ekkor egy szívében régen táplált kedves feltételének végre hajtására, t. i. Schleswig azon részének, mellyet az atyától a' Dánusok még 1713. elfoglaltak, vissza szerzésére, 's a' Dániai Udvartól okoztatott sértéseknek megbösszulására fordította minden igyekezetét. Már Mecklenburgban száguldozott a' Pomerániában fekvő Orosz Sereg, 's már útra akart indulni Péter, hogy azt maga személyesen vezérelje az ellenség ellen, midőn egy ellene koholt alattomos össze esküvés hirtelen kiűtötte magát, melly neki 9. hónapi uralko-

dása után Császári méltóságának 's életének elvesztésébe került. A' Holsteiniak eránt viseltette felette nagy szeretete, a' Németek kedvelése 's az Oroszok megvetése, a' Prussziai katonai fenytéknek 's fegyver gyakorlásnak az Orosz Seregek közzé való bévívése, melly tüzéja elérésére maga is Prussziai forma ruhát viselt, a' Papság jövedelmeinek megkevesebbítése 's némelly szokássainak megváltoztatása, végre a' Nagyok Jussaiba való kapkodása által ugyan is a' Birodalom külömbféle rendjeit mind maga ellen támasztotta. Legnagyobb szerentsétlenségére szolgált pedig mindenek felett a' felesége, Katalin, eránta való hajlandóságának elvesztése, a' kit a' Kantzellár Gróf Woronzow testvére leánnyának szeretése által haragitott magára, mivel ez a' nagy tálentomú 's Uralkodásra termett asszony mind ezen rosszakat okoson elhárította volna az ő nyakáról. A' zendülés, mellynek tagjai a' többek közt a' Kozákok Hettmannja Rosamowski Gróf, Panin Titkos Tanácsos, az ifjú Nagy Hertzeg Fő Udvar mestere Wolkoeskoj Nikitits Mihály Hertzeg, Feodor Iwanowits Watkowskoj a' Siemonovi testőrző Sereg Vezér Hadnagya, a' három Orlow testvérek és kiváltképpen Daskow Hertzegné, a' ki éppen olly nagy hajlandósággal viseltetett a' Császárné eránt, mint a' testvére Woronzow Grófné a' Császár eránt, voltak, a' 8. és 9. Julius közt való éjtszakán 1762. ütött ki 's még azon éjjel alkalmatlannak kiáltatott Péter a' Császári méltóságra, mellyel a' testőrző Seregtől, Papságtól 's a' Nagyoktól Katalin ékesítettett fel. Péter ez alatt Oranienbaumban volt, a' hova midőn megérkezett volna a' támadás hire, az eránta háládatos és hűséges Münnich azt javasolta, hogy a' még hozzá hűséges Regementekkel üssön Pétersburgra a' pártosok elnyomás-

sára, de ezt a tanácsot Péter megvetette, és ezen férjfiass lépés helyett magát az öszve esküdtek akaratiának egészen alá adta; életét mindazáltal ezen engedelmességével se mentette meg, mivel 4. nappal a' koronáról való önkényes lemondása után 14. Jul. 1702. a' Katalin pártján lévők mesterkedésére megöletett.

II. Katalinnal Észak ujj formát kapott, sőt az Európai Státusok rendjében is nagy változás történt, mivel ezen viszontagságokkal telyes idő szakaszban legfontosabb befolyással egész Európára nézve az Orosz Birodalomnak volt. A' Császári székre emeltetése után elsőben is a' sulyos Prussziai háborúnak szakasztotta végét, melly II. Fridrikre nézve szerentsés Történet két okokból vette származását, a) a' hadakozásnak a' népességre nézve káros következtetéseiből: jól látta t. i. azt a' méjj belátású Katalin, hogy az Orosz Birodalombeli nép száma a' Hollandiáéhoz, mint 1. a' 10-hez, az Angliáéhoz, mint 1. a' 7-hez, a' Prussziáéhoz 's Austriáéhoz, mint 1. az 5-hez, 's 82000. □ mf-ön tsak 30. miliom emberek lévén, a' had folytatásának terhe Birodalmára nézve sokkal sulyosabb, mint akarmelly más Európai Státusra nézve, 's a' hosszas hadakozás miatt ez a' roppant Birodalom végre, a' népesség megfogyván, könnyen prédája lehet valamelly mérész Hódoltatónak; melly fontos okhoz járultak b) II. Fridriknek azon levelei is, mellyek a' III. Péter írássai közt találtattak, 's mellyek által Fridrik Pétert a' maga mérséklésére 's a' feleségével való békességes életre intette. Katalin tehát nyilván kijelentette, hogy ő minden Európai Udvarokkal békességben kíván élni 's azonnal haza is parantsolta hadi népét Sziléziából, Pomerániából és Mecklenburgból, melly kinyilatkoztatását Katalinnak az egymás ellen ha-

dakozó Fejedelmek közt kötöttett közönséges békeség nyomba követte, a' mi az Orosz Udvar fontosságának 's az Europai dolgokba való nagy befolyásának tsalhatatlan tanú bizonysga. Elhárítván a' háborút nyakáról, a' Birodalom belső állapotjának javítására fordította ez a' Nagy Fejedelem asszony figyelmetességét; a' honnan a' Státus kormányának 's tzélerányos igazgattatásának minden ágaira kiterjedt az ő éles bélátassa, leg közelébb feküdt pedig szíven a' népesség előmozdítása. Új lakókat szívtott hé annakokáért Német országból Birodalomba; sok falukat, 200-nál több Városokat és életes tárházakat építtetett, 's 11000. □ mf. tett lakhatóvá és miveltekké, mellyeken többet telepített meg 7. miliom embernél, e' mellett el nem mulatta a' szántás vetés virágzására is, mint a' népesség fő fundamentomára bölts rendelkezéseket tenni. Nem kevesebb tűzzel mozdította elő a' kézi mesterségeket és a' kereskedést, valamint az általa felállított számos Oskolák, nevelő intézetek, és Akadémiák által az alsóbb és felsőbb rangúak mivelődését. Mindenek felett pedig a' Bányászság érte el arany idejét a' Katalin Uralkodása alatt: „A' Bányászságnak ügyes és betsületes emberekre való bizattatása, úgy mond Storch az Orosz Birodalom rajzolatjában, és sok vissza élések 's tsalások eltörlése, olly gazdag bánya jövedelmet szültek, mellyek egész világon bámúlást okoztak. Az ásványok, ide számlálván a' Sót is, betse 13 miliom Rubelre ment fel, és az Orosz Birodalom 1763—1797. 300. miliom Rubelnél többet vett bé azokból.“ Éppen ennek köszönheti az Orosz Birodalom, hogy a' köz jövedelem 30. mil. Rubelről 60. miliomra nevededett. E' mellett el nem felejtkezett Katalin a' szárazon lévő

hadi

hadi erőről is, mellynek számát 450,000-re vitte fel, valamint a' tengeri erőről se, melly az előtte lévő Uralkodók alatt igen alá menvén, ő alatta már 45. linea hajókból állott.

A' külföldön a' II. Katalin figyelmét legelőször is Lengyel ország vonta magára, a' hol a' belső zürzavarok letsillapítása, 's a' tsendesség helyre állítása színe alatt, Repnin Hertzeg a' Követe hathatós maga közben vetésére 's hadi Seregének oltalma és segítsége által Stanislaus Poniatowskyt, egy igen kedves emberét tétette Királlyá 1764. Az elgyengült Prusszia 's a' félő Austria ezt mind béhunyt szemmel nézték, sőt Austria vele Szövetséget is kötött. Mig azon közben Katalin Poniatowskynak a' Lengyelek nyakára való tolásával foglalatoskodott, az alatt a' maga tulajdon Birodalmában kezdetek alattomos Szövetkezések és pártoskodások formáltatni, mellyeknek a' fellyebb említett III. Iwánnak a' Császári méltóságra való emelése volt tzeljok, és csak az Iwán, a' kit a' pártosok a' Schlüssellburgi várból kiakartak szabadítani, a' Katalin részén lévőktől való meggyilkoltatása tette a' zendülő reménységét 's az egész pártütést semmivé. Azután, hogy a' Lengyel országi dolgokba magát még inkább belé avathassa, a' Dissidenseket *) vette pártfogásába, a' kik a' katolikusoktól igen nyomattattak, a' hivatalokból kiszorítottak, vallások szabad gyakorlásában megakadályoztattak 's polgári jussaiktól megfosztattak. A' Dissidens neme ek tehát, minekutánna minden esedezéssek sikertelen volt volna, Thorn várossában öszve szö-

*) Ezen név alá foglaltattak Lengyel országban 1736 óta a' Lutheránusok, Reformátusok, Görögök, Örmények; kirekesztettek ellenben az Anabaptisták, Socinjanusok, és Quackerek.

vetkeztek mintegy 300-an, hasonlót tettek, 's csak nem ugyan annyi számmal a' Lithvániaiak is Sluzkban, melly szövetségnek a' Kurlandiak, valamint a' Thorninak Thorn, Danzig és Elbing várossai is tagjaivá lettek, és a' Berlini, Londoni, Stockholmi, 's Koppenhágai Udvaroktól is segítették kéréseknek a' Királytól 's a' Katholikus rendektől való megnyerésére; legnyomósabban pártjokat fogta pedig Katalin, a' ki a' Lengyel országban lévő Orosz sereget a' szövetség oltalmazására újj hadi néppel nevelte meg. A' Dissidensek ellen a' katolikus nemesek hasonlóképpen öszve szövöztek, kik vezérjékké Radzivil Hertzeget választották, a' Warsau körül 10,000-ed magával táborozó Orosz vezérrel Soltikoff Gróffal mindazáltal meg nem mertek ütközni, sőt 1. Dec. 1767. egyeségre léptek a' Dissidensekkel, a' kiket előbbeni vallásbeli szabadságokban, 's polgári jussaikban megerősítettek. Csak nem vissza akarta már magát az Orosz sereg hazájába vonni, midőn ismét újj szövetség formáltatott Podoliában, melly fő szállássául Bar várossát választotta, a' katolika vallás fentartására, a' Dissidenseknek engedtetett jussok 's az újj törvények eltörlésére és a' hajdani Lengyel szabadság helyre állítására, melly azután, többek is tsatolván magokat hozzá, az Orosz sereget megtámadta, de 2200. ember veszteség után kéntelenítették az öszve szövöztek a' Konstantinownál történt ütközet helyéről 6. Maj. 1768. elszabadni 's Moldvában menedék helyet keresni; hanem a' zürzavarnak még se lett vége, sőt újj és több szövözések állván fel, mellyeknek semmivel se vólt jobb sorsok 's próbatételek szerentséebb, mint a' Barié, utóbb valóságos hadra került a' dolog, mellyben Krakau is, a' leghatalmasabb szövözés helye Apra-

xin Orosz vezértől ostrommal-megvéttetett, 's az Oroszok voltak mindenfelé győzedelmesek. Látván annakokáért a' szövetséges Lengyelek, hogy a' magok erejével semmire se mehetnek, a'

Törököket ültették fel az Oroszok ellen; fő eszközei voltak pedig a' két Birodalom közt kiűtött hadnak a' Bári szövetezés tagjai, kik megverettetések után Moldovában tartózkodván, résszerént Vollhyniának 's Podoliának Török oltalom alá való ígérése, résszerint pedig azon hamis vád által, mintha az öszve szöveteztek üldözése alkalmatosságával az Oroszok a' határszálen lévő Török birtokokon külömbféle kegyetlenséget követtek volna el, reá vették a' Török Udvart a' Katalinnak való had izenésre. Rendkívül való készülétek tétettek a' következő háborúra mind a' két részről, melly mind a' szárazon, mind a' tengeren az Oroszokra nézve volt szerentsés, mindenfelé győzedelem 's ditsőség koszorúzta az Orosz vezéreket Gallizin Hertzeget 's Romanzow és Panin Grófokat, kik a' szárazon Krimet, melly azután Tauria nevet kapott, és Moldvát elfoglalván, már Bulgáriát is elboritották győzedelmes seregeikkel; a' tengeren pedig Gróf Orlow a' Török hajós sereget széllyel szórván, diadalmasan lobogott az Orosz vitorla mindenütt a' Görög tengereken, 's több Görög országi és az Archipelaguson fekvő szigeteket hajtván Orosz hatalom alá, magát Konstantinápolyt is rémülésbe hozta. Ennyi sok fényes győzedelmek és szerentsés következés koronázván meg a' Katalin feltételeit, már az Athenaei és Spártai hajdani, 's a' Törökök által eltöröltetett köz társaságok új életre hozásáról kezdett gondolkodni, és talám végre is hajtotta volna ezen plánumát, ha a' kegyetlen döghalál, melly egész Moskauig

dühösködött, 's egy közönséges Pugatseff *) nevű Kozáknak, a' ki magát III. Péternek adta ki, pártütésse, meg nem gátolták és a' Svécziái 's Lengyel Országi zendülések hadi erejét olly sokfelé meg nem oszlatták volna.

Azonközben pedig, míg az Oroszok a' Törökök ellen való táborozások ditsőséges gyümöltseit gazdagon aratták, Lengyel Országban is düköshödött a' pártosság lelke, 's itt is dolgozott Katalin feltételének tökéletességre vitelében; de hogy a' többi Europai Hatalmasságok ellent mondását kikerülje, a' Berlieni és Bétsi Udvarokat is behuzta politikájába, 's 1772. a' zenebonás Lengyel Ország egy részét felosztották, mellyről így szól egy jeles Historikus: „Ez a' felosztás, úgy mond, a' Státusok kerekítésse politikájának, melly a' Prussziai Monarchia szét darabolt fekvéséből származott, gyümöltse volt.“ Egyébaránt hogy Prusszia és Austria az Orosz Kabinét plánumába részt vettek, igen jó következésű dolog volt Európára nézve, külömben a' hatalmas Katalin a' Török háború végével egész Lengyel Országot egyedül magáévá tehetné, 's ez által a' szomszéd Státusoknak félelmesebb 's veszedelmesebb lehetett volna, mint az előtt volt, így pedig megelégedett annak **) 1775 □ mföldnyi részével, u. m. Lengyel Orzágnak a' Dwina, Dnieper és Druts

*) Ez a' Pugatseff, minekutánna 67 templomokat rabolt volna ki, 's 1404. külömbféle rendű 's rangú embereket öldösött volna meg, ide nem számlálván az ütközetben elesteket, Michelson Obesztértől meggyőztetvén, elfogattatott 's Moskauban 4felé vágattatott.

**) Lengyel Ország ekkor 13,000 □ mf. tett, mellyből maga Lengyel Ország 9000 □ mf. tartott meg; Austriának a' Szepesi Grófság, a' Krakui Palatinatusnak fele, a' veres Russziai Palatinatus egészen, Belzinek nagyobb része, Pokuvzia 's Podoliának egy része,

vizek közt fekvő tartományaival, az az a' Lengyel Országhoz tartozó Finnlandal, a' Polozki Palatinátus felével, a' Witepski és Mscislavi Palatinátusokkal, Minsknek egy részével, 's a' Lengyel polgári alkotmányra és a' még Lengyel Országot alkotó tartományokra való felvigyázás 's azoknak minden ellenség ellen való oltalmazás (Garantie) jussával. — Lengyel Orzági plánumának szerentsés végre hajtása után Katalin a'

Török háborút még nagyobb tüzzel folytatta, 's ebben is különösön szerentsések voltak reá nézve a' Környülállások, mert a' vitéz III. Mustafát a' Török Császári székben 1774. az ő gyámoltalan öttse Abdul Hamid követte, a' ki alatt a' had még rosszabbúl folytatódott a' Törökökre nézve, mint a' bátyja alatt is. Romanzow a' Dunán által menvén, úgy békerítette a' Nagy vezért a' Bulgáriai hegy szorosságok közt, mellyek közzé ez magát a' megütközés kikerülése végett huzta, hogy semmifelé se tudott mozdulni, és csak a' Romanzow által eleibe tétetett békesség, mellyet a' két ellenséges Udvar már régen ohajtott, pontoknak alá írása által menekedhetett meg az éhel halástól, mivel minden élelem szállításra tett próbatételek sikeretlenek voltak a' győzedelmes Oroszok hiuzi szemeik előtt. Megkészült végre a' békesség Chiusciuk-Canardgiban vagy Kutsuk Kainardsiban 21. Jul. 1774. és így éppen azon a' napon, mellyen az előtt Nagy Péter 63 esztendőkkel hasonló szorúltságban helyheztetődött a' Törökök által.

melly tartományok a' hajdan Magyar Országhoz tartozó Galicziai és Lodoméria Királyságot tették és így 1280 □ mf. — Prussziának egész Lengyel Orzági Prussia Danzigon és Thornon kívül, Nagy Lengyel Országból a' Netzi kerület, melly régenten Pomerellia név alatt Pomerániához tartozott, az az 631 □ mf. jutott.

Ezen békeség értelme szerint Kinburn, Azow, Kerse, 's Jenikala városok, Krímnnek és Kabardiának egy része az Oroszokéi lettek, kik ezek helyett minden Bessarábiai, Moldvai és Oláh Országi foglalásaikról lemondtak, 's ezen felyül az Oroszoknak minden Török Országi tengereken 's vizeken szabad hajókázás engedtetett. — Az

Anglusoknak a' szabadságokért 's függetlenségekért viaskodó Amerikai Kolóniáikkal való háborújuk alatt, melly az Orosz szabad kereskedésnek felette hasznos volt, Katalin 1780. a' Panin Státus Miniszter tanátsára fegyveres rész nem vételt állított fel, melly szerint ennek legkissebb megsértése miatt is, a' szövetség tagjai, u. m. a' Német Császár, a' Prussziai Király, Portugallia és Belgium, fegyvert fogni köteleztettek. De a' Panin halála után Potemkin Hertzeg, egy inkább Katalin 's a' környülállások, mint tulajdon lelki tehetségei által nagyra ment, és éjszak sorsára fontos befolyású férjfiúi alatt a' Panin bölts maga mértéklése elenyészett. Potemkin t. i. résszerént hogy Katalinnak a' Török Birodalom omladékain felállítandó Görög Császárság újra teremtéssére tzelozó plánumát megérleltesse, résszerént pedig hogy a' Sz. György vitézi rendjére, mellyet tsak a' vezérek és pedig valamelly nevezetes győzedelem után kaphattak meg, szert tehessen, tsak hogy a' Törökökbe beléjek köthessen, Krím még a' Törökök alatt lévő részének is Orosz felsőség alá való engedtetését kívánta a' Török Udvartól, melly azt nem telyesítvén, a' had 1787. ismét kiütött a' két hatalmasságok közt; de a' Törökök ekkor se voltak szerentsésebbek, mint az elébbeni háborúban, mivel a' Potemkin és Szuwarow vezérlések alatt olly szerentsés előmenetellel hartzoltak az Orosz seregek, hogy, ha Katalin egy részről a' Kintstár kiürülése, más felől más Udvarok

közben jövetele miatt meg nem akadályoztatódott volna, a' Törökök Európából minden bizonnyal kiküszöböltettek volna. A' Török Flottának a' Dnieper torkolatjánál 1788. történt semmivé tettetéssét ugyan is az Oltakow véres ostromolatása 's megvétettetése, ezt viszont Choczimnak az Oroszokkal egyesült Koburg Hertzeg Austriai vezér, 's 1789. Belgrádnak Laudon által lett elfoglaltatása, és az Oroszok Foksaninál 's Martinestienél nyert győzelmeik után Gallaznak, Akiermannak, Bendernek, Kilianovának 's végre Ismaelnek rettenétes ostrommal történt megvétele követték. De minekutánna egy felől a' II. Jósef Császár halála után (a' ki még 1787. midőn Katalinnal Chersonban személyesen össze jött, megígérte volt a' Törökök Európából való kiküszöbölésére nézve segítségét és ezen ígérteit telyesítette is) II. Leopold a' Belgiumi mozdulások miatt a' tsata mezőről magát vissza huzta, 's a' Török Udvarral Szisztovban 1791. békességet kötött, más felől pedig a' Svékus Király III. Gusztáv Orosz-Finnlandba béütött volna, hajlandó kezdett lenni Katalin a' Törökökkel való békességre, melly Moldvának Jassy nevű várossában 9. Jan. 1792. megkötetett az Oroszok hasznával, u. m. a' kik elébbeni foglalásaikhoz ez által Oltakowot 's a' Bog és Dniester közt fekvő földet is hozzá kaptak, és az Orosz Birodalom határává Moldva 's Bessarabia felé a' Dniester tétetett. Ezt követte két esztendőnk mulva a' Svékusokkal Wereläben kötött békesség, melly a' változó szerentsével folyt háborúnak végét szakasztván, mindenik fél elébbeni birtokában megmaradt.

Az utóbbi Török háború alkalmatosságával Katalin a' Lengyeleket is felszóllította a' fegyver fogásra, de Prusszia Lengyel Országot, ha az Orosz Udvar kívánságát telyesítendő, háddal

fenyegette. Ez a' Lengyelek közt két szakadást szült, u. m. a' Prussziai Pártot, mellynek Potocky Ignátz volt a' feje 's 3. Maj. 1791. Prussziai oltalom alatt elnyomott hazájának új alkotmányt adott: a' másik az 1792. Potocky Felix által Orosz védelem alatt felállított Targowiczi szövetség volt, melly a' hajdani alkotmány oltalmazására egyesült. Tüstént Lengyelországban is termett egy Orosz sereg, mellynek meghallására a' Lengyel Király is a' Targowiczi szövetség mellé állott, 's az új alkotmány semmivé tétett, mivel Prusszia a' Frantziákkal keveredvén hadba, 's pénztára is nem a' legjobb lábon állván, a' hatalmas Oroszokkal nem mert megmérközni, sőt a' Lengyeleknek adott szavát visszahuzván, a' pártoskodó Lengyel Ország felosztásában is megegyezett, melly szerént az Orosz Birodalom 4253 □ mf. az az Lithvániának nagyobb részét Wilnával együtt, Vollhyniát 's Podoliát tette magáévé 3 miliom lakosokkal, a' Prussziai Udvarnak pedig az 1060 □ mföldön fekvő Posen, Gnesen, Kalis, Sieradc, Lenczic, Rawanak fele, Danzig és Thorn, Brzescnek fele, Dobrzin 's Czenstochow vára engedtetett 1,136,000 lakosokkal. A' még megmaradt Lengyel köz társaság, melly már alig birt a' függetlenség árnyékával, Orosz oltalom alatt maradt. Ezt a' Lengyelek nem szenvedhették 's a' Kosciuszko és Madalinsky vezérlések alatt felzendültek, de a' helyett, hogy magokat szabadságba helyeztették volna, a' harmadik elosztásra is okot szolgáltatnak, melly polgári függetlenségekbe került. Ebben az osztályban Austria is részt vett és így Lengyel Ország három részre osztatott; Orosz Országnak 8500, Austriának 2100 és Prussziának 2700 □ mf. jutott, 's a' Lengyel köz társaság a' Státusok sorából eltűnt.— Európában minden feltételei szerentsésen sülvén

el, Ásia vonta magára a' Katalin figyelmét, a' hol előbb a' Persákat akarta meg alázni, azután pedig az Anglusok Bengáliai Uraságát felforgatni, de ebben 9. Nov. 1796. történt halála által meggátoltatott. A' II. Katalinról való ítélet igen különböző, némellyek gyalázzák, mások magasztalják; hanem megfontolván mind a' két vélekedés okait, ha szinte nemének erőtlenségei némünémü homályt huznak is reá, a' mennyiben Udvara, egyik kedveltjének a' másik ellen való alattomos áskálódássainak 's kegyelméből való kiszorításának, és így az egymás ellen való fondorkodásnak hazája vólt, mind e' mellett is méltán helyet foglalhat Katalin a' Státusok nagy Fejedelmeik sorában: ő vetette meg ugyan is azon politikai fontosságnak, mellyel az újabb időkben az Orosz Birodalom ditsekedhetik, a' Nagy Péter rendszabássainak pontos követése által, a' fundamentomát. Ritka tálentomának nyilvános tanubizonysága az, hogy a' természetekre nézve egymástól egyáltalában különböző foglatosságokat pontosan 's egyszerre tudta tellyesíteni; egy és ugyan azon időben dolgozott ő a' Minisztereivel, írt valamelly testőrző seregbeli tiszthez és Voltairehoz vagy II. Fridrikhez filosofusi levelet, 's irta alá a' Törökök megtámadtassát vagy a' Lengyel Ország megszállását tárgyazó parantsolatokat, és valóban az asszonyi hiuságot a' férjfiás állhatatos 's erős lélekkel ritkán lehet olly szerentsésen párosodva találni, mint II. Katalinban.

I. Pálnak a' III. Péter és a' II. Katalin fiának első uralkodói tettei a' szárazon 's a' tengeren lévő hadi erőnél bétsuszott rendetlenségeknek, mellyeket az annya elnézett, és az Udvari haszontalan pompának eltörlésse, 's a' takarékosságnak béhozása voltak; a' tisztek tsalássainak megakadályoztatására sok hasznos törvé-

nyeket hozott és 16. Apr. 1797. történt megkoronázatása alkalmatosságával a' Császári méltóságban való örökösödésből az asszonyi Nemet egészen kirekesztette, 's azt csak a' férjfiúi ágra határozta az első szülöttség jussán. A' belső dolgok rendbeszedése után a' Frantzia háború von-
ta magára a' Pál figyelmét, és midőn Buonaparte Egyiptomba ment volna hadi Seregével, Nápollyal 's a' Török Udvarral szövetséget kötven, és Austriával 's Angliával való Egyességeit meg-
ujjítván, a' Suwarow és Korsakow vezérlések alatt 100.000-ből álló hadi népet küldött Olasz ország-
ba 's Helvetziába. Suwarow az egyesült Orosz és Austriai katonaság Olasz országi fő Vezére meg-
is felelt Monarchája benne vetett birodalmának, és a' Frantziáktól, kiken 27. Apr. 1799. Cassa-
nonál 17. Jul. a' Trebiánál, és 15. Aug. Novinál győzedelmeskedett, megtisztította Olasz országot. Szerentsétlen volt ellenben Helvétziában Korsa-
kow, a' kinek Serege a' Zürichi megverettetés után csak nem felére olvadván le, vissza parant-
solta Pál mind a' két Vezérét, 's a' tsata mezőről eltűntek az Oroszok; a' tengeri háború mind-
azáltal folyt, és a' közép tenger Anglus, Orosz és Török hajókkal volt elborítva; ekkor ál-
lítottatott fel az egyesült Orosz-Török Flotta által elfoglaltatott Szigetektől Orosz és Török oltalom
alatt a' Jóniai Köz társaság 1800. melyben az Orosz Seregek 1807-ig őrizeten lévén, ez által az
Orosz Birodalomnak a' Közép tengerre lévő befolyása nevezetes és fontos lett. A' Pál feltétele
illy hirtelen megváltozásának oka a' volt, mivel a' Német Császár 's Anglia és Pitt, Anglus Mi-
niszter eránt bizodalmatlan kezdett lenni, mely jó alkalmatosságot Napoleon használni kívánván,
hizelkedéshez nyúlt, az Orosz hadi foglyokat uj-
ruhába öltöztetve küldte vissza hazájokba és min-
den váltság nélkül. Elállván Pál a' Szövetségtől,

XVIII. Lajosnak, 's minden kivándorlott Frantziáknak oda kellett hagyni az Orosz Birodalmat, és a' szerentsétlen Bourbonoknak eddig esztendőnként fizettetett Summák megszűntek. A' Szövetségtől való elállásával Pál még meg nem elégedett, hanem mivel Anglia Máltát, mellyhez Pál, minthogy az ide való vitézi rendnek magát 16. Dec. 1798. a' Pápa 's a' többi hatalmaságok ellent mondássa mellett is Nagy mesterévé tette, just tartott, magának akarta megtartani, annyira ment az Anglusok ellen való bosszúsága, hogy 16. Aug. 1800. Prussziát, Svécziát és Dániát az 1780. ki fegyveres rész nem vételnek az Anglia tengeri kereskedésbeli igasságtalanságai ellen való ujra felállitására meghivta, 's a' szövetség Dec. Svécziával, Jan. 1801. Dániával és April. Prussziával meg is kötött, mellynek következzése az északi tengeri háború, 's Dániának 2. April. 1801. az Anglusok által történt tökéletes megverettetése lett. Ez a' gyakori Változás Pálnak a' külföldi hatalmaságokkal való öszvekötöttetésében, nem tsak az idegen Udvaroknak, hanem magoknak az Orosz Nagyonak se tetszett; még kevésbé nyerte meg belső igazgatásával alattvalói szeretetét, a' kik Pálban jóllehet igasság szerető Ember volt, rendkívül és hirtelen haragostermészete, mellyre nézve nem tsak alattvalói, hanem gyakran tulajdon familiája előtt is félelmes volt, 's az ebből származó botlássai miatt egy kegyetlen uralkodót néztek. Résszerént tehát ezen okok, leginkább pedig a' Thronus megváltoztatására hajlandó Nagyonak zabolán tartásában való keménysége, melly annál inkább nevedett, mennél kevésbé érhetne el feltételeit; öszve esküvést szűltek. A' 21. öszve esküdtek 23. Mart. 1801. egy rejtek gráditson lopództak bé 11. órakor a' Sz. Mihály. nevű Császári Palota Előszobájába, 's mindnyá-

jan reá rohanván, Pált megfojtották. Ezen borzasztó történet után a' legidősebb fia

I. Sándor emeltetett a' Császári méltóságra, a' kit hosszas ellent állás után tudtak a' Nagyok azon Korona elfogadására reávenni, melytől az atya olly kegyetlenül fosztatott meg. Mihelyt Császárrá lett ez a' nagy férjfiú, azonnal végét szakasztotta az Angliával való ellenségeskedésnek, sőt az Austria és Frantziák közt folyt háborút is a' Lünevillei békesség kötés által 9. Febr. 1801. melynek legfőbb eszköze ő volt, letsendesítette, tsak hogy egész Europa letéven a' fegyvert, roppant Birodalmának bődögitását akadály 's megháboríttatás nélkül munkába vehesse. Elsőben is a' Lapuchin Hertzeg és Nomosiltzow felvigyázások alatt az új törvények hozását tárgyzó Plánumához fogott, mivel 7. April. 1801. kinyilatkoztatása szerint az ő nemes lelke semmi hatalmat se esmert törvényesnek, melly nem a' törvényekből származik; a' Senatusnak az Uralkodó és a' Nemzet közt közép személyt viselő méltóságot adott; elkezdette az örökös jobbagyság eltörlését, mellyre a' Nemesség Kapitánya a' nemes szivű Berg tette meg az első lépést Esthlandban; mintegy 2000 orvosokat és seborvosokat nevezett ki fizetéssel a' Birodalom külömbféle részeiben, 's bévitte a' tehén himlő béoltást; sok gazdaságbeli és földmivelő oskolákat állított fel a' Rostopsin tanátsára 's több kóborló és pásztorkodó népek, nevezetesen a' Nogatsi Tatárok, lettek földmivelőkké; 7. Universitásokat, u. m. a' Dorpátit, Kázánit, Charkowit, Moskauit, Wilnait, Warsauit és St. Pétersburgit, résszerént alkatott, résszerént új formába öntött; 204. Gymnasiumokat, tanítókat, nevelő intézeteket és többet, mint 2000 alsóbb kerületi 's nép oskolákat állított fel. — De tsak hamar megakadályoztatta a'

Sándor munkás lelkét a' Frantzia háború, melybe Austria mellett fegyvert fogván, ő is belékeveredett 1805. hancm az Austerlitz szerentsétlen ütközet után Austria Napoleonnal megbékélvén, visszavonta ő is hadi Seregét, mellynek egy részét 1806. a' Francziáktól megtámadtatott Prusszia védelmezésére ismét Napoleon, a' másikat pedig a' Frantziákhoz szító III. Selim, Török Császár ellen küldötte Moldvába 's Oláh országba, melly által a' Török háborúnak is szikrát adott. A' Szövetségesek ez úttal se voltak szerentsésebbek a' Napoleon megalázásában, mint elébb, mivel a' Prussziai Sereg Jenánál tökéletesen megverettétvén, a' Frantziák már a' Visztulán is által jöttek, sőt Danzigot megvévén és Friedlandnál 14. Jun. 1807. az Oroszokon is győzedelmeskedvén, a' hatalmas Napoleon már az Orosz Birodalomhoz tartozó birtokokat fenyegette elboritással. Hogy tehát két felől meg ne támadtassék, Sándor Napoleonnal személyesen öszvejövén Tilsitben 8. Jul. 1807. békességet kötöttek, melly szerint Sándor Prussziai Lengyel országból Bialystokkal, az az 206 □ mf. 's 184000 lakosokkal nevelte meg Birodalmát; lemondott ellenben Jeverről 's a' Hollandusoknak engedte azt, egyszersmind azt is megígérte, hogy Seregét Moldvából és Oláh országból vissza parantsolja 's a' Török Udvarral békességre fog lépni, Cattarot 's Corfut az Oroszok oda hagyták, Sándor minden Angliával való öszve köttetését ketté szakasztotta, és az Angliával szövetséges Svécziának hadat izent, melly 1809-ig tartott, midőn 17. Sept. a' Friedrichshammi békesség szerint Finnland, keleti Bothnia és nyugoti Bothnia a' Torneáig, 's a' Finnlandi partokon lévő Aland szigetek az Orosz Birodalom felsősége alá jöttek. — Austriának Napoleonnal való 1809. ki táborozásában

is részt vett, 's mint a' Frantzia Császár frigyesse bőűtött az Austriai tartományokba, a' mi Sándort, a' Napoleon és Ferentz Császár közt 14. Oct. 1809. kötöttetett békesség által, keleti Galicziának tette Urává, melyet Felséges Urunk mindazáltal a' Bétsi Kongresszus alkalmatosságával 1815. vissza kapott. Mennél kevésbé avatta belé Sándor Császár magát az 1809-ki háborúba, annál keményebben folytatta a' Törökök és a' Persák ellen való hadakozását, kik közzül amazokkal a' Bukarestben 28. Maj. 1812. kötöttetett Békesség, melly által Moldvának a' Pruth vizéig, Bessarábiának 's a' Duna fő torkolatjainak, ezekkel pedig a' Tiflisi 1813. ki békesség tétette le a' fegyvert, melly szerént a' már 1801. Birodalmához kaptolt Grusián kívül, minden a' Kaspium tengertől nyugotra, a' Kur és Aras vizek közt, a' keleti partjain pedig a' Balkani öbölíg fekvő tartományoknak jött birtokába, a' Kaspium tengeren való másokat kirekesztő hajókázás jussával együtt. — Soha se vólt egy egy békesség alkalmasabb időben kötve az Orosz Birodalomra nézve mint ez, mivel Napoleon a' rettenetes Frantzia háború sullyát az Oroszokkal is, a' kik még eddig csak kevés részt vettek abban, kívánta éreztetni, és Sándor Császárnak, jóllehet a' Napoleonnal való Erfurti öszve jövelele 1808. 's azon személyes barátság, mellyel egymás eránt viseltettek, az Orosz Birodalmat a' Frantziáktól való meg nem támadtatás felől némü némü részben bizonyossá tették is, hadat izent. Okozta pedig ezt az Anglusoknak, kiknek kereskedését Napoleon tökéletesen elakarta nyomni, 's következésképpen minden Státusoknak szoross kötelességül tette az Anglus portékáknak, mihelyt valamelly hajó kereskedés végett ottan megjelenénd, megégettetését, az Orosz Biro-

dalomban megengedettett szabad kereskedés, a' kik Amerikai vitorlát téven hajójokra, minden Orosz kikötőkbe szabadon békotsáttattak. Hogy tehát Nápoleon az ő kereskedésbeli tilalmának nagyobb fontosságot adhasson, 's az Anglusokat az Orosz Birodalom felé való hajókázásokban 's kereskedésekben megakadályoztathassa, az északi tenger Német országi partjait elakarta foglalni. Ezen plánum végre hatatassa miatt több Német Fejedelmek károsítottak meg, kik közt volt az Oldenburgi Hertzeg is, az Orosz Császári familiának egy közel lévő attyafia *). Az Orosz Udvar annakokáért ki kelt a' Nápoleon erőszakoskodása ellen, de ellent mondása sikeretlen lévén, Nápoleontól a' ki Jun. 1812. egy roppant hadi sereggel az Orosz Birodalomba magába is beűtött, nyilván megtámadtatott. Az Orosz tábori plánum a' volt, hogy a' gyakorlott Frantzia sereggel való megütközés az Orosz hadi nép vissza vonulása által mind addig kikerültessék, míg az ellenség segéd kútfejeitől 's házájától messzire eltávoztván, a' hadi seregek útazása által elpusztult környékeken való táborozás miatt elgyengül, 's ekkor támadtassék meg az othon lévő 's magokat a' vissza huzás közben minden hadi eszközökkel felkészítő Orosz seregektől: a' Nápoleon hadi plánuma ellenben az Oroszoknak az ütkö-

*) Oldenburg 1647. őrta Delmenhorsttal egyesítettvén, az Oldenburgi Grófi familia kihalása után 1667. a' Dániában uralkodó hasonlóképpen Oldenburgi lineára (mivel a' Dániai Királyi ház az Oldenburgi familiából veszi származását) szállott örökségül. Ez 1773. a' Holsteini Hertzegségnek Gotorpi részéért eltserélte az Orosz Nagy Hertzeggel, a' ki azután I. Pál néven Orosz Császárrá lévén, egy rokonjának, a' Holstein-Gotorpi Hertzegnek 's Lübecki Püspöknek, Friedrich Augustnak engedte által.

zetre való kényszerítésében állott, a' fő ütközetet mindazáltal amazok kikerülték. Által menvén a' Frantzia Császár 24. és 25. Jun. 1812. Kownonál a' Niemen vizén, az Orosz tábornak több tsapatjain győzedelmeskedett, Nápoleon maga, használván az Oroszok fő hibáját u. m. szélesen kiterjedő állásokot, ketté szakasztotta a' hadi rendet 's egyenesen Wilnának nyomúlt, Murát a' Nápoleon által ketté szakasztott Orosz sereg egyik részét üzőbe vévén, ez magát a' Drissai sántzok közzé huzta vissza, Macdonald Frantzia Vezér Essen Orosz Generálist Mietau felé nyomta, Oudinot pedig Wittgensteint Wilkomirzon túl kergette. Az e' szerint szét bontott Orosz seregek több helyeken, nevezetesen Mohilevnél, Drissánál, Polocknál, Ostrovánánál, Smolensknél és Mosaisknál, melly az egész háború folyamatja alatt a' legvéresebb ütközet volt, 's 25,000. Orosznak és 10,000. Frantziának került életébe, megverettetvén, a' győzedelmes Nápoleon Moskau felé indította seregét hogy itt téli szállást készítsen. Azomban egy némellyek szerint az Oroszoktól magoktól, a' mások vélekedése szerint pedig a' prédáló Frantziák vigyázatlansága miatt kiűtött rettenetes égés a' roppant Moskaut hamuvá tette, és 15. Sept. óta 21-kig mintegy 3000. házak közül 525. 's 6000. fa épületekből 1797. alig maradt meg, és az égés 's a' háború által magában a' városban és a' Moskaui Helytartóságban okoztatott károk 321. mil. Rubelre tétetnek. A' Reménységében megtsalattatott Nápoleonnak és az éhséggel 's hideggel küszködő Frantzia seregnek e' szerint nem maradt más menedéke, mint a' vissza vonulás, úgy de már ez is késő volt, mivel a' hideg és jég tsak nem lehetlenné tették az utazást, annyira, hogy

hogy fél miliomnyi hadi népéből alig maradt meg egy maroknyi Prussziai sereg, sőt maga is nehezen tudott az Oroszok körmei között ellantani. Megtisztulván a' Frantziáktól Birodalma, Sándor azonnal a' szerentsétlen város felépítését 's a' megkárosodott lakosok károk megtérítését vette munkába; egy biztosság rendeltetett ezen utolsóbb tételre, mellynek kiki beadván igasságos keresetét, tüstént kielégített, a' mi pedig a' várost illeti, 9. esztendőnk alatt ez is újra épült 's még szebb lett, mint az előtt volt. — El nem felejtkezett azomban Sándor az Európa megszabadításáról is, mellynek fő eszköze ő volt, 's a' Prusszia, Austria 's más Európai Státusok segítségével győzedelmi pályáján, minekutánna 18. Oct. 1813. a' Napoleon új hadi népén tökéletes győzedelmet nyert volna, egészen Páris várossa falai alá ment, mellyet 31. Mart. 1814. ostrommal megvén, a' Bourbonokat, ismét a' Frantzia Királyi székre emelte, megfosztván attól Napoleont, 's ditsőséggel megkoronázva hagyta el Párist, hogy a' Bétsi fejedelmi gyűlésben Európa rendbe szedését a' többi szövettéges Uralkodókkal együtt munkába vehesse, melly nemes tétljokban az egyesült Fejedelmeket Napoleonnak Elbából, a' hova Európa ezen közönséges ellenségét az egyesült Monárhák közakarrattal számkivetették, történt kiszökése, ha szinte egy kevéssé megzavarta is, az Európai Státusok, a' Napoleont tökéletesen megalázó Vaterlooi ütközet után 18. April. 1815. a' Frantzia járomtól tsak ugyan megszabadultak, melly iparkodássait Sándor Császárnak a' Warsaui Hertzezség, melly Lengyel Királyság név alatt az Orosz Birodalom alkotó része lett, jutalmazta meg. Ezen ditsóséges tetteit Sándor a' Szent

Szövetségnek, melly szerint ezen túl az Európai Státusok belső és külső Kormányoztatásában a' keresztényi szeretetnek 's békességnek kell. sinórmértékül szolgálnia, felállítassával rekesztette bé. A' közönséges békesség helyre állítása után igyekezetét a' Birodalom belső állapotjának javítására, u. m. a' nép mivelődésére, a' lelket rablántzon tartó földhez ragadt Jobbágyság lassanként való eltörlésére, a' törvények tökéletesítésére és messze kiterjedő Birodalma oltalmazására, nevezetesen a' katonai Kolóniák felállítassára fordította 's valóban felette nagy dolgokat lehetett volna tőlle várni, mint a' kiből a' Frantzia háború alatt gyűjtött sok szép tapasztalások, egy ritka nemes lélekkel párosodtak és a' ki a' nép boldogságára hiuzi szemekkel vigyázván, még Szibériában is meglátta a' Tiszteknek alatt valóin elkövetett igasságtalanságait, kik közzül 1822. 678-at büntetett meg, ha az Orosz Birodalomra nézve ezen fényes Jövendőt az 1825. ki 1. Dec. semmivé nem tette volna, megfosztván azt halhatatlan emlékezetű és egész Európa előtt méltán tiszteltetett Uralkodójától, a' ki a' kellemetes levegő, 's egyszer'smind a' kikötő hely és kereskedés megnézésse végett, a' déli Orosz Birodalom legvirágzóbb kereskedő várossába, Taganroghba menván, itt a' feleségének Ersébetnek karjai közt meghólt, bölts rendeléseiben, valamint a' Világ, úgy az Orosz Birodalom historiájában is örökké tartó emlék-oszlopokat hagyván maga után. — Követte 26. Dec. 1825. az ifjabbik testvére

I. Miklós, mivel Konstantin az idősebb, a' kire kellett volna a' Császári méltóságnak szállani, a' Koronáról önként lemondott.

Österreichische Nationalbibliothek

+Z16742

